Turkish Journal of Diaspora Studies

Cilt/Volume **6** **Sayı**/Issue **2** **Eylül**/September **2026**

- **Ulus-Devlet, Azınlıklaştırma ve Siyonist Proje: İsrail'de Filistinlilerin Siyasal İnşası**
  Muhammed Said Kurhan
- **Eşikte Yasallık (Liminal Legality) Çerçevesinde Göç Rejimlerinin Karşılaştırmalı Analizi ve Çözüm Arayışları**
  Şevval Nur Acuner
- **Rethinking the Turkish Diaspora: A Sociological Perspective**
  M. Mustafa İyi
- **Van'daki İranlı Göçmenlerin Sınır Aşan Ağları ve Ağın Göç Sürecindeki Rolü**
  Cihat Uğurlu & Orhan Deniz
- **William Hardy McNeill, Parazitler, Göçler ve Dünya Tarihi**
  Review by Gökçe Ağaç
- **Rolf Sternberg, Maria Elo, Jonathan Levie and José E. Amorós (Eds.), Research Handbook on Transnational Diaspora Entrepreneurship**
  Review by Elif Alsu Paşaoğlu

Hacettepe Mahallesi, Fener Sokak No: 5,
06230 Altındağ – Ankara, Türkiye
Telefon: +90-312-473-79-11
E-posta: info@tjds.org.tr

GAV
GÖÇ ARAŞTIRMALARI VAKFI
MIGRATION RESEARCH FOUNDATION

Turkish Journal of Diaspora Studies

Volume Cilt **6**, **Issue** Sayı **2**, 2026

ISSN: 2717-7408

Göç Araştırmaları Vakfı

Type of Publication Yayın Türü
Common Periodicals
Yaygın Süreli Yayın

Period Periyot
Yılda 2 Sayı (31 Mart & 30 Eylül)
Biannually (31 March & 30 September)

Language of Publication Yayın Dili
Türkçe & İngilizce
Turkish & English

Publisher Yayıncı
Göç Araştırmaları Vakfı
Hacettepe Mahallesi, Fener Sokak No: 5,
06230 Altındağ-Ankara, Türkiye
Migration Research Foundation
Hacettepe District, Fener Street No: 5,
06230 Altındağ – Ankara, Türkiye

Owner İmtiyaz Sahibi
Göç Araştırmaları Vakfı adına
Hüseyin Gündoğar

Responsible Manager Yazı İşleri Müdürü
Ahmed Faruk Ergün
Göç Araştırmaları Vakfı
info@tjds.org.tr
Ahmed Faruk Ergün
Migration Research Foundation
info@tjds.org.tr

Scientific Publication Coordinator
Bilimsel Yayın Koordinatörü
Hüseyin Gündoğar

Chief Editor Baş Editör
Prof. Göktuğ Sönmez
Necmettin Erbakan Üniversitesi
Necmettin Erbakan University

Editors Editörler
Doç. Dr. Selçuk Kahraman
Necmettin Erbakan Üniversitesi
Necmettin Erbakan University
Dr. Öğr. Üyesi Zehra Hopyar
Uludağ Üniversitesi
Uludag University

Editorial Assistants Editör Yardımcıları
Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Mazlum
Ankara Üniversitesi
Ankara University
Arş. Gör. Zehra Korkmaz Kökdere
Necmettin Erbakan Üniversitesi
Necmettin Erbakan University

Indexes Tarandığı İndeksler
https://dergipark.org.tr/tr/pub/tjds/indexes

Turkish Journal of Diaspora Studies yılda iki defa yayımlanan hakemli ve akademik bir dergidir ve hem İngilizce hem de Türkçe makaleler yayımlamaktadır.
The Turkish Journal of Diaspora Studies is a biannual, peer-reviewed academic journal and publishes articles in both English and Turkish.

Yazarlar, Turkish Journal of Diaspora Studies'te yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Yazıların hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.
Authors publishing with Turkish Journal of Diaspora Studies retain the copyright to their work. The legal responsibility of the articles belongs to the authors.

Turkish Journal of Diaspora Studies'in tüm giderleri Göç Araştırmaları Vakfı tarafından karşılanmaktadır. Dergimiz yazarlardan makale değerlendirme ve yayın süreci için herhangi bir ücret talep etmemektedir. Dergide makalesi yayımlanan yazarlara herhangi bir ücret ödenmemektedir.
All expenses of Turkish Journal of Diaspora Studies are covered by the Migration Research Foundation. Our journal does not charge any fee from the authors for the article evaluation and publication process. No fee is paid to the authors whose articles are published in the journal.

Turkish Journal of Diaspora Studies; Ebsco, International Political Science Abstracts, Bibliography of Asian Studies, Erih Plus, Doaj, Index Islamicus, Kjournal ve i-Focus indeksleri tarafından taranmaktadır.
Turkish Journal of Diaspora Studies is indexed in Ebsco, International Political Science Abstracts, Bibliography of Asian Studies, Erih Plus, Doaj, Index Islamicus, Kjournal and i-Focus.

TJDS

Turkish Journal of Diaspora Studies

Field Editors Alan Editörleri

Buket Ökten Sipahioğlu
Ankara Üniversitesi
Ankara University

Ahmet Furkan Özyakar
Atatürk Üniversitesi
Atatürk University

Şeyma Akın
Necmettin Erbakan Üniversitesi
Necmettin Erbakan University

Ruhi Can Alkın
İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
İzmir Katip Çelebi University

Gökhan Bozbaş
Selçuk Üniversitesi
Selçuk University

Book Review Editor
Kitap İnceleme Editörü

Kader Taşcı
Ankara Üniversitesi
Ankara University

Language Editor Dil Editörü

John Vincent G. Bowlus
Kadir Has Üniversitesi
Kadir Has University

Betül Karakaş
Necmettin Erbakan Üniversitesi
Necmettin Erbakan University

Layout and Cover Design
Mizanpaj/Kapak Tasarım

Bilal Kaşıkcı
bilal.kasikci@gocvakfi.org

Editorial Board Yayın Kurulu

Ayhan Kaya, İstanbul Bilgi University, Türkiye | **Franck Düvell,** University of Osnabrück, Germany | **M. Murat Erdoğan** | **Şebnem Köşer Akçapar,** Social Sciences University of Ankara, Türkiye | **Thomas Faist,** Bielefeld University, Germany

*in alphabetic order *Alfabetik Sırayla*

Advisory Board Danışma Kurulu

Bezen Coşkun, Necmettin Erbakan University, Türkiye | **Damla Bayraktar Aksel,** Bahçeşehir University, Türkiye | **Deniz Sert,** Özyeğin University, Türkiye | **Emre Eren Korkmaz,** University of Oxford, U.K. | **Hakan Gülerce,** Marmara University, Türkiye | **Mehmet Kadri Tekin,** Van Yüzüncü Yıl University, Türkiye | **Mesut Özcan** | **Muzaffer Kutlay,** Canterbury Christ Church University, U.K. | **Nazlı Şenses Özcan,** Başkent University, Türkiye | **Necati Anaz,** İstanbul University, Türkiye | **Nedime Aslı Şirin,** Marmara University, Türkiye | **Nihal Eminoğlu,** Ankara University, Türkiye | **Tarık Tuncay,** Hacettepe University, Türkiye | **Zeynep Şahin Mencütek,** Bonn International Centre for Conflict Studies, Germany | **Zuhal Yeşilyurt Gündüz,** TED University, Türkiye

*in alphabetic order *Alfabetik Sırayla*

TJDS

Turkish Journal of Diaspora Studies

Açık Erişim Politikası

Lisans: CC BY-NC
Açık Erişim Başlangıç Tarihi: 30-09-2022

Açık Erişim, yayınların minimum yeniden kullanım kısıtlamasıyla çevrim içi olarak ücretsiz erişilebilir hale getirilmesi uygulamasını ifade eder. Araştırmanın bu sınırsız dağıtımı, yazarlar, okuyucular ve fon sağlayıcılar için önemli bir değer taşımaktadır. TJDS, makaleleri Creative Commons Atıf-Gayrı Ticari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı altında yayımlayarak herkesin erişimine açık hale getirmektedir. Dergi, açık erişimin etkili bir şekilde çalışması için lisanslama yoluyla kullanıcı haklarını ve telif hakkı sahipliğini açıkça sağlamanın oldukça önemli olduğunu kabul etmektedir.

Tüm makalelerimiz Creative Commons Atıf Ticari Olmayan (CC BY-NC 4.0) lisansı altında yayımlanmaktadır. Bu, CC-BY-NC lisansına uymak koşuluyla yazarın ve ticari olmayan herhangi bir kuruluşun makaleleri yeniden kullanabileceği anlamına gelmektedir. Ancak makalelerin ticari amaçla kullanılması durumunda öncelikle yazarlardan izin alınması gerekmektedir. Makalelerde CC BY-NC lisansı açıkça belirtilmektedir. Dergimizin elektronik versiyonunda yayımlanan makalelerine https://dergipark.org.tr/tr/pub/tjds/archive adresini ziyaret ederek ücretsiz olarak ulaşabilirsiniz. Dergimizin basılı versiyonu için abonelik gerekmektedir. Basılı versiyona https://www.gavperspektif.com/dergi-abonelik adresinden ulaşabilirsiniz.

CC BY-NC 4.0 lisansı aşağıdaki öğelerin sınırsız kullanımına izin vermektedir.

Paylaş: Eser her ortam veya formatta kopyalanabilir ve yeniden dağıtılabilir.

Uyarla: Halihazırda tamamlanmış olan herhangi bir iş birleştirilmekten, aktarılmaktan ve genişletilmekten çekinilmemelidir.

Yalnız aşağıdaki şartlar gözetilmelidir.

Atıf: Değişiklik yapılırken uygun alıntı ve lisans bağlantısının sağlanması zorunludur. Eylemlere yasal olarak izin verilmesine rağmen, kullanımın lisans sahibi tarafından onaylandığı anlamına gelmez.

Gayri Ticari: Bu materyal ticari amaçlarla kullanılamaz.

Ek sınırlamalar yoktur. Lisansın verdiği izinlere teknolojik veya hukuki kısıtlama getirilmesi hukuken mümkün değildir.

Open Access Policy

License: *CC BY-NC*
Open Access Start Date: *30-09-2022*

Open Access refers to the practice of making publications freely available online with minimal reuse restrictions. This unrestricted dissemination of research holds significant value for authors, readers, and funders alike. The Turkish Journal of Diaspora Studies publishes articles under a Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license, making them openly accessible to all. The journal recognizes that explicit licensing is crucial to ensuring that user rights and copyright ownership are thoroughly established for effective open access.

All of our articles are published under the Creative Commons Attribution Non-Commercial (CC BY-NC 4.0) license. This means that the author and any non-commercial organization can reuse the articles, provided that they follow the CC-BY-NC license. However, if the articles are to be used commercially, permission must first be obtained from the authors. The articles will clearly indicate the CC BY-NC license. You can access the electronic version of our journal's articles for free by visiting https://dergipark.org.tr/tr/pub/tjds/archive. A subscription is required for the print version of our journal. You can access the printed version at https://www.gavperspektif.com/dergi-abonelik

The CC BY-NC 4.0 license allows for unrestricted use of the following items.

Share: *The content is available for reproduction and distribution in any medium or format.*

Adaptation: *Do not hesitate to combine, transfer, and expand any work that has already been completed.*

The only conditions that need to be observed are the following:

Citation: *Proper citation and a license link are mandatory to be provided when changes are made. Although the actions are legally allowed, it is not implied that the use is endorsed by the licensee.*

Non-commercial: *Using this content for commercial purposes is not permitted.*

There are no further limitations. It is not legally permissible to impose technological or legal restrictions on the permissions granted by the license.

Turkish Journal of Diaspora Studies
Volume Cilt **6, Issue** Sayı **2, 2026**

Table of Contents / İçindekiler

Editorial / Editörden
Göktuğ Sönmez VI

RESEARCH ARTICLES / ARAŞTIRMA MAKALELERİ

Ulus-Devlet, Azınlıklaştırma ve Siyonist Proje: İsrail'de Filistinlilerin Siyasal İnşası
Muhammed Said Kurhan 86

Eşikte Yasallık (Liminal Legality) Çerçevesinde Göç Rejimlerinin Karşılaştırmalı Analizi ve Çözüm Arayışları
Şevval Nur Acuner 102

Rethinking the Turkish Diaspora: A Sociological Perspective
M. Mustafa İyi 122

Van'daki İranlı Göçmenlerin Sınır Aşan Ağları ve Ağın Göç Sürecindeki Rolü
Cihat Uğurlu & Orhan Deniz 140

BOOK REVIEWS / KİTAP İNCELEMELERİ

William Hardy McNeill, *Parazitler, Göçler ve Dünya Tarihi*, çev. Müge Kübra Oğuz, İstanbul, Timaş Yayınları, 2025, 205 sayfa, ISBN: 978-625-6767-67-6
Review by Gökçe Ağaç 163

Rolf Sternberg, Maria Elo, Jonathan Levie and José E. Amorós (Eds.), *Research Handbook on Transnational Diaspora Entrepreneurship*, Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2023, 424 pages, eISBN: 978-1-78811-869-9
Review by Elif Alsu Paşaoğlu 169

Turkish Journal of Diaspora Studies
Vol. 6, No. 2, 2026, VI-VIII

Editorial: Migration, Identity, and Social Transformation in an Age of Uncertainty

Dear Readers,

The period we are living through makes it increasingly necessary to rethink migration and diaspora studies not only in terms of mobility, belonging, and identity, but also in the context of wars, political transformations, legal uncertainties, and increasingly complex social relations. The experience of migration encompasses a range of interconnected processes, including the formation of identities, the crossing of borders, the establishment of social networks, the ways in which states classify populations, and the ways in which legal statuses shape individuals' lives. Developments all over the world have once again demonstrated that migration movements must be considered not only in relation to states' border policies, but also alongside broader debates on security, law, human rights, and social belonging.

This issue brings together four research articles that illuminate the changing nature of migration and diaspora from different theoretical and empirical perspectives. Although the articles focus on distinct subjects, they converge on a common point: the experiences of migrants and diasporas are too multidimensional to be explained solely through legal or demographic categories. Political conditions, legal statuses, identity negotiations, and forms of social belonging simultaneously shape individuals' experiences of migration.

This issue of the *Turkish Journal of Diaspora Studies* brings together four research articles and two book reviews addressing different dimensions of migration and diaspora. Although the contributions draw on different theoretical and methodological approaches, they point to a common question: How are the social positions of migrants, diaspora communities, and transnational groups formed, reproduced, and transformed?

Muhammed Said Kurhan's *Nation-State, Minoritization, and the Zionist Project: The Political Construction of Palestinians in Israel*, focuses on another important dimension of migration and diaspora studies: the power of the nation-state to shape identities and political belonging. The article examines the political and social positioning of Palestinians in Israel through the relationship between the nation-state, minoritization, and the Zionist project. This perspective demonstrates that migration and diaspora studies should address not only cross-border mobility and diasporic ties, but also the processes through which states define, classify, and politically position particular communities. In this respect, the study shows that belonging is shaped not only through the ways in which individuals or communities define themselves, but also through categories produced by political power

and institutional structures.

Şevval Nur Acuner, in *A Comparative Analysis of Migration Regimes and the Search for Solutions within the Framework of Liminal Legality*, addresses the problem of temporariness and uncertainty in migrants' legal statuses. The study comparatively examines Temporary Protected Status (TPS) in the United States, Duldung in Germany, and the Temporary Protection regime in Türkiye, and discusses how these regimes, despite their different legal and institutional structures, can similarly place migrants in a condition of "permanent temporariness." The analysis developed through the concept of liminal legality demonstrates that legal uncertainty is not limited to the risk of deportation, but also has significant consequences for employment, education, access to social services, and individuals' capacity to plan for the future. Particularly noteworthy is the study's emphasis on the temporal dimension of legal uncertainty—in other words, the transformation of migrants' lives into a continuous state of waiting—which offers an important perspective for assessing the humanitarian consequences of temporary protection regimes.

M. Mustafa İyi's *Rethinking the Turkish Diaspora: A Sociological Perspective*, revisits the sociological boundaries of the concept of the Turkish diaspora. Rather than treating the Turkish diaspora as a ready-made and naturally existing category, the article reconsiders its sociological boundaries. Drawing on Wimmer's boundary-making approach, the study highlights the limitations of defining diaspora solely in terms of common origin, citizenship, or geographical dispersion. Instead, İyi demonstrates how diasporic formations are socially reproduced through five interrelated dimensions: distinctiveness, orientation, maintenance, organization, and participation. The study therefore proposes understanding the Turkish diaspora not merely as a population category defined by state policies, but as a social formation reproduced across generations.

Cihat Uğurlu and Orhan Deniz, in their study *Cross-Border Networks of Iranian Migrants in Van and the Role of Networks in the Migration Process*, demonstrate that migration movements cannot be explained solely through individual decisions or macro-level economic and political conditions. Based on qualitative research and in-depth interviews, the study examines the role of cross-border social networks in migration processes from Iran to Van and from Van onward to third countries. The study shows that these networks provide information and financial resources prior to migration, offer support with accommodation, employment, and bureaucratic procedures during the process in Van, and mobilize various connections as migrants seek to reach their final destinations. The article therefore approaches migrant networks not simply as a set of relationships facilitating migration decisions, but as a social mechanism operating across different stages of the migration process and gaining continuity across borders.

Taken together, these four studies bring different research questions into a common analytical framework. İyi's study discusses how diaspora is socially constructed; Uğurlu and Deniz's study examines how cross-border networks facilitate migration movements;

Kurhan's study explores how the state politically shapes identities and forms of belonging; and Acuner's study investigates how legal statuses can place migrants in uncertain and temporary positions. Migration thus emerges not merely as a phenomenon of mobility, but as a multidimensional process at the intersection of social boundaries, networks, political categories, and legal statuses.

The two book reviews included in this issue further extend this discussion in different directions. Gökçe Ağaç reviews William Hardy McNeill's *Parasites, Migration and World History*. Rather than interpreting human history solely through political events and human actors, McNeill's approach proposes reconsidering it through the relationships among microparasites, macroparasites, ecological balances, and demographic mobility. Ağaç's review discusses the possibilities and methodological limitations of this approach while reminding us that migration cannot be considered independently of the broader ecological and biological processes underlying the historical transformation of human societies.

In the second book review, Elif Alsu Paşaoğlu examines *Research Handbook on Transnational Diaspora Entrepreneurship*, edited by Rolf Sternberg, Maria Elo, Jonathan Levie, and José E. Amorós. The book provides a comprehensive examination of transnational diaspora entrepreneurship at the intersection of migration studies, international business, and development economics. Paşaoğlu's review emphasizes the importance of understanding the diaspora entrepreneur not merely as an economic actor or a member of a migrant community, but as an actor capable of being simultaneously embedded in institutional and social environments across different countries. In this framework, the concept of "dual embeddedness" provides an important conceptual lens for understanding the capacity of diasporic communities to create transnational economic relationships and to act as intermediaries between different institutional environments.

Taken as a whole, this issue makes visible the expanding field of migration and diaspora studies across different analytical scales. From the conceptual boundaries of diaspora to cross-border social networks; from the political categories of the nation-state to the uncertainty produced by legal statuses; and from ecological processes to transnational entrepreneurship, the contributions demonstrate that migration cannot be reduced to a single explanatory framework. Migrants are not merely individuals who move; they are social actors who construct identities, establish networks, develop economic relationships, are positioned within political categories, and whose lives are shaped by legal regimes.

We hope that this issue will initiate new discussions among researchers contributing to migration and diaspora studies from different disciplinary perspectives and provide a useful point of reference for current research in the field.

We wish you an engaging and enjoyable reading.

Prof. Dr. Göktuğ SÖNMEZ
Editor-in-Chief
Turkish Journal of Diaspora Studies

Turkish Journal of Diaspora Studies
Vol. 6, No. 2, 2026, IX-XI

Editörden: Belirsizlikler Çağında Göç, Kimlik ve Toplumsal Dönüşüm

Değerli Okurlar,

İçinden geçtiğimiz dönem, göç ve diaspora çalışmalarının yalnızca yer değiştirme, aidiyet ve kimlik meseleleri üzerinden değil; savaşlar, siyasal dönüşümler, hukuki belirsizlikler ve giderek karmaşıklaşan toplumsal ilişkiler bağlamında yeniden düşünülmesini gerekli kılıyor. Göç deneyimi; kimliklerin oluşumu, sınırların aşılması, toplumsal ağların kurulması, devletlerin nüfusları sınıflandırma biçimleri ve hukuki statülerin bireylerin yaşamlarını şekillendirmesi gibi birbirine bağlı süreçleri kapsamaktadır. Yaşanan gelişmeler, göç hareketlerinin artık yalnızca devletlerin sınır politikalarıyla değil, aynı zamanda güvenlik, hukuk, insan hakları ve toplumsal aidiyet tartışmalarıyla birlikte ele alınması gerektiğini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Bu sayımızda yer alan dört araştırma makalesi, farklı teorik ve ampirik perspektiflerden hareketle göç ve diaspora olgusunun değişen niteliğini ortaya koymaktadır. Makaleler birbirinden farklı konulara odaklansa da ortak bir noktada buluşmaktadır: Göçmenlerin ve diasporaların deneyimleri, yalnızca hukuki ya da demografik kategorilerle açıklanamayacak kadar çok katmanlıdır. Siyasal koşullar, hukuki statüler, kimlik müzakereleri ve toplumsal aidiyet biçimleri, bireylerin göç deneyimini aynı anda şekillendirmektedir.

Turkish Journal of Diaspora Studies'in bu sayısı, göç ve diaspora olgusunun farklı boyutlarını ele alan dört araştırma makalesi ve iki kitap incelemesini bir araya getirmektedir. Sayıda yer alan çalışmalar, farklı kuramsal ve metodolojik yaklaşımlardan hareket etseler de ortak bir soruya işaret etmektedir: Göçmenlerin, diaspora topluluklarının ve sınır aşan grupların toplumsal konumları nasıl oluşmakta, nasıl yeniden üretilmekte ve hangi koşullarda dönüşmektedir?

Muhammed Said Kurhan tarafından kaleme alınan *Ulus-Devlet, Azınlıklaştırma ve Siyonist Proje: İsrail'de Filistinlilerin Siyasal İnşası* başlıklı çalışma, göç ve diaspora araştırmalarında önemli bir başka boyuta, ulus-devletin kimlikleri ve siyasal aidiyetleri şekillendirme gücüne odaklanmaktadır. Makale, İsrail'de Filistinlilerin siyasal ve toplumsal konumunu ulus-devlet, azınlıklaştırma ve Siyonist proje arasındaki ilişki üzerinden ele almaktadır. Bu perspektif, göç ve diaspora çalışmalarının yalnızca sınır aşan hareketlilikleri veya diasporik bağları değil, aynı zamanda devletlerin belirli toplulukları nasıl tanımladığı, sınıflandırdığı ve siyasal olarak konumlandırdığı süreçleri de incelemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle çalışma, aidiyetin yalnızca bireylerin veya toplulukların kendi-

lerini tanımlama biçimleriyle değil, siyasal iktidar ve kurumsal yapılar tarafından üretilen kategoriler aracılığıyla da şekillendiğini göstermektedir.

Şevval Nur Acuner, *Eşikte Yasallık (Liminal Legality) Çerçevesinde Göç Rejimlerinin Karşılaştırmalı Analizi ve Çözüm Arayışları* başlıklı çalışmasıyla göçmenlerin hukuki statülerindeki geçicilik ve belirsizlik sorununu ele almaktadır. ABD'deki Temporary Protected Status (TPS), Almanya'daki Duldung ve Türkiye'deki Geçici Koruma rejimini karşılaştırmalı olarak inceleyen çalışma, farklı hukuki ve kurumsal yapılara sahip bu rejimlerin göçmenleri nasıl benzer biçimde "kalıcı geçicilik" içerisinde bırakabildiğini tartışmaktadır. Eşikte yasallık kavramı üzerinden geliştirilen analiz, hukuki belirsizliğin yalnızca sınır dışı edilme riskiyle sınırlı olmadığını; çalışma, eğitim, sosyal hizmetlere erişim ve bireylerin geleceklerini planlama kapasitesi üzerinde de önemli sonuçlar doğurduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle hukuki belirsizliğin zamansal boyutuna, başka bir ifadeyle göçmenlerin yaşamlarının sürekli bir bekleme hâline dönüşmesine yapılan vurgu, geçici koruma rejimlerinin insani sonuçlarının değerlendirilmesi bakımından dikkat çekicidir.

M. Mustafa İyi tarafından kaleme alınan *Türk Diasporasını Yeniden Düşünmek: Sosyolojik Bir Perspektif* başlıklı makale, Türk diasporasını hazır ve kendiliğinden var olan bir kategori olarak kabul etmek yerine, bu kavramın sosyolojik sınırlarını yeniden tartışmaktadır. Wimmer'ın sınır inşası yaklaşımından hareket eden çalışma, diasporayı yalnızca ortak köken, vatandaşlık veya coğrafi dağılma üzerinden tanımlamanın yetersizliğine dikkat çekmektedir. İyi, bunun yerine özgünlük, yönelim, muhafaza, örgütlenme ve katılım olmak üzere birbiriyle ilişkili beş boyut üzerinden diasporik oluşumların toplumsal olarak nasıl yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır. Böylece çalışma, Türk diasporasının devlet politikaları tarafından tanımlanan bir nüfus kategorisi olmanın ötesinde, kuşaklar boyunca yeniden üretilen bir toplumsal formasyon olarak ele alınmasını önermektedir.

Cihat Uğurlu ve Orhan Deniz, *Van'daki İranlı Göçmenlerin Sınır Aşan Ağları ve Ağın Göç Sürecindeki Rolü* başlıklı çalışmalarında göç hareketlerinin yalnızca bireysel kararlar veya makro düzeydeki ekonomik ve siyasal koşullar üzerinden açıklanamayacağını göstermektedir. Nitel araştırma ve derinlemesine görüşmelere dayanan çalışma, İran'dan Van'a ve Van üzerinden üçüncü ülkelere yönelen göç süreçlerinde sınır aşan sosyal ağların oynadığı rolü incelemektedir. Bu ağların göç öncesinde bilgi ve finansman sağladığı, Van'daki süreçte barınma, iş ve bürokratik işlemler konusunda destek sunduğu ve nihai hedefe ulaşma aşamasında çeşitli bağlantıları harekete geçirdiği ortaya konulmaktadır. Böylelikle makale, göçmen ağlarını yalnızca göç kararını kolaylaştıran ilişkiler bütünü olarak değil, göç sürecinin farklı aşamalarında işleyen ve sınırları aşarak süreklilik kazanan bir toplumsal mekanizma olarak değerlendirmektedir.

Bu dört çalışma birlikte değerlendirildiğinde, sayımızın farklı araştırma sorularını ortak bir zeminde buluşturduğu görülmektedir. İyi'nin çalışması diasporanın nasıl toplumsal olarak kurulduğunu, Uğurlu ve Deniz'in çalışması sınır aşan ağların göç hareketlerini nasıl

mümkün kıldığını, Kurhan'ın çalışması devletin kimlik ve aidiyetleri nasıl siyasal olarak şekillendirdiğini, Acuner'in çalışması ise hukuki statülerin göçmenleri nasıl belirsiz ve geçici konumlarda tutabildiğini tartışmaktadır. Böylece göç, yalnızca bir hareketlilik olgusu olarak değil; toplumsal sınırların, ağların, siyasal kategorilerin ve hukuki statülerin kesiştiği çok katmanlı bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır.

Sayımızda yer alan iki kitap incelemesi de bu tartışmayı farklı yönlere taşımaktadır. Gökçe Ağaç, William Hardy McNeill'in *Parazitler, Göçler ve Dünya Tarihi* adlı eserini değerlendirmektedir. McNeill'in yaklaşımı, insanlık tarihini yalnızca siyasal olaylar ve insan aktörleri üzerinden okumak yerine mikroparazitler, makroparazitler, ekolojik dengeler ve demografik hareketlilik arasındaki ilişkiler üzerinden yeniden düşünmeyi önermektedir. Ağaç'ın incelemesi, bu yaklaşımın tarih yazımına sunduğu imkânları ve metodolojik sınırları tartışırken, göç olgusunun insan topluluklarının tarihsel dönüşümündeki daha geniş ekolojik ve biyolojik süreçlerden bağımsız düşünülemeyeceğini hatırlatmaktadır.

İkinci kitap incelemesinde Elif Alsu Paşaoğlu, Rolf Sternberg, Maria Elo, Jonathan Levie ve José E. Amorós tarafından editörlüğü yapılan *Research Handbook on Transnational Diaspora Entrepreneurship* adlı çalışmayı ele almaktadır. Kitap, göç çalışmaları, uluslararası işletmecilik ve kalkınma ekonomisinin kesişiminde gelişen transnasyonel diaspora girişimciliğini kapsamlı biçimde incelemektedir. Paşaoğlu'nun değerlendirmesi, diaspora girişimcisinin yalnızca ekonomik bir aktör veya göçmen topluluklarının bir üyesi olarak değil, farklı ülkelerdeki kurumsal ve toplumsal çevrelere aynı anda eklemlenebilen bir aktör olarak ele alınmasının önemini vurgulamaktadır. Bu çerçevede "çift yönlü gömülülük" yaklaşımı, diasporik toplulukların sınır aşan ekonomik ilişkiler yaratma ve farklı kurumsal çevreler arasında aracılık etme kapasitesini anlamak açısından önemli bir kavramsal imkân sunmaktadır.

Bu sayının bütünü, böylece göç ve diaspora çalışmalarının genişleyen araştırma alanını farklı ölçeklerde görünür kılmaktadır. Diasporanın kavramsal sınırlarından sınır aşan sosyal ağlara; ulus-devletin siyasal kategorilerinden hukuki statülerin yarattığı belirsizliğe ve ekolojik süreçlerden transnasyonel girişimciliğe uzanan çalışmalar, göç olgusunun tek bir açıklama düzlemine indirgenemeyeceğini göstermektedir. Göçmenler yalnızca hareket eden bireyler değil; kimlikler oluşturan, ağlar kuran, ekonomik ilişkiler geliştiren, siyasal kategoriler içinde konumlandırılan ve hukuki düzenlemeler tarafından şekillendirilen toplumsal aktörlerdir.

Bu sayının, göç ve diaspora çalışmalarına farklı disiplinlerden katkı sunan araştırmacılar arasında yeni tartışmalar başlatmasını ve alandaki güncel araştırmalar için bir referans noktası oluşturmasını umuyoruz.

Keyifli okumalar dileriz.

Prof. Dr. Göktuğ SÖNMEZ

Turkish Journal of Diaspora Studies
ISSN: 2717-7408 / e-ISSN: 2757-9247
(Eylül 2026), Cilt 6, Sayı 2, 86–101
https://doi.org/10.52241/TJDS.1925048

TJDS | Turkish Journal of Diaspora Studies

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Ulus-Devlet, Azınlıklaştırma ve Siyonist Proje: İsrail'de Filistinlilerin Siyasal İnşası

Muhammed Said KURHAN

Güvenlik ve Terörizm Çalışmaları Bölümü, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye

Başvuru: 07 Nisan 2026 / Kabul: 06 Temmuz 2026 / Online Yayın: 30 Eylül 2026
© 2026 Yazar.

Öz

Bu çalışma, Filistinlilerin İsrail bağlamındaki konumunu, klasik azınlık tanımlarının ötesine geçerek siyasal olarak üretilmiş bir azınlıklaştırma süreci üzerinden ele almaktadır. Makalenin temel amacı, Filistinlilerin neden bir azınlık olduklarını açıklamaktan ziyade nasıl ve hangi mekanizmalar aracılığıyla azınlıklaştırıldıklarını ortaya koymaktır. Bu çerçevede çalışma, azınlık kavramını sayısal ya da kültürel bir farklılık olarak değil, modern ulus-devletin iktidar ilişkileri içinde şekillenen bir siyasal kategori olarak ele almaktadır. Çalışma, Siyonist ulus-devlet projesini etnik temelli bir devlet mantığı ve yerleşimci sömürgecilik perspektifiyle analiz etmektedir. Bu bağlamda Filistinlilerin İsrail içindeki statüsü; hukuk, mekansal düzenleme ve güvenlik-demografi söylemi üzerinden incelenmektedir. Hukuki düzenlemelerin, biçimsel yurttaşlık eşitliğine rağmen Filistinlileri yapısal olarak ikincil bir konuma yerleştirdiği; bu ikincil konumun yalnızca yasama ve yürütme pratikleriyle değil, kimi yargısal yorumlarla da meşrulaştırıldığı; mekansal politikaların gündelik hayatta dışlanmayı yeniden ürettiği ve demografi ile güvenlik söyleminin bu eşitsizlikleri olağanlaştırdığı gösterilmektedir. Makale, Filistinlilerin İsrail bağlamında ne tamamen dışlanan ne de eşit biçimde dahil edilen bir grup olarak konumlandırıldığını; bilakis bu ara durumun azınlıklaştırmanın sürekliliğini sağladığını ileri sürmektedir. Sonuç olarak çalışma, Filistin meselesini yalnızca işgal ya da mültecilik bağlamında değil, modern ulus-devletin azınlık üretme kapasitesini açığa çıkaran yapısal bir sorun olarak ele almayı önermektedir.

Anahtar Kelimeler: Azınlıklaştırma, Siyonizm, Ulus-Devlet, Filistinliler, İsrail

Atıf: KURHAN, M. S. (2026). Ulus-Devlet, Azınlıklaştırma ve Siyonist Proje: İsrail'de Filistinlilerin Siyasal İnşası. *Turkish Journal of Diaspora Studies, 6*(2), 86–101. https://doi.org/10.52241/TJDS.1925048

Muhammed Said KURHAN muhammedsaidkurhan@gmail.com

Bu makale CC BY-NC 4.0 ile lisanslanmıştır.

Turkish Journal of Diaspora Studies
ISSN: 2717-7408 / e-ISSN: 2757-9247
(September 2026), Volume 6, No 2, 86–101
https://doi.org/10.52241/TJDS.1925048

TJDS | Turkish Journal of Diaspora Studies

RESEARCH ARTICLE

Nation-State, Minoritization, and the Zionist Project: The Political Construction of Palestinians in Israel

Muhammed Said KURHAN

Department of Security and Terrorism Studies, Faculty of Economics and Administrative Sciences, İnönü University, Malatya, Türkiye

Received: 07 April 2026 / Accepted: 06 July 2026 / Published online: 30 September 2026
© 2026 Author.

Abstract

This study examines the position of Palestinians within Israel by moving beyond classical definitions of minority and focusing instead on a politically constructed process of minoritization. Rather than asking why Palestinians are a minority, the article explains how and through which mechanisms they are made into one. In this framework, the concept of minority is treated not as a numerical or cultural difference, but as a political category shaped by power relations within the modern nation-state. The study analyzes the Zionist nation-state project through the lens of an ethnically structured state logic and settler colonialism. Within this context, the status of Palestinians in Israel is explored through legal structures, spatial organization, and security-demographic discourse. It argues that, despite formal citizenship equality, legal arrangements structurally position Palestinians as secondary citizens; this position is reproduced not only through legislative and executive practices but also through judicial validation; spatial policies reproduce everyday exclusion; and demographic and security narratives legitimize these inequalities. The article concludes that Palestinians are neither fully excluded nor equally included, but rather positioned in an in-between status that sustains ongoing minoritization. Ultimately, it proposes understanding the Palestinian issue not only in terms of occupation or displacement, but also as a structural problem revealing the minority-producing capacity of the modern nation-state.

Keywords: Minoritization, Zionism, Nation-State, Palestinians, Israel

To cite: KURHAN, M. S. (2026). Ulus-Devlet, Azınlıklaştırma ve Siyonist Proje: İsrail'de Filistinlilerin Siyasal İnşası. *Turkish Journal of Diaspora Studies, 6*(2), 86–101. https://doi.org/10.52241/TJDS.1925048

Muhammed Said KURHAN muhammedsaidkurhan@gmail.com

This article is licensed under CC BY-NC 4.0.

Giriş

Azınlık kavramı, sosyal bilimlerde çoğu zaman sayısal bir duruma ya da kültürel farklılığa indirgenerek ele alınmaktadır. Oysa modern ulus-devlet bağlamında azınlık olmak, yalnızca nüfus oranlarıyla açıklanamayacak kadar siyasal ve tarihsel bir sürecin ürünüdür. Kymlicka'nın çokkültürlü yurttaşlık tartışmaları, Brubaker'ın ulusallaştıran devlet yaklaşımı ve Wimmer'ın etnik sınır üretimine ilişkin çalışmaları, azınlık statüsünün yalnızca kültürel farklılıkla değil, devletin üyelik, aidiyet ve meşruiyet sınırlarını kurma biçimleriyle ilişkili olduğunu göstermektedir (Kymlicka, 1995; Brubaker, 1995; Wimmer, 2002; 2008). Özellikle etnik temelli ulus-devlet projelerinde "azınlık", önceden var olan nötr bir toplumsal gerçeklikten ziyade iktidar ilişkileri içinde üretilen bir kategori olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Filistinlilerin İsrail devleti içindeki konumu, azınlık meselesini yeniden düşünmek için çarpıcı ve özgün bir vaka sunmaktadır.

Filistinliler üzerine yapılan çalışmalar büyük ölçüde işgal, mültecilik, sınır politikaları ya da insani krizler etrafında şekillenmiştir. Bununla birlikte İsrail vatandaşı Filistinlilere ilişkin literatür de önemli bir birikim üretmiştir. Lustick (1980), İsrail'in Arap yurttaşlarını bir ulusal azınlık olarak kontrol etme mekanizmalarını; Zureik (2023), iç sömürgecilik çerçevesinde mülksüzleşme ve sınıfsal dönüşümü; Ghanem (2001), Filistinli-Arap azınlığın siyasal akımlarını; Jamal (2011), yerlilik ve azınlık milliyetçiliği siyasetini; Robinson (2013) ise erken İsrail döneminde yurttaşlık ile yerleşimci devlet mantığı arasındaki gerilimi tartışmıştır. Türkçe literatürde Doğan (2021), Filistinli azınlığın kolektif kimlik ve siyasi eşitlik mücadelesini yerleşimci-kolonyal rejim bağlamında ele almaktadır. Bu çalışma, söz konusu literatürden yararlanmakla birlikte, Filistinlilerin İsrail sınırları içinde yaşayan ve hukuken vatandaş statüsüne sahip olan kesiminin deneyimini özellikle azınlıklaştırma süreci kavramı üzerinden bütünlüklü biçimde incelemektedir. Bu metinde "Filistinliler" ifadesi bilinçli olarak tercih edilmektedir; İsrail devletinin idari söyleminde sıkça kullanılan "İsrailli Araplar" ya da "Arap vatandaşlar" gibi adlandırmalar, Filistinli yurttaşların Filistin halkıyla tarihsel, siyasal ve kültürel bağlarını görünmezleştirebildiği için bu çalışmanın azınlıklaştırma argümanıyla uyumlu görülmemektedir.

Filistinlilerin bu özgün konumu, azınlık statüsünü sabit bir gerçeklik olarak değil, tarihsel ve siyasal bir süreç olarak ele alan azınlıklaştırma literatürünün kavramsal araçlarıyla daha iyi anlaşılabilmektedir. Azınlıklaştırma literatürü, azınlık statüsünü nüfusça azlık ya da kültürel farklılık gibi özsel niteliklerle açıklamak yerine grupların eşitsiz güç ilişkileri içinde azınlık konumuna yerleştirildiği tarihsel ve siyasal bir üretim süreci olarak kavramsallaştırmaktadır. Bu yaklaşım, azınlık statüsünü verili bir toplumsal gerçeklik olarak almak yerine devletin ve egemen çoğunluk aktörlerinin kategorileştirme, tanım koyma ve üyelik dağıtma pratiklerinin bir sonucu olarak ele almaktadır. Minoritisation ve minoritized kavramını tercih eden çalışmalar, bu statünün özden değil süreçten kaynaklandığını özellikle vurgulamaktadır (Burman, Smailes & Chantler, 2004).

Tarihsel-sosyolojik perspektifler, damgalayıcı isimlendirme ve idari sınıflandırma pratiklerinin zamanla hukuki düzenlemelerle birleşerek yapısal ikincilleştirme rejimleri üretebildiğini göstermektedir (Lucassen, 1991). İlişkisel azınlık çalışmaları ise azınlık ve çoğunluğu sabit toplumsal varlıklar olarak değil, karşılıklı iddia ve temsil süreçleri içinde kurulan bir ilişkiler alanı olarak ele almakta; ulusal azınlık kategorisinin ancak ulusallaştıran devlet tasavvuru

ile birlikte anlam kazandığını vurgulamaktadır (Brubaker, 1995). Ulus-devlet ve sınır üretimi literatürü, etnik sınırların siyasal mücadeleler içinde sürekli yeniden üretildiğini ve modern devletin eşitlik/vatandaşlık iddiasının pratikte etno-ulusal hiyerarşilerle katmanlaşabildiğini ortaya koymaktadır (Wimmer, 2002; 2008). Güvenlikleştirme yaklaşımı, belirli toplulukların tehdit olarak çerçevelenmesinin olağan siyaset alanını daraltarak istisnai uygulamaları meşrulaştırabileceğini savunmaktadır (Buzan, Wæver & de Wilde, 1998). Yerleşimci-sömürgeci literatür ise yerli nüfusun siyasal varlığını zayıflatma stratejilerinin yalnızca fiziksel yerinden etmeyle sınırlı kalmayıp hukuk, mekan ve demografi üzerinden işleyen uzun erimli bir bertaraf ve etkisizleştirme mantığına dayanabileceğini ileri sürmektedir (Wolfe, 2006; Veracini, 2010; Robinson, 2013). İsrail örneğine ilişkin rejim tartışmaları da formel vatandaşlık çerçevesi korunurken etno-ulusal üstünlüğün kurumsal olarak sürdürülebileceğini ve böylece azınlıklaştırmanın dışlama ile şartlı dahil etme arasında süreklilik kazanan bir yönetsel mantık olarak işleyebileceğini göstermektedir (Smooha, 2002; Yiftachel, 2006; Peled, 1992; Masri, 2017).

Bu makalenin temel sorusu şudur: Siyonist ulus-devlet projesi, Filistinlileri İsrail bağlamında nasıl bir "azınlık" konumuna yerleştirmiştir ve bu süreç hangi hukuki, mekansal ve söylemsel araçlarla sürdürülmektedir? Bu soru, azınlık kavramını sabit ve doğal bir kategori olarak kabul etmek yerine onu tarihsel ve politik bir inşa süreci olarak ele almayı gerektirir. Dolayısıyla çalışmanın amacı, Filistinlilerin neden azınlık olduklarını açıklamaktan ziyade nasıl azınlıklaştırıldıklarını ortaya koymaktır.

Bu soruya yanıt verebilmek için çalışma, nitel ve kuramsal-yorumlayıcı bir analiz tasarımına dayanmaktadır. Birincil veri olarak İsrail'in yurttaşlık, mülkiyet, aile birleşimi, anayasal kimlik ve siyasal katılım alanlarına ilişkin yasal metinleri, temel yargı kararları ve resmi politika belgeleri incelenmektedir. İkincil veri olarak ise azınlıklaştırma, yerleşimci sömürgecilik, iç sömürgecilik, etnik demokrasi, İsrail hukuk rejimi ve Filistinli yurttaşlar literatüründen yararlanılmaktadır. Bu doğrultuda azınlıklaştırmayı görünür kılan başlıca mekanizmalar üç düzeyde ele alınmaktadır. İlk olarak, yurttaşlık, mülkiyet, aile birleşimi ve anayasal düzenlemelere ilişkin yasal metinler ile bunlara dair yargı kararları üzerinden hukuki çerçeve analiz edilmektedir. İkinci olarak, arazi tahsisi, planlama rejimleri, yerleşim politikaları, tanınmayan köyler ve kamusal hizmetlere erişim gibi unsurlar üzerinden mekansal düzenleme mekanizmaları ele alınmaktadır. Üçüncü olarak ise demografik kaygıları ve güvenlik söylemini yansıtan resmi söylemler, politika metinleri ve ilgili ikincil literatür aracılığıyla, Filistinlilerin nasıl bir tehdit nüfusu olarak çerçevelendiği tartışılmaktadır.

Bu doğrultuda makale, Siyonizmi yalnızca Yahudi halkının ulusal kurtuluş ideolojisi olarak değil, aynı zamanda yerli bir nüfusun siyasal, mekansal ve hukuki olarak yeniden konumlandırılmasını hedefleyen bir devlet projesi olarak analiz etmektedir. Filistinlilerin azınlık statüsü, bu perspektiften bakıldığında, rastlantısal bir sonuçtan ziyade ulus-devletin demografik, hukuki ve ideolojik ihtiyaçlarının ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın özgün katkısı, İsrail içindeki Filistinlilerin konumunu yalnızca eşit yurttaşlık eksikliği ya da azınlık hakları sorunu olarak değil, hukuk, mekan ve güvenlik-demografi söylemi aracılığıyla sürekli yeniden üretilen bir azınlıklaştırma süreci olarak kavramsallaştırmasıdır.

Çalışmanın kapsamı bilinçli olarak sınırlı tutulmuştur. Filistinlilerin İsrail içindeki konumu eğitim politikaları, dil rejimi, bütçe dağılımı, sosyal politika ve parti siyaseti gibi alanları

da içeren çok boyutlu bir olgudur. Ancak bu makale, azınlıklaştırma sürecinin kurucu siyasal mantığını en açık biçimde görünür kıldığı için hukuk, mekansal düzenleme ve demografi/güvenlik söylemine odaklanmaktadır. Dolayısıyla amaç, tüm eşitsizlik biçimlerini kapsayıcı biçimde listelemekten ziyade azınlıklaştırmanın yapısal mekanizmalarını çözümleyen analitik bir çerçeve sunmaktır.

1. Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

Bu çalışma, Filistinlilerin İsrail bağlamındaki konumunu açıklarken azınlık kavramını statik ve kendiliğinden bir kategori olarak ele almamaktadır. Aksine azınlık, tarihsel ve siyasal süreçler içinde üretilen bir iktidar ilişkisi olarak kavramsallaştırılmaktadır. Azınlık çalışmaları literatüründe de vurgulandığı üzere, azınlık olmak çoğu zaman sayısal bir durumdan ziyade siyasal dışlanma, hukuki ikincilleştirme ve yapısal eşitsizliklerle tanımlanan bir konumdur (Wimmer, 2002; Kymlicka, 1995; Brubaker, 2004). İsrail bağlamında bu tartışma, Lustick'in kontrol mekanizmaları, Zureik'in iç sömürgecilik analizi, Ghanem'in siyasal akımlar incelemesi ve Jamal'ın yerlilik/minority nationalism yaklaşımıyla doğrudan ilişkilidir (Lustick, 1980; Zureik, 2023; Ghanem, 2001; Jamal, 2011). Bu nedenle çalışmanın kuramsal çerçevesi, Filistinlilerin "azınlık" statüsünü doğal bir sonuç olarak değil, azınlıklaştırma sürecinin ürünü olarak ele almaktadır.

Geleneksel yaklaşımlar azınlığı çoğunluğa kıyasla daha küçük, kültürel olarak farklı bir grup şeklinde tanımlama eğilimindedir. Ancak bu yaklaşım, azınlık olmanın siyasal boyutunu büyük ölçüde göz ardı etmektedir. Azınlık statüsü yalnızca sayılarla değil, iktidar ilişkileriyle belirlenmektedir. Azınlıklaştırma kavramı belirli bir topluluğun hukuki, siyasal, mekansal ve sembolik mekanizmalar yoluyla ikincil bir konuma itilmesini ifade eder (Brubaker, 2004). Bu anlamda azınlıklaştırma yalnızca ayrımcılık pratiklerinin toplamı değil, çoğunluk ve azınlık kategorilerinin devlet eliyle karşılıklı olarak kurulmasıdır.

Bu bağlamda Filistinlilerin İsrail içindeki durumu, azınlık olmanın önceden var olan bir gerçeklikten ziyade devlet politikaları aracılığıyla şekillenen bir süreç olduğunu göstermektedir. Filistinliler, Yahudi nüfus karşısında sayısal olarak daha az olmalarının yanı sıra devletin onları belirli haklardan, kaynaklardan ve kamusal temsilden sistematik biçimde dışlaması nedeniyle azınlık konumuna yerleştirilmektedir. Bu durum, azınlık kavramının nötr sayılamayacağını ve doğrudan siyasal bir kategori olduğunu ortaya koymaktadır (Asad, 2003).

Modern ulus-devlet, teorik olarak eşit yurttaşlık ilkesine dayansa da pratikte ulusal aidiyet ile yurttaşlık arasında çoğu zaman hiyerarşik bir ilişki kurmaktadır. Özellikle etnik ya da dini temelli ulus-devletlerde, yurttaşlık hukuken kapsayıcı görünürken, ulusun tanımı dışlayıcı olabilmektedir. Bu durum, bazı yurttaşların devletin kurucu öznesi olarak tanınırken, diğerlerinin sürekli olarak şartlı bir aidiyet içinde tutulmasına yol açmaktadır.

İsrail bağlamında bu ayrım oldukça görünür hale gelmektedir. Devletin Yahudi kimliği üzerine kurulu olması, yurttaşlık ile ulusal aidiyet arasındaki kopuşu derinleştirmektedir. Filistinliler hukuken İsrail vatandaşı olsalar da ulusal kolektifin kurucu unsuru olarak kabul edilmemektedir. Bu durum, İsrail'in sıklıkla etnik demokrasi ya da etnokrasi olarak tanımlanmasına yol açmıştır (Smooha, 2002; Yiftachel, 2006). Peled'in (1992) etnik demokrasi ve yurttaşlık analizi ile Shafir ve Peled'in (2002) İsrail yurttaşlık rejimine ilişkin çalışması,

Filistinli yurttaşların liberal yurttaşlık haklarına sahip olsalar bile cumhuriyetçi/ulusal ortak iyinin dışında konumlandırıldığını göstermektedir. Bu çalışmada Filistinlilerin konumu, liberal demokrasi söylemi ile etnik devlet yapısı arasındaki yapısal çelişkinin bir sonucu olarak ele alınmaktadır.

Filistin meselesini anlamada giderek daha fazla başvurulan yaklaşımlardan biri de yerleşimci sömürgecilik perspektifidir. Bu yaklaşım, sömürgeciliği geçici bir egemenlik ilişkisi olarak değil, yerli nüfusun silinmesi, marjinalleştirilmesi ya da siyasal olarak etkisizleştirilmesi üzerine kurulu kalıcı bir yapı olarak ele alır (Wolfe, 2006; Veracini, 2010). İsrail-Filistin bağlamında Robinson (2013), erken dönem İsrail'de liberal yurttaşlık normları ile yerleşimci devlet projesi arasındaki gerilimi; Sa'di (2016), nüfus yönetimi ve gözetim politikalarının Filistinli azınlığa yönelik kurumsal niteliğini; Zureik (2023) ise iç sömürgecilik kavramı üzerinden toprak, emek ve siyasal kontrol ilişkilerini tartışmaktadır. Bu literatür, Filistinlilerin İsrail içindeki konumunun yalnızca hukuki bir azınlık statüsüyle değil, yerleşimci devletin demografik ve mekansal düzenleme mantığıyla birlikte değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Bu perspektiften bakıldığında Filistinlilerin İsrail içindeki azınlık statüsü rastlantısal değildir. Aksine bu durum, yerleşimci sömürgeci mantığın zorunlu bir sonucudur. Filistinliler, bu yapı içinde ya fiziksel olarak yerinden edilmekte ya da siyasal olarak etkisizleştirilmektedir. İsrail sınırları içinde kalan Filistinliler ise bu sürecin tamamlanmamış boyutunu temsil etmektedir (Pappé, 2006). Onlar ne tamamen dışarıda bırakılmış ne de eşit biçimde dahil edilmiştir.

Bu kavramsal çerçeve, Filistinlilerin İsrail içindeki konumunu yalnızca hukuki bir azınlık meselesi olarak ele almanın yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışmada azınlıklaştırma, temel analitik kavram olarak konumlandırılmakta; etnik ulus-devlet ve yerleşimci sömürgecilik ise bu sürecin nasıl işlediğini açıklayan tamamlayıcı perspektifler olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda Filistinlilerin durumu, yalnızca hukuki statülerle sınırlı bir azınlık meselesi değil, modern ulus-devletin eşitlik, yurttaşlık ve aidiyet iddialarıyla çelişen yapısal bir siyasal süreç olarak görünür hale gelmektedir. Bu yaklaşım, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yapılacak olan hukuk, mekan ve güvenlik analizlerinin azınlıklaştırma sürecini farklı düzeylerde izlemeye imkan tanıyan eleştirel bir zemin sunmaktadır.

Bununla birlikte, literatürde Filistinlilerin İsrail içindeki konumunu azınlıklaştırma süreci olarak değil, daha çok liberal çoğulculuk ve azınlık hakları çerçevesinde ele alan yaklaşımlar da bulunmaktadır. Kymlicka'nın (1995) çokkültürlü yurttaşlık yaklaşımı, Smooha'nın (2002) etnik demokrasi modeli, Peled'in (1992) yurttaşlık rejimi analizi ve Shafir ile Peled'in (2002) İsrail yurttaşlığına ilişkin çalışması bu tartışmanın başlıca örnekleri arasında yer almaktadır. Bu yaklaşımlar önemli içgörüler sunmakla birlikte, azınlık statüsünü çoğunlukla verili bir durum olarak ele almakta ve bu statünün hangi tarihsel ve siyasal süreçler aracılığıyla üretildiği sorusunu sınırlı biçimde tartışmaktadır. Bu çalışma ise söz konusu boşluktan hareketle, Filistinlilerin konumunu azınlıklaştırma süreci olarak kavramsallaştırmayı önermektedir.

2. Azınlıklaştırmanın Hukuki Mekanizmaları

Modern ulus-devletlerde hukuk, teorik olarak eşitlik, tarafsızlık ve evrensel yurttaşlık ilkeleri üzerine kurulmuş görünse de pratikte siyasal aidiyetin sınırlarını belirleyen ve toplumsal hiyerarşileri kurumsallaştıran temel araçlardan biri olarak işlev görebilmektedir. Özellikle etno-ulusal temelli devletlerde hukuk, yalnızca toplumsal ilişkileri düzenleyen nötr bir mekanizma değil, aynı zamanda belirli bir ulusal kolektifin siyasal egemenliğini güvence altına alan kurucu bir araç haline gelebilmektedir. İsrail bağlamında Kretzmer (2019), Yahudi devlet tanımı ile tüm yurttaşlar için eşit haklar ilkesi arasındaki gerilimi hukuk sisteminin merkezî sorunu olarak ele alır. Peled (1992), Arap yurttaşların haklara sahip olmakla birlikte ortak siyasal iyinin dışında konumlandırıldığını; Masri (2017) ise "Yahudi ve demokratik devlet" tanımının anayasal düzen içinde dışlayıcı sonuçlar ürettiğini gösterir. Bu çerçevede İsrail hukuku, Filistinlileri tamamen sistemin dışına iten bir istisna rejimi kurmaktan ziyade onları hukuki sistemin içinde tutarken eşit yurttaşlık statüsünün dışında konumlandıran özgül bir yapı üretmiştir. Hukuk, bu bağlamda yalnızca eşitsizliği düzenleyen değil, eşitsizliği üreten ve sürdüren bir siyasal teknoloji olarak işlev görmektedir.

Bu hukuki mimarinin temelini oluşturan en önemli düzenlemelerden biri, İsrail'in kuruluşunu takip eden dönemde kabul edilen yurttaşlık ve göç yasalarıdır. 1950 tarihli Dönüş Yasası (Law of Return), dünyanın herhangi bir yerindeki Yahudilere İsrail'e göç etme ve otomatik olarak vatandaşlık alma hakkı tanımıştır (Law of Return, 1950). Bu yasa, yurttaşlığı coğrafi ikamet, doğum veya sürekli yerleşim gibi klasik kriterler yerine etno-dini aidiyet temelinde tanımlamıştır. Buna karşılık, 1948 savaşı sırasında zorla yerinden edilen yaklaşık 700.000 Filistinli mülteci ve onların torunları, daha önce bu topraklarda yaşamış olmalarına rağmen geri dönüş hakkından sistematik biçimde mahrum bırakılmıştır. Bu durum, uluslararası hukukta tanınan geri dönüş hakkı ilkesiyle çelişmesine rağmen İsrail hukuk sistemi içinde kalıcı hale getirilmiştir (United Nations General Assembly, 1948; Pappé, 2006). Böylece yurttaşlık, evrensel bir hak olmaktan ziyade etno-ulusal aidiyet temelinde tanımlanan ayrıcalıklı bir statüye dönüşmüştür.

Bu asimetrik yurttaşlık rejimi, 1952 tarihli Nationality Law (Vatandaşlık Kanunu) ile daha da kurumsallaştırılmıştır (Nationality Law, 1952). Bu yasa, İsrail'de yaşayan Filistinlilerin vatandaşlık elde etmesini belirli koşullara bağlamış ve özellikle 1948 savaşından sonra ülke dışına çıkan Filistinlilerin vatandaşlık haklarını fiilen ortadan kaldırmıştır. Böylece İsrail hukuku, bir yandan Yahudi diasporasını potansiyel vatandaş olarak tanırken, diğer yandan yerli Filistinli nüfusun yurttaşlık statüsünü kısıtlayan bir mekanizma oluşturmuştur. Bu durum, yurttaşlığın evrensel bir siyasal üyelik statüsü olmaktan ziyade etno-ulusal bir aidiyet rejimi olarak işlediğini göstermektedir.

Hukuk yoluyla azınlıklaştırmanın en belirgin alanlarından biri mülkiyet rejiminin yeniden yapılandırılmasıdır. 1950 tarihli Absentees' Property Law (Gaip Malları Kanunu), 1947-1949 savaş sürecinde evlerinden ayrılan veya ayrılmak zorunda kalan Filistinlilere ait arazi, konut ve diğer taşınmaz malların devlet mülkiyetine geçirilmesini mümkün kılmıştır (Absentees' Property Law, 1950). Bu yasa kapsamında yaklaşık 4 ila 5 milyon dönüm Filistin toprağı devlet kontrolüne geçmiştir. Bu mülksüzleştirme sürecini tamamlayan 1953 tarihli Land Acquisition (Validation of Acts and Compensation) Law (Arazi Edinme Kanunu), savaş sırasında fiilen el konulan arazilerin devlet mülkiyetine geçirilmesini geriye dönük olarak meşru-

laştırmıştır (Land Acquisition (Validation of Acts and Compensation) Law, 1953). Böylece mülksüzleştirme, askeri bir uygulama olmaktan çıkarılmış ve hukuki bir statü kazanmıştır.

Bu süreçte ortaya çıkan "present absentees" (hazır-gaipler) kategorisi, hukuki azınlıklaştırmanın en çarpıcı örneklerinden biridir. Bu kategori, öncelikle 1950 tarihli Absentees' Property Law kapsamında ortaya çıkmıştır. Fiziksel olarak İsrail sınırları içinde bulunan, ancak 1947–1949 savaş sürecinde yer değiştirdikleri için hukuken "absentee" olarak sınıflandırılan Filistinliler, İsrail vatandaşı olmalarına rağmen mülkiyet haklarını kaybetmiş ve eski mülkleri-ne erişimleri engellenmiştir (Absentees' Property Law, 1950). Bu durum, hukukun bireylerin yalnızca siyasal statüsünü değil, aynı zamanda mekansal ve ekonomik varlığını da yeniden tanımlayan bir araç olarak işlediğini göstermektedir.

Demografik düzenleme açısından hukuk, nüfus yapısını kontrol etmenin doğrudan bir aracı olarak kullanılmıştır. Özellikle 2003 yılında kabul edilen ve 2022 yılında yeniden yürürlüğe giren Citizenship and Entry into Israel Law (Temporary Order) (Geçici Düzenleme), İsrail vatandaşı Filistinlilerin Batı Şeria ve Gazze'de yaşayan eşlerinin İsrail vatandaşlığı veya kalıcı oturma izni almasını büyük ölçüde sınırlandırmıştır (Citizenship and Entry into Israel Law (Temporary Order), 2022). Bu yasa, resmi olarak güvenlik gerekçeleriyle savunulmuş olsa da yasa metninde İsrail'in "Yahudi ve demokratik devlet" karakterinin korunmasının açıkça vurgulanması, demografik kaygıların hukuki düzenlemelerde merkezi bir rol oynadığını göstermektedir. İnsan hakları örgütü Adalah'a göre bu yasa, demografik dengeyi koruma amacı taşıyan kurumsal bir mekanizma olarak işlev görmektedir (Adalah, 2022).

Bu hukuki yapının anayasal düzeyde en açık ifadesi ise 2018 yılında kabul edilen Ulus-Devlet Temel Kanunu'dur (Basic Law: Israel as the Nation-State of the Jewish People). Bu yasa, İsrail'i açık biçimde "Yahudi halkının ulus devleti" olarak tanımlamış ve ulusal egemenliğin yalnızca Yahudi halkına ait olduğunu belirtmiştir (Basic Law: Israel - The Nation-State of the Jewish People, 2018). Ayrıca yasa, Yahudi yerleşimlerinin teşvik edilmesini ulusal bir değer olarak tanımlamış ve Arapçanın resmi dil statüsünü kaldırarak sembolik eşitsizliği kurumsallaştırmıştır. Bu düzenleme, devletin etno-ulusal karakterinin anayasal düzeyde güvence altına alındığını göstermektedir.

Bu düzenlemelere karşı açılan iptal davaları, İsrail Yüksek Mahkemesi tarafından reddedilmiştir. 2021 yılında verilen kararda mahkeme, Ulus-Devlet Temel Kanunu'nun İsrail'in anayasal yapısıyla uyumlu olduğuna hükmetmiştir (Levush, 2021). Bu karar, hukuki eşitsizliğin yalnızca yasama ve yürütme organları tarafından değil, aynı zamanda yargı tarafından da meşrulaştırılabildiğini göstermektedir. Bu nokta, azınlıklaştırmanın sadece ayrımcı politika uygulamalarıyla değil, anayasal yorum ve yargısal onay mekanizmalarıyla da kurumsallaştığını ortaya koyması bakımından önemlidir.

Hukukun bu çok katmanlı yapısı, Filistinli yurttaşların statüsünü çelişkili bir konuma yerleştirmektedir. Filistinliler hukuken İsrail vatandaşı olarak tanınmakta, ancak ulusal kolektifin kurucu unsuru olarak kabul edilmemektedir. Bu durum, literatürde "dışlayıcı dahil etme" (exclusionary inclusion) olarak tanımlanan bir siyasal üyelik biçimine işaret etmektedir (Smooha, 2002). Filistinliler hukuki olarak sistemin içinde tutulmakta, ancak siyasal eşitlikten sistematik biçimde mahrum bırakılmaktadır.

Sonuç olarak İsrail hukuk sistemi, Filistinlileri tamamen dışlayan bir yapı kurmaktan ziyade onları hukuki sistemin içinde tutarak eşitsiz bir yurttaşlık rejimi üretmiştir. Yurttaşlık, mülkiyet, aile birleşimi ve anayasal düzenlemeler aracılığıyla hukuk, Filistinlilerin azınlık statüsünü geçici bir durum olmaktan çıkararak kalıcı ve yapısal bir konuma dönüştürmüştür. Böylece hukuk, yalnızca mevcut siyasal gerçekliği düzenleyen değil, aynı zamanda etno-ulusal hiyerarşiyi kuran ve sürdüren kurucu bir mekanizma olarak işlev görmektedir. Bu durum, azınlıklaştırmanın yalnızca toplumsal veya siyasal değil, aynı zamanda hukuki olarak üretilen ve sürdürülen yapısal bir süreç olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır.

3. Azınlıklaştırmanın Mekansal Mekanizmaları

Filistinlilerin İsrail bağlamında azınlıklaştırılması yalnızca hukuki statüler, yurttaşlık düzenlemeleri ve anayasal çerçeve üzerinden değil, aynı zamanda mekanın planlanması, düzenlenmesi ve kontrol edilmesi yoluyla gündelik yaşamın maddi koşulları içinde yeniden üretilmektedir. Mekan, modern devletin egemenliğini yalnızca sembolik olarak değil, fiziksel ve kurumsal düzeyde kurduğu başlıca alanlardan biridir. Arazi tahsisi, imar planları, yerleşim izinleri, altyapı yatırımları ve kamusal hizmetlerin dağılımı, siyasal aidiyetin fiili sınırlarını belirleyen mekanizmalar olarak işlev görmektedir. Abu Hussein ve McKay'in (2003) Filistinlilerin arazi haklarına erişimine ilişkin çalışması, İsrail'de toprak rejiminin yalnızca ekonomik kaynak dağılımı değil, yurttaşlık hiyerarşilerinin mekansal olarak üretilmesi bakımından da merkezi olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda İsrail'de mekansal düzenleme, teknik bir planlama meselesi olmaktan ziyade etno-ulusal egemenliğin sürdürülmesini sağlayan yapısal bir yönetim pratiği haline gelmiştir.

Bu mekansal düzenleme rejiminin en önemli kurumsal araçlarından biri, İsrail Arazi İdaresi/İsrail Arazi Otoritesi (Israel Land Authority, ILA) ve Jewish National Fund (JNF) tarafından yönetilen arazi rejimidir. ILA, devlet arazilerinin yönetiminden sorumlu resmi bir kamu otoritesidir. JNF ise 1901 yılında Yahudi yerleşimi için arazi edinmek amacıyla kurulmuş, formel olarak devlet kurumu olmayan; ancak İsrail'in arazi yönetimi sistemiyle tarihsel ve kurumsal olarak iç içe geçmiş yarı-kamusal nitelikte bir kuruluştur. Organisation for Economic Co-operation and Development'ın (OECD, 2025) raporuna göre, İsrail topraklarının yaklaşık %93'ü devlet veya yarı-devlet kontrolü altındaki bu arazi rejimi aracılığıyla yönetilmektedir. Bu durum, arazi tahsisi ve yerleşim politikalarının merkezi bir idari yapı tarafından belirlenmesini mümkün kılmakta; JNF'nin tarihsel misyonunun Yahudi yerleşimini teşvik etmek üzerine kurulmuş olması ise arazi tahsis süreçlerinin etno-ulusal kriterlerle ilişkilendirilmesine yol açmaktadır (Abu Hussein & McKay, 2003; Kretzmer, 2019).

Bu durumun somut örneklerinden biri, İsrail Yüksek Mahkemesi'nde görülen ve mekansal eşitsizlik tartışmalarının merkezinde yer alan Ka'dan davasıdır. İsrail vatandaşı Filistinli bir aile olan Ka'dan ailesi, devlet arazisi üzerine kurulan Katzir adlı Yahudi yerleşiminde yaşamak için başvurmuş, ancak başvuruları reddedilmiştir. Aile, bu kararın etnik temelli ayrımcılık oluşturduğu gerekçesiyle davayı Yüksek Mahkeme'ye taşımıştır. Mahkeme, devlet arazilerinin etnik temelde ayrımcı biçimde tahsis edilemeyeceğine hükmetmiş ve eşitlik ilkesini teyit etmiştir (Ka'adan v. Israel Land Administration, 2000). Ancak bu karar, arazi tahsis sisteminin genel işleyişini değiştirmemiştir. Adalah'ın analizine göre, karar sonrasında bile JNF ve ILA'nın kurumsal yapısı ve tahsis kriterleri, Filistinli vatandaşların bu tür yerleşimlere fiilen erişimini

sınırlamaya devam etmiştir (Adalah, 2011). Bu durum, hukuki eşitlik kararlarının mekansal pratikler düzeyinde sınırlı bir etki yaratabildiğini göstermektedir.

Mekansal azınlıklaştırmanın bir diğer önemli boyutu, planlama ve imar politikaları aracılığıyla Filistinli yerleşimlerin genişlemesinin sınırlandırılmasıdır. İsrail'in özellikle Galile ve Necef bölgelerinde uyguladığı planlama politikaları, Yahudi nüfusun yerleşimini teşvik ederken, Filistinli yerleşimlerin genişlemesini sistematik biçimde kısıtlamaktadır. Association for Civil Rights in Israel'in (ACRI, 2019) raporuna göre, Necef bölgesindeki Filistinli Bedevi köylerinin önemli bir bölümü resmi olarak tanınmamaktadır. Bu "tanınmayan köyler", resmi planlama sisteminin dışında bırakılmakta ve bu nedenle elektrik, su, kanalizasyon ve ulaşım gibi temel altyapı hizmetlerinden mahrum kalmaktadır. Ayrıca bu köylerde inşa edilen yapılar kaçak yapı olarak sınıflandırılmakta ve yıkım tehdidi altında tutulmaktadır. Bu durum, Filistinli nüfusun mekansal olarak istikrarsız bir yaşam sürmesine ve daha merkezi Yahudi yerleşimlerine göç etmeye zorlanmasına yol açmaktadır.

Bu mekansal müdahalelerin en kapsamlı örneklerinden biri, İsrail hükümeti tarafından önerilen Prawer-Begin Planı'dır. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin 2013 tarihli açıklamasına göre bu plan, Necef/Naqab bölgesinde yaşayan on binlerce Filistinli Bedevinin zorla yerinden edilmesi ve bazı Bedevi köylerinin yıkılması riskini doğuruyordu (OHCHR, 2013). Plan, resmi olarak bölgesel kalkınma ve modernizasyon amacıyla gerekçelendirilmiş olsa da uluslararası insan hakları kuruluşları tarafından demografik ve mekansal yeniden yapılandırma girişimi olarak değerlendirilmiştir. Bu durum, mekansal planlamanın yalnızca teknik bir süreç değil, aynı zamanda nüfusun mekansal dağılımını yeniden düzenleyen siyasal bir araç olduğunu göstermektedir.

Son yıllarda özellikle Necef/Naqab bölgesindeki tanınmayan Bedevi köylerinde yaşanan ev yıkımları, altyapı eksiklikleri ve kamusal hizmetlere erişim sorunları, mekansal azınlıklaştırmanın sürekliliğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Burada söz konusu olan, İsrail içindeki tüm Filistinli/Arap yerleşim alanlarını kapsayan tek tip bir coğrafya değil; özellikle Wadi al-Khalil gibi tanınmayan Bedevi köylerinin yoğunlaştığı Necef/Naqab bölgesidir. Amnesty International'ın (2024) raporu ile Lorenzo'nun (2024) saha haberleri, bu bölgede ev yıkımlarının su, elektrik, barınma ve ulaşım gibi temel hizmetlere erişim sorunlarıyla birlikte işlediğini göstermektedir. Bu tür uygulamalar, mekanın devlet tarafından kontrol edilen ve belirli nüfus gruplarının yaşam koşullarını doğrudan şekillendiren bir iktidar alanı olduğunu göstermektedir.

Mekansal azınlıklaştırma tartışmasında güvenlik gerekçesiyle kurulan fiziksel bariyerler ve yerleşim politikaları da önemlidir; ancak burada ayrım duvarının konumunu dikkatle ayırt etmek gerekir. İsrail'in 2002 yılında inşa etmeye başladığı ayrım duvarı, doğrudan İsrail içindeki Filistinli yurttaşların yerleşim alanlarını çevreleyen bir iç sınır olmaktan ziyade büyük ölçüde Batı Şeria, Yeşil Hat ve İsrail-Filistin sınır rejimiyle ilişkili daha geniş bir güvenlik-mekan düzenlemesidir. Buna rağmen duvarın rotası, Filistinli yerleşim alanlarını parçalayarak mekansal sürekliliği kesintiye uğratmış; tarım arazilerine, işgücü hareketliliğine ve gündelik dolaşıma erişimi sınırlandırmıştır (Jones, 2009; Yadak, 2014). Bu nedenle ayrım duvarı, İsrail içindeki Filistinli yurttaşların azınlıklaştırılmasıyla birebir aynı düzeyde değil, Siyonist devlet projesinin güvenlik ve mekan üretimi mantığını gösteren bağlantılı bir örnek olarak değerlendirilmelidir.

Mekansal düzenleme yalnızca fiziksel kontrol mekanizmalarıyla sınırlı değildir, aynı zamanda kamusal alanın sembolik düzenlenmesi yoluyla da Filistinli varlığını sınırlandırmaktadır. Kamusal alanlarda kullanılan dil, yer isimleri, anıtlar ve kamusal semboller, devletin ulusal kimliğini yansıtan tek taraflı bir anlatı üretmektedir. Doğan'ın (2021) çalışmasının gösterdiği gibi, Filistinli vatandaşların kamusal alandaki tarihsel ve kültürel temsilleri çoğu zaman sınırlandırılmakta ve egemen ulusal anlatının dışında bırakılmaktadır. Bu durum, mekansal azınlıklaştırmanın yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda sembolik bir boyutu olduğunu göstermektedir.

Dolayısıyla mekansal düzenleme, Filistinlilerin İsrail içindeki azınlık statüsünün sürdürülmesinde merkezi bir rol oynamaktadır. Arazi tahsis politikaları, planlama rejimleri, yerleşim stratejileri ve fiziksel bariyerler aracılığıyla Filistinli nüfusun mekansal hareketliliği, yerleşim olanakları ve kamusal görünürlüğü sistematik biçimde sınırlandırılmaktadır. Bu durum, mekanın yalnızca hukuki düzenlemelerin bir sonucu değil, aynı zamanda azınlıklaştırmanın aktif olarak üretildiği ve sürdürüldüğü kurucu bir alan olduğunu göstermektedir. Böylece azınlıklaştırma, yalnızca hukuki statüler aracılığıyla değil, aynı zamanda mekansal düzenleme pratikleri aracılığıyla gündelik hayatın maddi gerçekliği içinde yeniden üretilmektedir.

4. Azınlıklaştırmanın Demografik Ve Güvenlik Boyutu

Filistinlilerin İsrail içindeki azınlık statüsünün sürekliliğini sağlayan en önemli mekanizmalardan biri, demografi ve güvenlik söylemi arasındaki güçlü ve karşılıklı olarak pekiştirici ilişkidir. İsrail'in kendisini yalnızca bir devlet olarak değil, aynı zamanda "Yahudi halkının ulusal devleti" olarak tanımlaması, demografiyi yalnızca istatistiksel bir gerçeklik olmaktan çıkararak siyasal bir mesele haline getirmiştir. Bu bağlamda Filistinli nüfusun varlığı ve özellikle nüfus artış oranı, sıklıkla devletin etno-ulusal karakteri açısından bir risk ve tehdit olarak çerçevelenmektedir. Sa'di (2016), erken İsrail döneminde nüfus yönetimi, gözetim ve siyasal kontrol politikalarının Filistinli azınlığın gündelik yaşamını nasıl biçimlendirdiğini gösterirken; Cohen (2010), güvenlik kurumlarının 1948-1967 döneminde Filistinli/Arap yurttaşlarla ilişkisini ayrıntılı biçimde analiz etmektedir. Petersen-Overton'un belirttiği gibi, İsrail siyasal söyleminde Filistinli nüfusun büyüklüğü ve artışı, devletin Yahudi kimliğinin korunması açısından stratejik bir güvenlik meselesi olarak ele alınmaktadır (Petersen-Overton, 2008). Böylece demografi, yalnızca nüfus politikalarının değil, aynı zamanda güvenlik ve egemenlik stratejilerinin merkezinde yer alan bir unsur haline gelmiştir.

Bu demografik kaygının kökeni, İsrail devletinin kuruluş sürecine kadar uzanmaktadır. 1948 Arap-İsrail Savaşı sırasında Siyonist paramiliter örgütler olan Haganah, Irgun ve Lehi'nin Filistinli sivillere yönelik saldırısı ve sonrasında yaklaşık 700.000 Filistinlinin yerinden edilmesi, İsrail'in demografik yapısının yeniden şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır (Kurhan, 2026). Bunu takip eden dönemde İsrail devleti, Yahudi göçünü teşvik eden politikalar izlerken, Filistinli nüfusun geri dönüşünü sistematik biçimde engellemiştir. Bu süreç, yalnızca savaşın bir sonucu değil, aynı zamanda yeni kurulan devletin etno-demografik karakterini güvence altına almaya yönelik uzun vadeli bir strateji olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle demografi, İsrail'de yalnızca bir nüfus meselesi değil, aynı zamanda devletin siyasal kimliğini ve egemenlik yapısını belirleyen kurucu bir unsur haline gelmiştir.

Demografik kaygılar, devletin göç ve yurttaşlık politikalarında açık biçimde görülmektedir. Özellikle 2003 yılında kabul edilen ve daha sonra çeşitli dönemlerde uzatılan Citizenship and Entry into Israel Law (Vatandaşlık ve İsrail'e Giriş Yasası), Filistinli İsrail vatandaşlarının işgal altındaki Filistin topraklarında yaşayan eşlerinin İsrail vatandaşlığı veya kalıcı oturma izni almasını büyük ölçüde sınırlandırmıştır. Bu yasa, resmi olarak güvenlik gerekçeleriyle savunulmuş olsa da yasa metninde ve uygulama gerekçelerinde demografik kaygıların merkezi bir rol oynadığı görülmektedir. Adalah'ın analizine göre, bu yasa Filistinli nüfus artışını sınırlandırmayı amaçlayan demografik bir kontrol mekanizması olarak işlev görmektedir (Adalah, 2017). Benzer şekilde Amnesty International (2017), söz konusu düzenlemenin güvenlik gerekçesinden ziyade demografik üstünlüğü koruma amacına hizmet ettiğini vurgulamaktadır. Böylece güvenlik söylemi, demografik düzenlemelerin meşrulaştırılmasında kullanılan bir araç haline gelmektedir.

Demografik kaygılar, yalnızca yurttaşlık ve göç politikalarında değil, aynı zamanda siyasal temsil alanında da kendini göstermektedir. İsrail Temel Kanunu'nun bir parçası olan Knesset Basic Law'un 7A maddesi, İsrail'in "Yahudi ve demokratik devlet" karakterini reddeden siyasi parti veya adayların seçimlere katılmasını engelleyebilecek hükümler içermektedir. Bu madde, Filistinli siyasi partilerin ve adayların siyasal faaliyetlerinin güvenlik ve devlet kimliği bağlamında değerlendirilmesine olanak tanımaktadır. Israel Democracy Institute'in (IDI, 2005) çalışmasına göre, İsrail Yüksek Seçim Kurulu geçmişte bazı Arap siyasi partilerini ve adaylarını bu maddeye dayanarak seçimlerden diskalifiye etmeye çalışmıştır. Her ne kadar İsrail Yüksek Mahkemesi bazı durumlarda bu yasakları iptal etmiş olsa da bu süreç Filistinli siyasi temsilin güvenlik ve devlet kimliği çerçevesinde sürekli olarak tartışmaya açıldığını ve sınırlandırılabildiğini göstermektedir (IDI, 2011; Yiftachel, 2006). Böylece Filistinli yurttaşların siyasal katılımı, eşit yurttaşlık temelinde değil, güvenlik ve demografik kaygılar temelinde değerlendirilmektedir.

Demografi ve güvenlik söyleminin kesiştiği bir diğer önemli alan, İsrail'de olağanüstü hal ve güvenlik idaresinin uzun süreli niteliğidir. İsrail devleti, kuruluşundan itibaren olağanüstü hal statüsünü ve güvenlik temelli idari düzenlemeleri siyasal yönetim repertuvarının parçası olarak kullanmıştır. Adalah'ın (2020) vurguladığı gibi, resmi olağanüstü hal rejiminin 1948'den itibaren süreklilik göstermesi, güvenlik istisnasının geçici bir tedbir olmaktan çıkıp olağan yönetim tekniğine dönüşebildiğini göstermektedir. Sa'di (2016) ve Cohen (2010) de erken dönem İsrail'de nüfus yönetimi, gözetim ve güvenlik kurumlarının Filistinli yurttaşların siyasal faaliyetleri, hareketliliği ve toplumsal örgütlenmesi üzerinde kurucu bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bu çerçevede güvenlik söylemi, Filistinlilerin eşit yurttaşlar olarak değil, yönetilmesi ve denetlenmesi gereken bir nüfus olarak konumlandırılmasını kolaylaştırmaktadır.

Bu güvenlik ve demografi söylemi, yalnızca hukuki düzenlemelerde değil, aynı zamanda devletin genel siyasal söyleminde de sürekli olarak yeniden üretilmektedir. Filistinli nüfus artışı, sıklıkla devletin Yahudi karakteri açısından bir tehdit olarak tanımlanmakta ve bu söylem, göç, yerleşim, planlama ve yurttaşlık politikalarının meşrulaştırılmasında kullanılmaktadır. Böylece Filistinli nüfus, yalnızca bir azınlık olarak değil, aynı zamanda potansiyel bir güvenlik riski olarak konumlandırılmaktadır.

Demografi ve güvenlik söylemi, Filistinlilerin İsrail içindeki statüsünün belirlenmesinde merkezi bir rol oynamaktadır. Bu söylem, Filistinlileri yalnızca farklı bir etnik veya ulusal grup olarak değil, aynı zamanda devletin kimliği ve sürekliliği açısından potansiyel bir tehdit olarak tanımlamaktadır. Böylece güvenlik söylemi, hukuki ve siyasal düzenlemelerin meşrulaştırılmasını sağlarken, Filistinlilerin azınlık statüsünün kalıcı ve yapısal bir özellik kazanmasına katkıda bulunmaktadır. Bu durum, azınlıklaştırmanın yalnızca hukuki ve mekansal mekanizmalar aracılığıyla değil, aynı zamanda demografi ve güvenlik söylemi aracılığıyla ideolojik ve kurumsal düzeyde de yeniden üretildiğini göstermektedir.

Sonuç

Bu çalışma, Filistinlilerin İsrail bağlamındaki konumunu klasik azınlık tanımlarının ötesine geçerek, azınlıklaştırma süreci çerçevesinde ele almayı amaçlamıştır. Bu doğrultuda Filistinlilerin azınlık statüsünün, sayısal ya da kültürel farklılıklardan ziyade modern ulus-devletin kurucu iktidar ilişkileri içinde şekillenen siyasal bir üretim sürecinin sonucu olduğu ortaya konulmuştur.

Çalışma kapsamında incelenen hukuki, mekansal ve söylemsel mekanizmalar, azınlıklaştırmanın çok katmanlı ve süreklilik arz eden bir süreç olduğunu göstermektedir. Hukuki düzlemde yurttaşlık, mülkiyet ve anayasal düzenlemeler aracılığıyla Filistinlilerin biçimsel eşitliğe rağmen yapısal olarak ikincil bir konuma yerleştirildiği; mekansal düzlemde arazi politikaları, planlama rejimleri ve yerleşim stratejileri yoluyla gündelik yaşamda dışlanmanın yeniden üretildiği; söylemsel düzlemde ise demografi ve güvenlik eksenli söylemler aracılığıyla bu eşitsizliklerin meşrulaştırıldığı tespit edilmiştir. Bu üç düzey birlikte değerlendirildiğinde, azınlıklaştırmanın yalnızca tekil politika alanlarıyla sınırlı olmadığı, aksine devletin bütüncül bir yönetim mantığı olarak işlediği anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda Filistinlilerin İsrail içindeki konumu ne tamamen dışlanma ne de eşit dahil edilme kategorileriyle açıklanabilmektedir. Aksine bu çalışma, Filistinlilerin "dışlayıcı dahil etme" biçiminde tanımlanabilecek ara bir konumda tutulduğunu ve bu durumun azınlıklaştırma sürecinin sürekliliğini sağlayan temel mekanizma olduğunu ileri sürmektedir. Bu ara konum, hem devletin demokratik görünümünü sürdürmesine olanak tanımakta hem de etno-ulusal hiyerarşilerin kurumsal olarak devamını mümkün kılmaktadır.

Elde edilen bulgular, Filistin meselesinin yalnızca işgal, sınır politikaları ya da mültecilik bağlamında ele alınmasının yetersiz olduğunu göstermektedir. Filistinlilerin İsrail içindeki durumu, modern ulus-devletin eşitlik ve yurttaşlık iddialarıyla çelişen, yapısal bir azınlık üretim pratiğine işaret etmektedir. Bu nedenle Filistin meselesi, aynı zamanda ulus-devletin azınlıklaştırma kapasitesini görünür kılan daha geniş bir siyasal sorunsal olarak değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak bu çalışma, azınlık kavramını sabit bir kategori olarak değil, tarihsel ve siyasal süreçler içinde üretilen bir olgu olarak ele almanın analitik önemini ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım hem azınlık çalışmaları literatürüne hem de Siyonizm ve İsrail üzerine yapılan eleştirel analizlere katkı sunmakta, aynı zamanda modern ulus-devletin dışlama ve dahil etme pratiklerini birlikte düşünmeye imkan tanıyan kuramsal bir çerçeve önermektedir.

Etik Beyan

Bu çalışma insan katılımcılar, insan verileri veya hayvan denekler içermediğinden etik kurul izni gerektirmemektedir. Yazar olarak herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan ederim.

Destekleyen Kurum

Bu çalışma için herhangi bir finansal destek veya fon sağlanmamıştır.

Kaynakça

Absentees' Property Law. (1950). Absentees' Property Law, 5710-1950 (Israel). https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-209845/.

Abu Hussein, H., & McKay, F. (2003). *Access denied: Palestinian land rights in Israel*. Zed Books.

Adalah. (2011). The inequality report: The Palestinian Arab minority in Israel. https://www.adalah.org/uploads/oldfiles/upfiles/2011/Adalah_The_Inequality_Report_March_2011.pdf.

Adalah. (2017). Key concerns regarding the human rights of Palestinian citizens of Israel (November 2017). https://www.adalah.org/uploads/uploads/Adalah_Key_Concerns_November_2017.pdf.

Adalah. (2020). Knesset again extends official state of emergency – in place since 1948 – for another year. https://www.adalah.org/en/content/view/10026.

Adalah. (2022). The Citizenship and Entry into Israel Law (Temporary Order), 5782-2022. https://www.adalah.org/uploads/uploads/The_Citizenship_and_Entry_into_Israel_Law_Eng_150322.pdf.

Amnesty International. (2017). Israel/OPT: Israel must repeal the discriminatory Citizenship and Entry into Israel Law (MDE 15/5737/2017). https://www.amnesty.org/en/documents/mde15/5737/2017/en/.

Amnesty International. (2024). Israel/OPT: Over 300 Palestinian-Bedouin face forced evictions following mass home demolitions in Negev/Naqab. https://www.amnesty.org/en/latest/news/2024/05/israel-opt-over-300-palestinian-bedouin-face-forced-evictions-following-mass-home-demolitions-in-negev-naqab/.

Asad, T. (2003). *Formations of the secular: Christianity, Islam, modernity*. Stanford University Press.

Association for Civil Rights in Israel. (2019). The unrecognized Bedouin villages in the Negev. https://www.english.acri.org.il/post/__148.

Basic Law: Israel – The Nation-State of the Jewish People. (2018). Basic Law: Israel – The Nation-State of the Jewish People, 5778-2018 (Israel). https://m.knesset.gov.il/EN/activity/documents/BasicLawsPDF/BasicLawNationState.pdf.

Brubaker, R. (1995). National minorities, nationalizing states, and external national homelands in the new Europe. *Daedalus*, *124*(2), 107–132.

Brubaker, R. (2004). *Ethnicity without groups*. Harvard University Press.

Burman, E., Smailes, S. L., & Chantler, K. (2004). 'Culture' as a barrier to service provision and delivery: Domestic violence services for minoritized women. *Critical Social Policy*, *24*(3), 332–357.

Buzan, B., Wæver, O., & de Wilde, J. (1998). *Security: A new framework for analysis*. Lynne Rienner.

Citizenship and Entry into Israel Law (Temporary Order). (2003). Citizenship and Entry into Israel Law (Temporary Order), 5763-2003 (Israel). https://www.adalah.org/uploads/oldfiles/Public/files/Discriminatory-Laws-Database/English/41-Citizenship-and-Entry-into-Israel-Law-Temporary-Order-2003.pdf.

Citizenship and Entry into Israel Law (Temporary Order). (2022). Citizenship and Entry into Israel Law (Temporary Order), 5782-2022 (Israel). https://www.adalah.org/uploads/uploads/The_Citizenship_and_Entry_into_Israel_Law_Eng_150322.pdf.

Cohen, H. (2010). *Good Arabs: The Israeli security agencies and the Israeli Arabs, 1948-1967* (H. Watzman, Trans.). University of California Press.

Doğan, B. (2021). Filistinli azınlığın İsrail Devleti'nde kolektif kimlik ve siyasi eşitlik mücadelesi. *Filistin Araştırmaları Dergisi*, (10), 81–110.

Ghanem, A. A. (2001). *The Palestinian-Arab minority in Israel, 1948–2000: A political study*. SUNY Press.

Israel Democracy Institute. (2005). Disqualification of lists. https://en.idi.org.il/publications/8702.

Jamal, A. (2011). *Arab minority nationalism in Israel: The politics of indigeneity*. Routledge.

Jones, C. (2009). The writing on the wall: Israel, the security barrier and the future of Zionism. *Mediterranean Politics*, *14*(1), 3–20.

Kretzmer, D. (2019). *The legal status of the Arabs in Israel*. Routledge.

Kurhan, M. S. (2026). Filistin'de Siyonist Paramiliter Örgütler ve Yerleşimci Sömürgecilik: 1909-1948 Döneminde Yerleşim ve Nüfus Mühendisliği Politikaları. *Journal of Strategic Frontline*, *1*(1), 60–72.

Kymlicka, W. (1995). *Multicultural citizenship: A liberal theory of minority rights*. Clarendon Press.

Land Acquisition (Validation of Acts and Compensation) Law. (1953). Land Acquisition (Validation of Acts and Compensation) Law, 5713-1953 (Israel).

Law of Return. (1950). Law of Return, 5710-1950 (Israel). https://main.knesset.gov.il/EN/About/History/Documents/kns1_return_eng.pdf.

Levush, R. (2021). Israel: Supreme Court affirms constitutionality of Basic Law: Israel – Nation State of the Jewish People. https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2021-07-27/israel-supreme-court-affirms-constitutionality-of-basic-law-israel-nation-state-of-the-jewish-people/.

Lorenzo, T. (2024). 'We will not go away': Israeli demolitions leave Bedouin homeless. https://www.theguardian.com/world/article/2024/jun/06/israeli-demolitions-bedouins-homeless-negev.

Lucassen, L. (1991). The power of definition: Stigmatisation, minoritisation and ethnicity illustrated by the history of gypsies in the Netherlands. *Netherlands Journal of Social Sciences*, *27*(2), 80–91.

Lustick, I. S. (1980). *Arabs in the Jewish state: Israel's control of a national minority*. University of Texas Press.

Masri, M. (2017). *The dynamics of exclusionary constitutionalism*. Hart Publishing.

Nationality Law. (1952). Nationality Law, 5712-1952 (Israel). https://main.knesset.gov.il/EN/about/history/documents/kns2_nationality_eng.pdf.

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. (2013). UN High Commissioner urges Israel to reconsider proposed bill that will displace tens of thousands of Bedouin. https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-200589/.

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2025). Redefining spatial planning and development in Israel. https://www.oecd.org/en/publications/redefining-spatial-planning-and-development-in-israel_89036c98-en.html.

Pappé, I. (2006). *The ethnic cleansing of Palestine*. Oneworld Publications.

Peled, Y. (1992). Ethnic democracy and the legal construction of citizenship: Arab citizens of the Jewish state. *American Political Science Review*, *86*(2), 432–443.

Petersen-Overton, K. J. (2008). Counting heads: Israel's demographic imperative. *The Interdisciplinary Journal of International Studies*, *5*, 57–81.

Robinson, S. (2013). *Citizen strangers: Palestinians and the birth of Israel's liberal settler state*. Stanford University Press.

Sa'di, A. H. (2016). *Thorough surveillance: The genesis of Israeli policies of population management, surveillance and political control towards the Palestinian minority*. Manchester University Press.

Shafir, G., & Peled, Y. (2002). *Being Israeli: The dynamics of multiple citizenship*. Cambridge University Press.

Smooha, S. (2002). The model of ethnic democracy: Israel as a Jewish and democratic state. *Nations and Nationalism*, *8*(4), 475–503.

Supreme Court of Israel. (2000). Ka'adan v. Israel Land Administration, HCJ 6698/95. https://versa.cardozo.yu.edu/opinions/ka'adan-v-israel-land-administration.

United Nations General Assembly. (1948). Palestine – Progress report of the United Nations Mediator (Resolution 194 [III]). https://www.refworld.org/legal/resolution/unga/1948/en/86836.

Veracini, L. (2010). Introduction: The settler colonial situation. In *Settler colonialism: A theoretical overview* (pp. 1–15). Palgrave Macmillan.

Wimmer, A. (2002). *Nationalist exclusion and ethnic conflict: Shadows of modernity*. Cambridge University Press.

Wimmer, A. (2008). The making and unmaking of ethnic boundaries: A multilevel process theory. *American Journal of Sociology*, *113*(4), 970–1022.

Wolfe, P. (2006). Settler colonialism and the elimination of the native. *Journal of Genocide Research*, *8*(4), 387–409.

Yadak, A. (2014). İsrail güvenlik politikası ve güvenlik duvarının Filistin halkına etkileri. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, *3*(9), 163–176.

Yiftachel, O. (2006). *Ethnocracy: Land and identity politics in Israel/Palestine*. University of Pennsylvania Press.
Zureik, E. T. (2023). *The Palestinians in Israel: A study in internal colonialism*. Routledge.

Turkish Journal of Diaspora Studies
ISSN: 2717-7408 / e-ISSN: 2757-9247
(Eylül 2026), Cilt 6, Sayı 2, 102–121
https://doi.org/10.52241/TJDS.1937344

TJDS | Turkish Journal of Diaspora Studies

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Eşikte Yasallık (Liminal Legality) Çerçevesinde Göç Rejimlerinin Karşılaştırmalı Analizi ve Çözüm Arayışları

Şevval Nur ACUNER

Hukuk Fakültesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara, Türkiye

Başvuru: 24 Nisan 2026 / Kabul: 05 Temmuz 2026 / Online Yayın: 30 Eylül 2026
© 2026 Yazarlar.

Öz

Bu çalışma, göç hukukunda giderek yaygınlaşan geçici ve belirsiz statüleri "eşikte yasallık" (liminal legality) kavramı çerçevesinde incelemektedir. extitLiminalite kavramından türeyen bu yaklaşım, göçmenlerin ne tamamen hukuki güvenceye sahip olduğu ne de tamamen statü dışına itildiği, ancak sürekli bir belirsizlik içinde tutulduğu ara bir konumu ifade eder. Çalışmada, bu durumun teorik temelleri ele alındıktan sonra ABD'de Temporary Protected Status (TPS), Almanya'da Duldung ve Türkiye'de geçici koruma rejimi karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir. Bu üç örnek, farklı hukuki sistemlerde ortaya çıksa da göçmenleri "kalıcı geçicilik" içinde tutarak benzer güvencesizlikler üretmektedir. Analiz, farklı hukuki bağlamlara rağmen bu üç rejimin göçmenleri benzer biçimde uzun süreli belirsizlik içinde konumlandırdığını göstermektedir. Bu statüler, sınır dışı edilmeyi engellerken kalıcı ikamet ya da vatandaşlığa geçişi sistematik olarak zorlaştırmakta ve ayrıca haklara erişimi sınırlı, idari takdire bağlı ve öngörülemez hâle getirmektedir. Eşikte yasallığın etkileri yalnızca hukuki statüyle sınırlı kalmayıp çalışma, eğitim, sosyal hizmetlere erişim ve psikolojik sağlık üzerinde de derin sonuçlar doğurmaktadır. Çalışma, bu yapının insan hakları açısından yarattığı riskleri ortaya koymakta ve çözüm olarak öngörülebilir, kademeli ve hak temelli statü geçiş mekanizmalarının geliştirilmesini önermektedir.

Anahtar Kelimeler: Duldung, Eşikte Yasallık, Geçici Koruma Rejimi, Kalıcı Geçicilik, Yasal Şiddet

Atıf: ACUNER, Ş. N. (2026). Eşikte Yasallık (Liminal Legality) Çerçevesinde Göç Rejimlerinin Karşılaştırmalı Analizi ve Çözüm Arayışları. *Turkish Journal of Diaspora Studies, 6*(2), 102–121. https://doi.org/10.52241/TJDS.1937344

Şevval Nur ACUNER acunernur@gmail.com

Bu makale CC BY-NC 4.0 ile lisanslanmıştır.

Turkish Journal of Diaspora Studies
ISSN: 2717-7408 / e-ISSN: 2757-9247
(September 2026), Volume 6, No 2, 102–121
https://doi.org/10.52241/TJDS.1937344

TJDS | Turkish Journal of Diaspora Studies

RESEARCH ARTICLE

A Comparative Analysis of Migration Regimes within the Framework of Liminal Legality and the Search for Solutions

Şevval Nur ACUNER

Faculty of Law, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Ankara, Türkiye

Received: 24 April 2026 / Accepted: 05 July 2026 / Published online: 30 September 2026
© 2026 Author(s).

Abstract

This study examines the increasingly widespread use of temporary and uncertain legal statuses in migration law through the concept of "liminal legality." Derived from the notion of liminality, this approach describes an intermediate condition in which migrants are neither fully protected by legal guarantees nor entirely excluded from the legal system, but are instead kept in a state of ongoing uncertainty. The study first outlines the theoretical foundations of this concept and then provides a comparative analysis of three case studies: Temporary Protected Status (TPS) in the United States, Duldung in Germany, and the Temporary Protection regime in Türkiye. Despite emerging from different legal and institutional contexts, these regimes produce similar outcomes by placing migrants in a condition of "permanent temporariness." While they protect individuals from deportation, they systematically hinder access to permanent residency or citizenship and render rights contingent upon administrative discretion and unpredictability. The effects of liminal legality extend beyond legal status, significantly impacting access to employment, education, social services, and psychological well-being. The study reveals the human rights risks posed by this structure and, as a solution, proposes the development of predictable, gradual, and rights-based status transition mechanisms.

Keywords: Duldung, Legal Violence, Liminal Legality, Permanent Temporariness, Temporary Protection Regime

To cite: ACUNER, Ş. N. (2026). Eşikte Yasallık (Liminal Legality) Çerçevesinde Göç Rejimlerinin Karşılaştırmalı Analizi ve Çözüm Arayışları. *Turkish Journal of Diaspora Studies, 6*(2), 102–121. https://doi.org/10.52241/TJDS.1937344

Şevval Nur ACUNER acunernur@gmail.com

This article is licensed under CC BY-NC 4.0.

Giriş

Son yıllarda, özellikle dijital platformlar ve internet kültürü bağlamında "liminal mekânlar" kavramı belirgin bir görünürlük kazanmıştır. Boş ve sessiz otel koridorları, terk edilmiş alışveriş merkezleri, kullanım dışı bırakılmış altyapı alanları ya da gecenin ilerleyen saatlerinde karşılaşılan ıssız sokaklar, söz konusu kavramın en sık başvurulan mekânsal örnekleri arasında yer almaktadır. Bu tür alanlar, terk edilmişlik ile kullanım arasında konumlanmaları nedeniyle başlangıç ve bitiş arasındaki eşik niteliğini taşımaktadır. Liminal mekânların ayırt edici özelliği, bireyde süreksizlik, eşikte olma ve belirsizlik hissi uyandırmalarıdır. Alışıldık toplumsal düzenin ve mekânsal anlamlandırma kalıplarının askıya alındığı bu alanlar, çoğu zaman huzursuzluk, tedirginlik ve aidiyet eksikliği duygularıyla birlikte deneyimlenmektedir (Banfield, 2022, s. 611).

Mekânsal bağlamda ortaya çıkan liminal deneyimler, eşikte olma hâlinin çoğu zaman geçici ve anlık bir deneyim olarak yaşandığını göstermektedir. Gündelik yaşamda bireyler bu durumu genellikle kısa süreli mekânsal veya zamansal geçişler sırasında deneyimler ve söz konusu deneyim kalıcı bir varoluş biçimine dönüşmez. Ancak göçmenler açısından geçiş hâli süreklilik kazanmakta ve hukuki statülerin belirsizliği ile birlikte kalıcı bir yaşam biçimine dönüşmektedir. Özellikle 21. yüzyılda artan kitlesel göç hareketleri, mevcut uluslararası koruma rejimlerinin sınırlarını görünür kılmış; bu gelişmeler devletleri klasik koruma mekanizmalarının ötesinde yeni hukuki düzenlemeler geliştirmeye yöneltmiştir. Ne var ki geliştirilen düzenlemeler, çoğu durumda kalıcı ve öngörülebilir bir koruma sağlamaktan ziyade, geçicilik ve sınırlı haklarla karakterize edilen ara statüler üretmektedir. Söz konusu statüler, göçmenleri ne tam anlamıyla hukuki güvenceye kavuşturmakta ne de tamamen statü dışına itmektedir; aksine bireyleri sürekli bir belirsizlik içinde konumlandırmaktadır. Bu tür hukuki konumlanışlar literatürde "Eşikte Yasallık" kavramı ile açıklanmaktadır (Abrego & Lakhani, 2015, ss. 265–266).

Bu çalışma, göçmenlerin hukuki statülerinin giderek artan biçimde geçicilik ve belirsizlik temelinde yapılandırıldığı çağdaş göç rejimlerini, eşikte yasallık çerçevesinde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, öncelikle eşikte yasallık kavramının ortaya çıkışı, tarihsel gelişimi ve teorik çerçevesi ele alınacak; kavramın hukuki belirsizlik, süreklileşen geçicilik ve sınırlı haklara erişim gibi temel boyutları tartışılacaktır. Ardından, söz konusu kavramsal çerçeve temelinde ABD'de uygulanan Temporary Protected Status (TPS), Türkiye'de yürürlükte olan Geçici Koruma rejimi ve Almanya'daki Duldung uygulaması incelenecektir. Çalışma, bu farklı statülerin hukuki niteliklerini ortaya koymanın ötesinde, söz konusu düzenlemelerin göçmenler açısından nasıl benzer liminal deneyimler ürettiğini analiz etmeyi hedeflemektedir.

Bu çalışmada incelenen örnekler, eşikte yasallığın farklı hukuki rejimler altında nasıl somutlaştığını karşılaştırmalı bir perspektiften analiz edebilmek amacıyla seçilmiştir. ABD'de de uygulanan TPS ile Türkiye'deki geçici koruma rejimi, kitlesel göç hareketleri karşısında geliştirilen benzer nitelikte geçici koruma mekanizmalarını temsil etmekte; ancak farklı hukuki ve kurumsal bağlamlarda uygulanmaları nedeniyle karşılaştırmalı bir inceleme imkânı sunmaktadır. Almanya'daki Duldung uygulaması ise sınır dışı etmenin ertelenmesine dayalı, koruma statüsünden ziyade idari bir tolerans biçimini yansıtarak bu iki modelden ayrılmaktadır. Üç örneğin birlikte ele alınması hem aynı tür koruma mekanizmalarının farklı hukuk

sistemlerindeki işleyişini hem de farklı hukuki kategorilere ait statülerin ürettiği sonuçları karşılaştırmalı olarak değerlendirmeye imkân tanımaktadır. Böylece analiz, söz konusu düzenlemelerin göçmenleri benzer biçimde kalıcı bir belirsizlik içinde konumlandırıp konumlandırmadığını ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu yaklaşım, eşikte yasallık kavramının farklı bağlamlardaki açıklayıcılığını sınamayı amaçlamaktadır.

1. Eşikte Yasallık: Kavramsal Çerçeve ve Etkileri

Liminality kavramı, ilk olarak Arnold van Gennep tarafından antropoloji literatürüne kazandırılmış ve özellikle geçiş ritüellerini açıklamak amacıyla geliştirilmiştir. Van Gennep, bireylerin bir toplumsal konumdan diğerine geçişini üç aşamalı bir süreç olarak ele almaktadır: ayrılma (separation), eşik ya da geçiş evresi (liminality) ve yeniden bütünleşme (incorporation). Liminality, bireyin önceki statüsünden ayrıldığı ancak henüz yeni statüsüne tam anlamıyla dâhil olmadığı ara evreyi ifade etmektedir. Söz konusu evre, bireyin önceki statüsünden ayrılmış, ancak yeni statüsüne henüz tam olarak dâhil olmamış olduğu bir ara süreci ifade etmektedir (van Gennep, 1960, ss. vii–ix).

Liminality kavramı, 1960'lı ve 1970'li yıllarda Victor Turner tarafından geliştirilerek daha sistematik bir teorik çerçeveye kavuşturulmuştur. Turner, çalışmalarında özellikle Orta Afrika'da gözlemlediği Isoma olarak adlandırılan ergenliğe geçiş ritüelleri üzerinden, liminality'nin toplumsal işlevini analiz etmiştir (Turner, 1969, s. 11). Turner, liminal bireyleri hukukun, geleneğin ve toplumsal düzenin yerleşik sınıflandırmalarının dışında kalan ve "ne burada ne de orada" (betwixt/between) konumlanan özneler olarak tanımlar (Turner, 1969, s. 95). Turner'a göre liminal evrede birey, yerleşik toplumsal yapıdan geçici olarak ayrılarak statü ve rol bakımından tanımsız bir konuma yerleşmektedir. Bu süreçte birey, ekonomik ve hukuki yükümlülükler gibi yapısal bağlardan kısmen koparak toplumsal düzen içinde adeta görünmez hâle gelmekte ve aidiyet ilişkileri belirsizleşmektedir (Turner, 1969, s. 125; Alkhaled & Sasaki, 2021, ss. 1584–1585).

Liminality, bu yönüyle yalnızca ritüel bağlamlara özgü bir geçiş deneyimi olarak kalmamakta, bireylerin toplumsal konumlarının belirsizleştiği daha geniş durumları açıklamak için de kullanılmaktadır. Özellikle göç bağlamında, geçici ve belirsiz hukuki statüler altında bulunan bireyler, yerleşik toplumsal düzen ile yeni bir statüye erişim arasında askıda kalan bir konumda yer almaktadır. Söz konusu durum, göç literatüründe ilgili deneyimi kavramsallaştırmaya yönelik yeni teorik yaklaşımların geliştirilmesine zemin hazırlamış; bu süreçte sosyolog Cecilia Menjívar tarafından ABD'de yaşayan Salvadorlu ve Guatemalalı göçmenlerin hukuki konumlarını analiz etmek amacıyla liminal legality kavramı literatüre kazandırılmıştır. Menjívar, liminal legality çerçevesinde, ABD göç hukukunda yer alan TPS gibi düzenlemelerin, göçmenleri sınır dışı edilmekten korurken aynı zamanda onları uzun süreli bir belirsizlik ve güvencesizlik içinde konumlandırdığını ortaya koymaktadır (Geba, 2024, s. 335; Özdemir, 2026, s. 1136).

1.1 Tanım ve İlişkili Kavramlar

Eşikte yasallık, göçmenlerin bir toplumda fiziksel, ekonomik ve sosyal olarak varlık göstermelerine rağmen, yasal düzlemde tam bir güvenceden yoksun, geçici ve kırılgan bir statüde

tutulmalarını ifade eden disiplinler arası bir kavramdır. Eşikte yasallıkta geçici olarak tasarlanan hukuki statüler, zaman içinde uzayarak fiilen uzun süreli, hatta kalıcı bir yaşam koşuluna dönüşebilmektedir (Acuner, 2025). Bu süreç, sınır dışı edilmekten korunmaya rağmen kalıcı ikamet ya da vatandaşlık gibi nihai hukuki statülere erişimin engellenmesi sonucunu doğurur. Böyle bir yapı, bireyi yasal ile yasadışı arasındaki keskin ikiliğin dışına yerleştirerek, devlet tarafından hukuken tanınan ancak bu tanımanın kalıcı bir statü sağlamadığı belirsiz bir arafı ifade eder (Menjívar, 2006, s. 1008).

Eşikte yasallık kapsamında geliştirilen tamamlayıcı kavramlar, göçmenlerin deneyimledikleri belirsizlik ve savunmasızlığı farklı boyutlarıyla açıklamayı amaçlamaktadır. Bu kavramlardan biri olan precarious legality (kırılgan yasallık), göçmenlerin hukuki statülerinin, bulundukları mekânın ve hareket özgürlüklerinin sürekli bir risk ve istikrarsızlık içinde olmasını ifade eder. Bu yaklaşım, hukuki konumun kalıcı bir güvenceye dayanmadığını aksine siyasal konjonktürdeki değişimler, idari düzenlemeler ve politika tercihlerine bağlı olarak hızla zayıflatılabildiğini vurgular (Baban, Ilcan ve Rygiel, 2021, s. 8). Eşikte yasallıkla ilişkili bir diğer kavram olan legal limbo (arafta yasallık), göçmenlerin hukuki statülerinin yenilenmesi, uzatılması ya da iptaline ilişkin karar süreçlerindeki belirsizlik nedeniyle süresiz bir bekleyişe işaret eder (Acuner, 2025). Söz konusu belirsizlik, geleceğe yönelik plan yapma imkânlarını sınırlandırarak yaşamın sürekli bir geçicilik duygusu içinde şekillenmesine yol açar. Geba'nın (Geba, 2024, ss. 331-336) ifadesiyle bu durum "varış noktası olmayan bir yolculuk" olarak tanımlanmaktadır. Özellikle mülteci kampları, sınır bölgeleri ve geçiş alanları gibi mekânlarda ortaya çıkan uzun süreli ve fiilen kalıcı sıkışmışlığı yansıtır. Bu bağlamda legal limbo hukuki belirsizliğin zamansal boyutunu ve bekleyişin yarattığı yapısal durağanlığı ön plana çıkarır.

1.2 Eşikte Yasallığın Çok Boyutlu Etkileri

Geçici hukuki statülerin sona ermesi veya yenilenmemesi hâlinde bireyler yeniden hukuken tanınmayan bir konuma düşebilmekte; bu durum hukuki statünün sürekli olarak askıda kalmasına yol açmaktadır. Ortaya çıkan askıda kalma hâli, göçmenleri kalıcı bir belirsizlik içinde tutarak gelecek planlamasını fiilen imkânsız hâle getirmektedir. Bu dinamik, somut olarak geçici koruma rejimlerinde açık biçimde gözlemlenmektedir. ABD göç hukukunda yer alan Geçici Koruma Statüsü (TPS) gibi rejimlerde statünün devamı, belirli aralıklarla gerçekleştirilen yenileme başvurularına, bu süreçte talep edilen mali yükümlülüklerin yerine getirilmesine ve nihai olarak idarenin takdirine bağlıdır. Dolayısıyla statünün sürekliliği, bireyin kontrolü dışında kalan çok katmanlı idari süreçlere bağlı hâle gelmektedir. Bu yapı, bireylerin hukuki konumlarını sürekli olarak yeniden kanıtlama zorunluluğu doğurarak kalıcı bir bürokratik kaygı üretmektedir (Abrego & Lakhani, 2015, s. 270).

Eşikte yasallık, hukuki statü ile toplumsal konum arasındaki ilişkiyi yeniden şekillendirerek, göçmenlerin yaşamını çok boyutlu bir belirsizlik ve güvencesizlik ekseninde yapılandıran bir çerçeve sunar. Bu durum, özellikle haklara erişim alanında somut biçimde gözlemlenmektedir. Örneğin, göçmenlere belirli sürelerle yenilenmesi gereken geçici hukuki statüler kapsamında ikamet ve çalışma hakkı tanınmakta; ancak bu hakların fiilî kullanımı idari ve bürokratik engeller nedeniyle sınırlı kalmaktadır. Özellikle çalışma hakkı bakımından, çalışma izinlerinin idari prosedürlere bağlanması, başvuru süreçlerindeki gecikmeler, sektörel kısıtlamalar ve

işveren bağımlılığı gibi unsurlar, göçmenlerin kayıtlı istihdama erişimini zorlaştırmaktadır. Benzer şekilde, sosyal güvenlik, sosyal yardım ve diğer kamusal hizmetlere erişim de önemli ölçüde sınırlandırılmaktadır. Özellikle ABD örneğinde görüldüğü üzere, geçici hukuki statüye sahip bireyler çalışma ve ikamet hakkından yararlanabilmekte ancak sosyal hizmetlere erişimden büyük ölçüde dışlanabilmektedir (Menjívar, 2006, s. 1008). Haklara erişimdeki bu yapısal sınırlamalar, göçmenleri işgücü piyasasında kırılgan bir konuma yerleştirmektedir. Kayıtlı istihdama erişimde yaşanan güçlükler, göçmenleri kayıt dışı ve güvencesiz çalışma biçimlerine yöneltmektedir. Bu durum düşük ücretli ve korumasız sektörlerde yoğunlaşmayı beraberinde getirmektedir. Bu koşullar altında göçmenler, emek piyasasında sömürüye açık hâle gelmektedir (Şanlıer, 2024, s. 157).

Eşikte yasallığın etkileri, eğitim alanında da özellikle yükseköğrenime devam etmek isteyen gençler açısından önemli engeller ortaya çıkarabilmektedir. Hukuki statüye bağlı belirsizlikler, yükseköğrenime erişimde hem hukuki hem de ekonomik dezavantajlara yol açabilmektedir. Nitekim Hartum örneğinde, mülteci statüsüne sahip öğrencilerin yükseköğrenime erişiminde en belirgin engellerden biri öğrenim ücretleri olarak ortaya çıkmaktadır. Kimi durumlarda mülteci öğrenciler, ülkede doğmuş veya uzun süredir orada yaşamış olsalar dahi üniversiteler tarafından "yabancı öğrenci" kategorisinde değerlendirilebilmektedir. Yabancı öğrenci kategorisinde yer almak, söz konusu öğrencilerin vatandaşlara uygulanan düşük öğrenim ücretlerinden yararlanamamalarına ve daha yüksek harçlara tabi tutulmalarına yol açmaktadır. Bu durum, hukuki statü ile fiilî toplumsal aidiyet arasındaki çelişkiyi açık biçimde ortaya koymaktadır. Bireyler günlük yaşamda toplumun bir parçası hâline gelmiş olmalarına rağmen, hukuki statülerinin belirsizliği nedeniyle eğitim alanında tam anlamıyla tanınmamakta ve vatandaşlarla eşit koşullarda yükseköğrenime erişememektedir. Sonuç olarak, öğrenim ücretleri üzerinden ortaya çıkan bu farklılaştırma, mülteci öğrencilerin eğitim fırsatlarına erişimini önemli ölçüde sınırlandırmakta ve eşikte, kırılgan bir konumda kalmalarına neden olmaktadır (Acuner, 2025, ss. 6–7).

Eşikte yasallık, yalnızca hukuki statüye ilişkin bir belirsizlik yaratmakla kalmayıp, göçmenlerin gündelik yaşamlarını, davranışlarını ve toplumsal konumlarını derinden şekillendiren çok boyutlu bir güvencesizlik rejimi üretmektedir. Bu bağlamda göçmenlerin deneyimlediği en belirgin durumlardan biri, sürekli bir yakalanma ve sınır dışı edilme korkusudur. Sahip olunan belgeler bulunsa dahi, bu belgelerin yetkililer tarafından her zaman tanınmama veya keyfî uygulamalara maruz kalma riski, gündelik yaşamda kalıcı bir huzursuzluk üretmektedir (Müller, 2024, ss. 7–9).

Eşikte yasallığın ürettiği yapısal güvencesizlikler, literatürde "yasal şiddet" olarak kavramsallaştırılan olguyla yakından ilişkilidir. Bu çerçevede hukuk, koruyucu bir araç olmanın ötesine geçerek bireyler üzerinde sürekli bir baskı ve disiplin işlevi görmektedir. Hukuki statünün kırılganlığı, yalnızca fiilî yaptırım ihtimalini değil, bunun yarattığı sürekli bir gözetim ve temkinli davranma hâlini de beraberinde getirmektedir. Göçmenler, kamusal alandaki görünürlüklerini sınırlayarak gündelik davranışlarını riskten kaçınma temelinde yeniden şekillendirmektedir (Abrego & Lakhani, 2015, ss. 273–274). Örneğin, kimlik kontrolü ihtimalinin yüksek olduğu alanlardan kaçınma, resmî kurumlarla teması sınırlandırma, sağlık hizmetleri veya sosyal yardımlara başvurmaktan çekinme gibi davranışlar bu öz-denetim sürecinin somut yansımaları olarak ortaya çıkmaktadır. Benzer şekilde, çalışma hayatında kayıt dışı ve

daha az görünür işlere yönelme ya da ikamet yerini sık sık değiştirme gibi stratejiler de sınır dışı edilme riskini azaltmaya yönelik uyum mekanizmaları olarak gelişebilmektedir (Abrego & Lakhani, 2015, ss. 273-274; GAR, 2020, s. 14).

Hukuki güvencesizliğin etkileri, özellikle kriz dönemlerinde daha belirgin hâle gelmektedir. Kriz koşulları, kaynakların sınırlı olduğu durumlarda dağıtım mekanizmalarının daha seçici ve dışlayıcı biçimde işlemesine yol açmakta; bu durum hukuki statüye dayalı ayrımları daha görünür kılmaktadır. Örneğin, Sudan bağlamında temel gıda ve yakıt gibi kaynakların dağıtımında vatandaşlara öncelik tanınması, göçmenlerin bu kaynaklara erişimini zorlaştırmakta ve alternatif, çoğu zaman daha maliyetli ve güvencesiz yollar aramaya yöneltmektedir. Bu tür koşullarda göçmenler, ihtiyaçlarını karşılamak için kayıt dışı piyasalara yönelmek, daha yüksek bedeller ödemek ya da düzensiz ve istikrarsız tedarik ağlarına bağımlı hâle gelmek zorunda kalabilmektedir (Müller, 2024, s. 9).

Kalıcı geçicilik ve belirsizlik deneyimi, göçmenlerin ruhsal durumları üzerinde de belirgin sonuçlar doğurmaktadır. Uzun süreli güvencesizlik hali, kronik stres, kaygı ve geleceğe ilişkin belirsizlik duygusunu beslemekte; "kalıcı geçicilik" hissi bireylerin yaşamlarını planlama kapasitesini zayıflatmaktadır (Moreno et al., 2021, s. 732). Bu koşullar altında göçmenler, hukuki statülerinin kırılganlığı ve idari süreçlerin öngörülemezliği nedeniyle sahip oldukları sınırlı hakları kullanmaktan dahi kaçınabilmektedir.

Eşikte yasallık bağlamında geçici koruma rejimlerinin en az tartışılan ancak en derin etkilerinden biri de göçmenlerin "Human Time/Zaman Hakkı"nın aşınmasıdır. Geçici ve belirsiz statüler altında yaşayan bireyler yalnızca mekânsal olarak değil zamansal olarak da askıya alınmaktadır. Gelecek planlaması yapma, yaşamlarını ilerletme ve kalıcı kararlar alma imkânından yoksun bırakılmaktadır. Bu durum, sığınma hakkının etkisizleştirildiği ve kalıcı çözüm yollarının kapalı tutulduğu koşullarda, geçici korumanın tek başına devletlerin uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmesi için yeterli olmadığını göstermektedir. Göçmenlerin gündelik deneyimlerinde ortaya çıkan zaman anlamında yaşanan güvencesizlik, henüz uluslararası hukukta açıkça tanınmamış olmakla birlikte, insan onuruyla ve temel hakların etkin kullanımıyla yakından ilişkili olan "zaman hakkının" korunmasını acil bir normatif mesele hâline getirmektedir (Geba, 2024, s. 335).

Eşikte yasallığın ortaya çıkardığı çok katmanlı güvencesizlik, göçmenlerin hukuki konumlarından gündelik yaşam pratiklerine, haklara erişim imkânlarından ruhsal sağlıklarına kadar geniş bir etki alanı yaratmaktadır. Hukuki statünün geçiciliği ve belirsizliği, göçmenleri idari süreçlere bağımlı kılmakta ve gündelik yaşam üzerinde sürekli yeniden üretilen bir kırılganlık yapısı oluşturmaktadır. Bu durum hem sosyal ve ekonomik güvencesizlik yaratmakta hem de belirli temel haklara erişimin fiilen sınırlandırılması sonucunu doğurarak insan hakları ihlallerine yol açabilme potansiyeli de taşımaktadır. Eşikte yasallık, farklı ulusal bağlamlarda çeşitli hukuki düzenlemeler aracılığıyla somutlaşmakta ve benzer güvencesizlik dinamiklerini farklı kurumsal biçimler altında yeniden üretmektedir. ABD'de TPS, Almanya'da Duldung ve Türkiye'de geçici koruma rejimi, göçmenleri sınır dışı edilmekten korurken aynı zamanda onları kalıcı bir hukuki belirsizlik içinde konumlandıran başlıca örnekler arasında yer almaktadır. Bu nedenle eşikte yasallığın farklı ülke örnekleri üzerinden karşılaştırmalı biçimde incelenmesi önem kazanmaktadır.

2. Somut Örnekler Üzerinden Karşılaştırmalı Bir İnceleme

2.1 ABD: Temporary Protected Status (TPS)

TPS, ABD'de ilk kez Göçmenlik Yasası (Immigration Act of 1990) ile düzenlenmiş olup Göç ve Vatandaşlık Yasası'na (Immigration and Nationality Act-INA §244A) eklenmiştir. TPS, İç Güvenlik Bakanlığı (Department of Homeland Security-DHS) tarafından, silahlı çatışma, doğal afet veya diğer olağanüstü koşullar nedeniyle ülkelerine güvenli biçimde geri dönemeyen belirli ülke vatandaşlarına tanınan geçici bir koruma mekanizmasıdır (American Immigration Council, 2025, s. 1). Hangi ülkelerin TPS kapsamına alınacağı ve statünün süresi idarenin takdirine bağlı olarak belirlenmektedir. Koruma süreleri genellikle 6 ila 18 ay arasında değişmekte ve düzenli olarak gözden geçirilerek yenilenmektedir. TPS'nin devamı için statü sahiplerinin her uzatma döneminde yeniden kayıt yaptırmaları zorunludur. Başvuru süreci, kabul edilebilirlik şartlarının sağlanmasını ve güvenlik incelemesini içermektedir (American Immigration Council, 2025, ss. 1–2).

31 Mart 2025 itibarıyla ABD'de yaklaşık 1.297.635 yabancı uyruklu kişi TPS kapsamında korunmakta olup, söz konusu koruma 17 farklı ülke vatandaşına tanınmaktadır (Wilson, 2025, s. 8). TPS yararlanıcıları arasında özellikle El Salvador (170.125), Haiti (330.735), Honduras (51.225), Suriye (3.860), Ukrayna (101.150) ve Venezuela (605.015) vatandaşları öne çıkan gruplar arasında yer almaktadır (Wilson, 2025). Veriler, TPS'nin yalnızca sınırlı sayıda bireyi kapsayan istisnai bir koruma mekanizması olmaktan ziyade, oldukça geniş bir göçmen kitlesini etkileyen yapısal bir düzenleme hâline geldiğini göstermektedir. Nitekim yararlanıcı sayısının bu denli yüksek olması, söz konusu statünün geçici niteliğine rağmen uzun süreli olarak uygulanmaya devam ettiğine ve geniş bir nüfusun kalıcı bir belirsizlik içinde tutulduğuna işaret etmektedir.

TPS, eşikte yasallık çerçevesinde ele alındığında, hukuki bir statü sunmasına rağmen devamlılığı büyük ölçüde siyasal tercihlere bağlı olan ve bu yönüyle öngörülebilirliği sınırlı bir koruma rejimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Trump'ın ilk başkanlık döneminde TPS rejimi kapsamında bazı ülkelerden gelenlere tanınan korumanın sona erdirilmesine yönelik kapsamlı bir politika değişikliği izlenmiştir. Bu çerçevede El Salvador, Honduras, Nepal ve Sudan gibi ülkeler bakımından TPS statülerinin iptal edilmesi hedeflenmiş ancak söz konusu kararlar çok sayıda hukuki itiraza konu olmuştur. Yargılama süreçleri devam ederken federal mahkemeler, TPS sahiplerinin mevcut korumadan yararlanmaya devam etmelerine olanak tanımıştır. Bununla birlikte 14 Eylül 2020 tarihinde Dokuzuncu Daire Temyiz Mahkemesi, El Salvador, Nikaragua ve Sudan için TPS'nin sona erdirilmesine izin veren bir karar almıştır. Bu kararın temyize taşınmasının ardından göreve gelen Biden yönetimi döneminde taraflar arasında uzlaşma görüşmeleri başlatılmış ve nihayetinde Biden yönetimi Trump döneminde alınan TPS sona erdirme kararlarını geri çektiğini açıklamıştır (Forum Together, 2025, s. 4). Söz konusu süreç, TPS'nin hukuki bir statü olmasına rağmen uygulamada idari kararlar ve yargı müdahaleleri arasında şekillenen dalgalı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Siyasal değişimlerin TPS üzerindeki etkisi ve bu statünün eşikte yasallık bağlamındaki kırılgan niteliği güncel dönemde de varlığını sürdürmektedir. Nitekim Trump'ın yeniden göreve gelmesiyle birlikte 29 Ocak 2025 tarihinde DHS Bakanı Kristi Noem, önceki yönetim tarafından Venezuela vatandaşları için alınan TPS uzatma kararını geçersiz kılmış ve

bu uzatmanın kamu güvenliği açısından sakıncalı olduğu yönünde değerlendirmelerde bulunmuştur. Ayrıca yapılan açıklamalarda, bu kişilerin ülkeden çıkarılması gerektiğini ima eden son derece sert ve dışlayıcı bir dil kullanıldığı; hatta göçmenlerin "dirtbags" gibi açıkça aşağılayıcı ifadelerle nitelendirildiği dikkat çekmektedir (National TPS Alliance v. Noem, 2026, ss. 63-65). Bu söylem, TPS yararlanıcılarının bireysel koşullarından bağımsız olarak genelleyici biçimde kamu güvenliği riski olarak çerçevelendiğini göstermekte; dolayısıyla TPS'ye ilişkin kararların yalnızca hukuki ölçütlere değil, aynı zamanda siyasal söylemler ve güvenlik temelli yaklaşımlara dayalı olarak şekillenebildiğini ortaya koymaktadır.

Bu çerçevede Venezuela örneği, TPS rejiminin güncel işleyişine dair somut bir görünüm sunmaktadır. 31 Mart 2025 itibarıyla 605.015 Venezuela vatandaşı ABD'de TPS korumasından yararlanmaktadır (Wilson, 2025, s. 30). Bu kişilerin bir bölümü 2021 tarihli TPS tanımlaması, bir bölümü ise 2023 tarihli yeniden tanımlama kapsamında koruma altına alınmıştır. Ancak 2025 yılı içerisinde DHS tarafından alınan sona erdirme kararları ve bu kararlara karşı açılan davalar nedeniyle TPS kapsamındaki bireylerin hukuki durumunun kesinlikten uzak, değişken ve öngörülemez bir nitelik taşıdığı görülmektedir (Wilson, 2025, ss. 27–30). Mevcut belirsizlik hali, TPS sahiplerinin hukuki konumlarının hem geçici hem de sürekli olarak yeniden müzakere edilen bir statüye dönüştüğünü göstermekte ve dolayısıyla eşikte yasallığın temel özelliklerinden biri olan "kalıcı geçicilik" durumunu somutlaştırmaktadır.

Siyasal değişimlerin TPS üzerindeki etkilerinin yanı sıra, bu statünün eşikte yasallık bağlamında ortaya çıkan diğer özellikleri de dikkat çekmektedir. Özellikle yenileme süreçlerine ilişkin maliyetler ve bürokratik gecikmeler, bazı bireylerin çalışma izinlerini zamanında yenileyememelerine yol açabilmektedir. Bu durum, geçici olarak işten uzaklaştırılma ya da gelir kaybı gibi sonuçlar doğururken, yenileme masraflarının karşılanmasını da zorlaştırabilmektedir (Gleeson & Griffith, 2020, s. 18). Dolayısıyla bireyler, çalışamadıkları için statülerini sürdürememe, statülerini sürdüremedikleri için ise çalışamama gibi döngüsel bir güvencesizlikle karşı karşıya kalabilmektedir. Ekonomik ve idari kırılganlık, aile hayatı bakımından ortaya çıkan sınırlılıklarla birlikte daha derin bir etki yaratmaktadır. Nitekim TPS sahiplerinin aile üyelerini bu statüye dayanarak sponsor edememesi, aile birliğinin kurulması ve sürdürülmesi bakımından önemli güçlükler doğurmaktadır (Menjívar, 2017, s. 3). Çalışma ve gelir elde etme imkânlarıyla birlikte aile ilişkilerini sürdürebilme kapasitesi de bu çerçevede dolaylı biçimde zayıflamaktadır. Böylece TPS, bireylere belirli bir koruma sağlarken, bu korumanın uygulanma biçimi üzerinden hem ekonomik hem de sosyal yaşamı etkileyen çok katmanlı bir güvencesizlik üretmektedir. TPS, bireyleri sınır dışı edilmekten korusa da sürekli belirsizlik, kaygı ve kırılganlık yaratarak gündelik yaşamı, aile ilişkilerini ve sosyal yaşamı etkileyen "kalıcı geçicilik" durumunu ortaya çıkarmaktadır (Gleeson & Griffith, 2019, ss. 494-496; Menjívar et al., 2022, s. 681-684).

2.2 Almanya: Duldung

Almanya'da sınır dışı edilemeyen yabancıların durumunu düzenleyen Duldung uygulaması, hukuki statü ile fiilî kalış arasındaki belirsiz alanı görünür kılarak eşikte yasallığın en çarpıcı örneklerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Türkçe literatürde Duldung kavramı çoğunlukla "müsamaha (belgesi)" şeklinde karşılanmakta ve bunun yanında, kavramın işaret ettiği durum bağlamında "hoş görülen" ya da "tolere edilen kalış" ifadelerine de yer verilmektedir. Almanca

resmî karşılığı "Bescheinigung über die vorübergehende Aussetzung der Abschiebung" olan bu belge, Türkçeye "Sınır Dışı Edilmenin Geçici Olarak Askıya Alınma Belgesi" olarak çevrilebilmektedir (Acuner, 2026, s. 3). Anılan düzenleme, Almanya İkamet Yasası'nın (Aufenthaltsgesetz – AufenthG) 60a maddesinin ikinci fıkrasına dayanmaktadır.[1]

Duldung, ülkeden ayrılma yükümlülüğü altında bulunan kişilerin sınır dışı edilmelerinin hukuki veya fiilî nedenlerle geçici olarak ertelendiğini belgelemektedir. Bu durumda, kişinin ülkedeki fiilî varlığı idari makamlarca tolere edilir. Söz konusu düzenleme, kalıcı bir ikamet hakkı tanımaktan ziyade, gönüllü geri dönüşün sağlanmasına ya da sınır dışı etmenin yeniden mümkün hâle gelmesine kadar geçen süreci hukuki bir çerçeveye bağlamayı amaçlamaktadır (Hügel, Voigt, 2010, s. 1-2). Duldung belgesi, sınır dışı etmenin hukuki veya fiilî nedenlerle geçici olarak gerçekleştirilemediği durumlarda düzenlenmekte olup, her somut olay kendi koşulları çerçevesinde ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, Duldung verilmesine yol açan nedenler genel olarak iki ana grupta toplanmaktadır. İlk grubu, sınır dışı etmeyi fiilen veya hukuken imkânsız kılan engeller oluşturmaktadır. Geri kabulün sağlanamaması, geçerli seyahat belgelerinin bulunmaması, sağlık durumu nedeniyle seyahatin mümkün olmaması veya sınır dışı edilmenin aile hayatına orantısız bir müdahale teşkil etmesi bu kapsamdadır. İkinci grupta ise kişinin Almanya'da kalışının acil nitelik taşıyan insani veya kişisel nedenlerle gerekli olduğu durumlar yer almaktadır. Devam eden tıbbi tedavi, bakıma muhtaç bir aile ferdine fiilen bakım sağlanması ya da eğitim faaliyetlerinin kesintiye uğramaması bu kapsamda değerlendirilmektedir (Asylum Info Germany, 2025).

Duldung'un hukuki sistem içindeki konumunun anlaşılabilmesi için, bu mekanizmanın tarihsel gelişimi ve geçirdiği dönüşümün dikkate alınması gerekmektedir. Almanya'da Duldung ilk olarak 1965 tarihli Yabancılar Yasası'nda düzenlenmiş ve sınır dışı edilemeyen kişiler bakımından geçici bir çözüm aracı olarak öngörülmüştür. Bu dönemde uygulamanın büyük ölçüde idarenin geniş takdir yetkisine bağlı olması, Duldung'un daha esnek ancak aynı zamanda öngörülebilirliği sınırlı bir mekanizma olarak işlemesine yol açmıştır. 1990 tarihli Yabancılar Yasası ile birlikte bu takdir alanı daraltılmış; sınır dışı etmenin fiilen veya hukuken mümkün olmadığı hâllerde Duldung'un kural olarak tanınması gereken bir uygulama hâline geldiği görülmüştür. Bu değişiklik, uygulamanın daha belirli hukuki ölçütlere bağlanması yönünde bir adım olarak değerlendirilebilir (Hügel & Voigt, 2010, s. 5). 2004 tarihli Almanya İkamet Yasası (Aufenthaltsgesetz – AufenthG) ise Duldung'u 60a maddesi kapsamında yeniden düzenlemiş, ancak bu düzenleme bireye doğrudan bir hak tanımaktan ziyade sınırlı koşullara bağlı bir yapı öngörmüştür. Bu durum, özellikle kişisel ve insani gerekçelerin her somut olayda yeterince dikkate alınıp alınmadığı konusunda tartışmalara yol açmıştır. Nitekim bu eleştiriler doğrultusunda, 2007 yılında yürürlüğe giren Yönergelerin Uygulanmasına Dair Kanun ile idarenin takdir yetkisine dayanan müsamaha mekanizması (Ermessensduldung) yeniden sisteme dâhil edilmiştir. Bu gelişme, Duldung rejiminin katı kurallar ile idari esneklik arasında bir denge arayışı içinde şekillendiğini göstermektedir (Hügel & Voigt, 2010, s. 5).

Duldung uygulamasının güncel görünümünü daha somut biçimde ortaya koyabilmek için mevcut istatistiksel verilerin incelenmesi önem taşımaktadır. 31 Mart 2025 itibarıyla Duldung kapsamında bulunan kişilerin ülkelere göre dağılımına bakıldığında, en büyük

[1] Almanya İkamet Yasası (AufenthG),60a Abs. 2: "Die Abschiebung eines Ausländers ist auszusetzen …" (yazar çevirisi: "Bir yabancının sınır dışı edilmesi, fiilî veya hukuki nedenlerle mümkün olmadığı sürece askıya alınır …"), erişim için: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_aufenthg/englisch_aufenthg.html#p1380

grupların Irak (yaklaşık 18.500 kişi), Türkiye (15.100), Rusya Federasyonu (10.100), Suriye (9.600) ve Nijerya (9.600) vatandaşlarından oluştuğu görülmektedir. Toplamda yaklaşık 181.500 kişinin bu kapsamda bulunduğu dikkate alındığında, grubun yaklaşık yüzde 27'sinin reşit olmayanlardan oluşması, bu statünün çocukları da kapsayan bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca, yaklaşık yüzde 41'lik bir kesimin beş yılı aşkın süredir Duldung altında bulunması, düzenlemenin hukuken geçici nitelikte olmasına rağmen uygulamada daha uzun süreli kalışlara yol açabildiğine işaret etmektedir (Mediendienst Integration, 2025).

İstatistiksel veriler, Duldung'un fiilen uzun süreli bir eşikte yasallık durumuna işaret ettiğini göstermekte; bu nedenle, söz konusu statünün bireylerin temel haklara erişimi üzerindeki etkilerinin incelenmesi önem kazanmaktadır. Duldung rejimi, temel haklara erişim bakımından çeşitli sınırlamalar barındırmaktadır. Bu kapsamda kişiler belirli bir yerde ikamet etmekle yükümlü tutulabilmekte ve hareket özgürlükleri önemli ölçüde sınırlandırılabilmektedir. Sosyal yardımlara erişim de sınırlı bir çerçevede düzenlenmekte; özellikle çocuk parası ve ebeveyn ödeneği gibi aile temelli sosyal transferlere çoğu durumda erişim mümkün olmamaktadır. Çalışma hakkı ise kural olarak yetkili yabancılar dairesinin iznine ve takdirine bağlıdır (Asylum Info Germany, 2025). Mevcut sınırlamalar birlikte değerlendirildiğinde, Duldung kapsamında bulunan kişilerin ekonomik ve sosyal hayata katılımının önemli ölçüde idari karar süreçlerine bağlı hâle geldiği söylenebilir.

Duldung rejiminin en belirgin özelliklerinden biri, bireylerin sınır dışı edilme ihtimali altında sürekli bir belirsizlik içinde yaşamalarıdır. Duldung, literatürde ne kalışın ne de ayrılışın kesin biçimde gerçekleştiği, hukuki belirsizlikle karakterize edilen bir "askıda kalma" (Schwebezustand) durumu olarak tanımlanmaktadır (Schütze, 2025, s. 2). Askıda kalma halinin en belirgin yönlerinden biri, bireylerin sınır dışı edilme ihtimalinin ortadan kalkmaması ve hukuken her zaman mümkün olma hâlini korumasıdır. Fiilen her durumda uygulanmasa da bu ihtimal, bireylerin yaşamlarını şekillendiren sürekli bir güvencesizlik unsuru olarak varlığını sürdürmektedir.

Duldung'un hukuki tasarımında geçici bir düzenleme olarak öngörülmesine rağmen uygulamada sıklıkla uzun yıllar boyunca yenilenmesi, bu statünün zamanla süreklilik kazandığını göstermektedir. Nitekim literatürde Kettenduldung olarak adlandırılan bu durum, on hatta yirmi yılı aşan süreler boyunca devam edebilmekte ve bazı vakalarda bireyin tüm yaşamını kapsayacak bir niteliğe bürünebilmektedir (Schütze, 2022, s. 423). Bu bağlamda, hukuken geçici olarak kurgulanan bir statünün fiiliyatta kalıcı bir nitelik kazanması, Menjívar'ın (2006, s. 1001) ifade ettiği "kalıcı geçicilik" olgusunu somutlaştırmaktadır. Tüm yapısal özellikler birlikte değerlendirildiğinde, Duldung kapsamında bulunan kişilerin ülkede fiilen kalmalarına idari makamlarca izin verilmesine rağmen düzenli bir ikamet statüsüne sahip olmadıkları görülmektedir. Bu nedenle bireyler hukuki açıdan "irregulär" (düzensiz) bir konumda kalmaya devam etmekte ve bir yandan ülkede varlıklarını sürdürürken diğer yandan sınır dışı edilme ihtimalinin hiçbir zaman tamamen ortadan kalkmadığı bir eşikte yaşamaktadır (Schütze, 2025, s. 2).

Duldung rejiminin ortaya çıkardığı bu uzun süreli belirsizlik ve geçicilik sorunları, Alman hukukunda daha kalıcı ve öngörülebilir çözümler arayışını gündeme getirmiştir. Alman hukukunda Duldung rejiminin yarattığı uzun süreli belirsizliklere çözüm arayışının bir yansıması olarak, 31 Aralık 2022 tarihinde yürürlüğe giren ve İkamet Yasası'nın (AufenthG) 104c

maddesinde düzenlenen *Chancen-Aufenthaltsrecht* (Oturum Hakkı Fırsatı) dikkat çekmektedir. Düzenleme, Duldung durumunda bulunan kişilere, aşağıda sayılacak belirli koşulların sağlanması hâlinde 18 ay süreyle geçerli geçici bir oturum izni verilmesini öngörmektedir (Handbook Germany, 2025).

Düzenlemeden yararlanabilmek için, ilgili kişilerin 31 Ekim 2022 tarihi itibarıyla en az beş yıldır Almanya'da Duldung statüsü altında bulunmaları gerekmektedir. Bununla birlikte, ağır suçlardan mahkûmiyet, kimlik hakkında kasıtlı olarak yanlış beyanda bulunma veya sınır dışı edilmeyi engellemeye yönelik davranışlar gibi bazı dışlayıcı hâllerin bulunmaması şartı da aranmaktadır. Chancen-Aufenthaltsrecht, bu kişilere tanınan süre zarfında kalıcı bir ikamet iznine geçiş için gerekli koşulları tamamlama imkânı sunmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda özellikle Almanca dil yeterliliğinin sağlanması ve geçimin büyük ölçüde bağımsız olarak temin edilmesi gibi şartların yerine getirilmesi beklenmektedir (Peitz & Carwehl, 2025, ss. 2-3). Bu yönüyle düzenleme, uzun yıllar boyunca Duldung altında kalan bireyler için daha istikrarlı bir hukuki statüye geçiş imkânı tanımayı ve süregelen belirsizlik hâlini belirli ölçüde azaltmayı hedeflemektedir.

Eylül 2024 itibarıyla 76.107 kişi Chancen-Aufenthaltsrecht kapsamında 18 aylık geçici oturum hakkı elde etmiştir. Mevcut sayı, söz konusu düzenlemeden yararlanma potansiyeline sahip kişilerin yaklaşık yarısına tekabül etmektedir (Peitz & Carwehl, 2025, ss. 2-3). Uygulama sonuçları, özellikle bir duldung türü olan duldung light kapsamında bulunan kişiler açısından bu düzenlemenin belirgin bir etki yarattığını göstermektedir. Duldung light, kimlik tespitinde iş birliği yapmadığı varsayılan kişilere uygulanan, çalışma yasağı ve sosyal hak kısıtlamaları içeren, yaptırım niteliği ağırlaştırılmış bir Duldung rejimini ifade eder (Asylum Info Germany, 2025). Sağlanan geçici hukuki güvenlik ile bireylerin kimlik tespitine yönelik iş birliği arasında pozitif bir ilişki gözlemlenmekte olup, bu statüden yararlanan kişiler arasında kimliği netleştirilebilenlerin oranı %49'a ulaşmaktadır (Peitz & Carwehl, 2025, s. 11). Bu bulgu, eşikte yasallık yaklaşımıyla değerlendirildiğinde, hukuki belirsizliğin azaltılmasının yalnızca bireyleri geçici ve güvencesiz bir statüden kısmen çıkarmakla sınırlı olmadığını, aynı zamanda devlet açısından da daha düzenli bir yönetim imkânı sağladığını göstermektedir. Hukuki statünün daha açık ve öngörülebilir hale gelmesi, kişilerin idari süreçlerle iş birliği yapma isteğini artırmakta ve bu da hem bireylerin hukuki güvenliğini güçlendirmekte hem de devletin kimlik tespiti ve idari işlemleri daha etkin şekilde yürütmesine katkı sağlamaktadır.

Duldung rejimi, eşikte yasallık kavramının somut ve kurumsallaşmış bir örneğini sunması nedeniyle incelenmeye değer bir alan oluşturmaktadır. Zira bu rejim, bireyleri uzun süre boyunca hukuki statü ile fiilî kalış arasında askıda bırakarak, belirsizliğin geçici bir durum olmaktan çıkıp süreklilik kazandığı bir yapıyı ortaya koymaktadır. Bu yönüyle Duldung, eşikte yasallığın yalnızca geçici koruma rejimlerine özgü bir olgu olmadığını, farklı hukuki bağlamlarda da çeşitli biçimlerde ortaya çıkabileceğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Çalışma kapsamında Duldung'un ele alınması, hem bu belirsizlik hâlinin nasıl üretildiğini ve sürdürüldüğünü analiz etmeyi hem de söz konusu durumun hangi hukuki araçlar aracılığıyla aşılabileceğini tartışmaya elverişli güçlü bir örnek sunmasını mümkün kılmaktadır. Nitekim Chancen-Aufenthaltsrecht düzenlemesi, her ne kadar geçici bir oturum imkânı tanısa da bireylere daha öngörülebilir bir hukuki statüye geçiş yönünde bir zemin sağlayarak eşikte yasallık durumunun mutlak olmadığını göstermektedir. Duldung'un

incelenmesi, yalnızca bir belirsizlik rejimini tanımlamakla kalmamakta, aynı zamanda bu belirsizliğin nasıl dönüştürülebileceğine dair hukuki imkânları da görünür kılmaktadır.

2.3 Türkiye: Geçici Koruma Statüsü

Suriye'de 2011 yılında başlayan yaygın şiddet olayları ve ağır insan hakları ihlalleri sonucunda ortaya çıkan kitlesel zorunlu göç hareketleri, başta Türkiye olmak üzere komşu devletleri doğrudan etkilemiş; bu kapsamda Türkiye, kitlesel akın karşısında geçici koruma mekanizmasına başvurarak Suriyelilere yönelik özel bir koruma rejimi geliştirmiştir. Türkiye'de geçici koruma rejimi, Suriye kaynaklı kitlesel göç hareketiyle birlikte 2012 yılında fiilen uygulanmaya başlanmış; 2014 yılında yayımlanan Geçici Koruma Yönetmeliği ile hukuki bir çerçeveye kavuşturulmuştur. Bu rejim, esas olarak Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları, mültecileri ve vatansızlarına yönelik bir koruma mekanizması olarak şekillenmiş ve Türkiye, bu süreçte 2011 yılından itibaren açık kapı politikası çerçevesinde Suriyelileri kabul etmiştir (Geçici Koruma Yönetmeliği [GKY], Geçici m. 1).

Geçici koruma rejiminin Suriyeliler bakımından tercih edilmesinin temel nedeni, Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne coğrafi sınırlama ile taraf olması ve bu nedenle yalnızca Avrupa'da meydana gelen olaylar sonucunda yerinden edilen kişilere mülteci statüsü tanımasıdır (Baban, Ilcan ve Rygiel, 2017, s. 86). Bu durum, Avrupa dışından gelen kitlesel göç hareketleri için klasik mülteci statüsünün doğrudan uygulanmasını sınırlamaktadır. Ek olarak, uluslararası hukukta yer alan geri göndermeme (non-refoulement) ilkesi, Türkiye'nin Suriye'den gelen kişileri koruma yükümlülüğünü ortadan kaldırmamakta; aksine bu kişilerin ülkeye kabul edilmesini ve temel düzeyde korunmasını zorunlu kılmaktadır. Ancak Suriye'den Türkiye'ye yönelen kitlesel ve ani nüfus hareketi, gelen kişilerin uluslararası koruma ihtiyaçlarının bireysel başvuru ve tek tek değerlendirme usulleriyle karşılanmasını pratik olarak imkânsız hale getirmiştir. Dolayısıyla hem hukuki sınırlamalar hem de fiilî kapasite sorunları dikkate alınarak Türkiye, Suriyeliler bakımından bireysel statü değerlendirmesi yerine toplu ve daha esnek bir koruma mekanizması olan geçici koruma rejimini uygulamaya koymuştur. Bu süreç, 2014 yılında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun (YUKK) 91. maddesi ile Geçici Koruma Yönetmeliği'nin yürürlüğe girmesiyle hukuki bir çerçeveye kavuşturulmuştur.

Geçici koruma rejimi, eşikte yasallık literatüründe tartışılan, bireyleri hukuken tamamen dışlamayan ancak tam ve kalıcı bir statüye de kavuşturmayan ara hukuki konumların Türkiye bağlamındaki somut bir örneğini oluşturmaktadır. Düzenlenen geçici koruma kimlik belgesi, kişilere ülkede yasal kalış hakkı tanımakla birlikte ikamet izni yerine geçmemekte ve daha kalıcı statülere geçiş bakımından sınırlı bir hukuki etki doğurmaktadır. Nitekim bu statü altında geçirilen süre, uzun dönem ikamet iznine geçiş için gerekli süre hesabına dahil edilmemekte; benzer şekilde vatandaşlık başvurularında da kural olarak dikkate alınmamaktadır. Bu durum, bireylerin zaman içinde daha kalıcı bir hukuki statüye erişmesini zorlaştırmakta ve entegrasyon sürecini hukuki açıdan sınırlı bir zeminde tutmaktadır (Öztürk, 2017a, ss. 244–245). Sonuç olarak geçici koruma, fiilî olarak uzun süreli bir kalış üretmesine rağmen, kalıcı statüye geçişi sistematik biçimde erteleyen bir yapı ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte geçici koruma rejimi, vatandaşlığa veya uzun dönem ikamet iznine geçiş imkânı tanımadığı gibi Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 16. maddesi uyarınca, geçici koruma

uygulamasının yürürlükte olduğu süre boyunca bu rejimin kapsamına giren kişilerin bireysel uluslararası koruma başvuruları kabul edilmemektedir (Geçici Koruma Yönetmeliği [GKY], Geçici m. 16). Bu düzenleme, kitlesel akın koşullarında geçici koruma tedbirlerinin hızlı ve bütüncül biçimde uygulanmasını amaçlasa da bireylerin kişisel durumlarına dayalı uluslararası koruma taleplerinin süresiz olarak ertelenmesine yol açmaktadır. Dahası mevzuatta geçici koruma uygulamasının ne kadar süreyle devam edebileceğine ilişkin açık bir üst zaman sınırı öngörülmemiştir ve rejim fiilen on yılı aşkın süredir uygulanmaktadır. Bu durum, bireysel koruma yollarının askıya alındığı bir rejimin belirsiz süreyle sürdürülmesi sonucunu doğurmakta ve geçici korumanın fiilen kalıcı bir statüye dönüşmesi riskini beraberinde getirmektedir (Öztürk, 2017a, s. 243).

Geçici koruma rejiminin süresinin üst sınırla sınırlandırılmaması ve uzun dönem ikamet ya da vatandaşlığa geçiş kanallarının büyük ölçüde kapalı tutulması, eşikte yasallık literatüründe ifade edilen biçimde, bireyleri ne tam dışlayan ne de tam dahil eden, ancak kalıcı bir ara statüde tutan bir hukuki alan yaratmaktadır. Bu durum yalnızca teknik bir düzenleme tercihi değil, aynı zamanda yasal entegrasyon kapasitesi açısından yapısal bir soruna işaret etmektedir. Zira yasal entegrasyon, göç hukukunda bireylere açık, öngörülebilir ve belirli bir ilerleme hattı sunulmasını gerektirir. Kişi hangi koşullarda hangi haklara erişeceğini ve hangi durumda kalıcı statüye ya da vatandaşlığa geçebileceğini bilmelidir. Hukukun bu görünürlük ve belirlilik üretme kapasitesi, bireyde "eninde sonunda güvenceli bir statüye ulaşabilirim" algısını güçlendirerek toplumsal entegrasyonu da teşvik eden bir itici güç işlevi görür (Öztürk, 2017b, ss. 9–11). Ancak geçici koruma rejiminde bu ilerleme hattının belirsizleşmesi, statü geçişlerinin sınırlanması ve süresiz bir geçicilik hali, bu itici mekanizmayı zayıflatmaktadır.

Türkiye'de geçici koruma rejiminin eşikte yasallık boyutunu yansıtan bir diğer önemli unsur, bu statünün sona erdirilmesi ve kalıcı statülere geçiş süreçlerinin büyük ölçüde siyasi ve idari takdire bağlı olarak şekillenmesidir. Nitekim, YUKK'nun 91. maddesi ile Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 11. maddesi uyarınca, geçici koruma rejiminin sona erdirilmesine karar verme yetkisi münhasıran Cumhurbaşkanı'na tanınmıştır. Mevzuat, geçici korumanın hangi koşullar altında sona erdirileceğine ilişkin nesnel ölçütler veya açık bir zaman sınırı öngörmemekte ve bu hususu tamamen yürütme organının takdirine bırakmaktadır. İdarenin bu alandaki takdir yetkisi son derece geniş olup, bireylerin hukuki statülerinin öngörülebilirliğini ve hukuki güvenliğini sınırlayan bir etki doğurmaktadır. Nitekim örneğin Suriyelilere vatandaşlık verilmesine ilişkin olarak zaman zaman dile getirilen açıklamalar, açık ve bağlayıcı bir politika çerçevesine dayanmaktan ziyade idarenin geniş takdir yetkisi içinde kalan siyasal ve idari tercihler olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum, idarenin takdir yetkisinin kalıcı statülere erişim bakımından hukuki belirsizlik üreten bir işlev gördüğünü ve Suriyelilerin Türkiye'deki geleceğine ilişkin güvencesizliği derinleştirdiğini göstermektedir (Baban, Ilcan & Rygiel, 2017, ss. 86–87).

Göç İdaresi'nin güncel verilerine göre Türkiye'de yaklaşık 2.261.576 Suriyeli geçici koruma kapsamında yaşamaktadır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2026). Söz konusu veri, geçici koruma rejiminin kısa süreli ve istisnai bir düzenleme olmaktan çıkarak uzun vadeli bir idari ve hukuki çerçeveye dönüştüğünü göstermektedir. Eşikte yasallık perspektifinden bakıldığında, kalıcı statüye erişim ile tam dışlanma arasında kalan, belirsizlik içinde uzayan bir hukuki konumun kurumsallaştığı görülmektedir. Vatandaşlık ve entegrasyon süreçlerine

ilişkin değişken söylemler ile karar pratikleri, Baban, Ilcan ve Rygiel'in "ping-pong politics" olarak kavramsallaştırdığı, politikaların ve söylemlerin sabit bir yönelim izlemek yerine sürekli değişerek bir ileri bir geri savrulduğu tutarsızlık örüntüsünü ortaya çıkarmakta; bu durum hukuki öngörülebilirliği zayıflatmakta ve statülerin kırılganlığını artırmaktadır. Mevcut belirsizlik, toplumsal düzeyde de etkiler üretmekte; kamuoyunda güvensizlik ve dışlayıcı eğilimleri besleyerek daha kırılgan bir sosyal konum ortaya çıkarmaktadır (Baban, Ilcan & Rygiel, 2017, s. 86). Sonuç olarak geniş ölçekli bir nüfus, uzun süreli biçimde kesin bir hukuki ve toplumsal yerleşiklik üretmeyen bir düzen içinde yaşamaktadır.

8 Aralık 2024 itibarıyla Esed rejiminin sona ermesiyle birlikte Suriye'de yeni bir siyasi yapılanma süreci başlamış, bu gelişme geri dönüş hareketlerinde de artışa yol açmıştır. Bu çerçevede 2016–2025 döneminde toplam 1 milyon 407 bin 568 Suriyelinin Suriye'ye gönüllü olarak geri döndüğü bilinmektedir (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2026). Geri dönüşlerdeki bu artış, bazı bireyler açısından yeni bir hareketlilik alanı ortaya çıkarmakla birlikte, Türkiye'de hâlen önemli büyüklükte bir Suriyeli nüfusun varlığını sürdürdüğünü değiştirmemektedir. Güncel veriler yaklaşık 2.288.690 kişinin geçici koruma kapsamında Türkiye'de bulunduğunu göstermektedir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2026). Türkiye'de kalmaya devam eden binlerce Suriyelinin hukuki statüsünün belirsiz ve geçici tutulması, bireylerin güvenliği ve toplumsal uyum üzerinde olumsuz etkiler yaratmakta ve aynı zamanda göç yönetişiminin uzun vadeli sürdürülebilirliğini de zayıflatmaktadır. Suriyelilerin liminal bir hukuki statü içinde tutulmasından ziyade Türkiye'de kalıcı olarak yaşamaya devam edenler için öngörülebilir, hak temelli ve statü geçişlerini mümkün kılan düzenlemelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda aşağıda, statü geçişi ve kademeli üyelik yaklaşımlarına dayanan çeşitli modeller değerlendirilmektedir.

Eşikte yasallığın önlenebilmesi için öncelikle geçici koruma rejiminin normatif düzeyde yeniden yapılandırılması, yani yalnızca idari düzenlemelerle değil kanun düzeyinde daha açık, öngörülebilir ve sınırları belirlenmiş bir çerçeveye kavuşturulması gerekmektedir. Mevcut yapıda temel hak ve özgürlüklere doğrudan etki eden birçok unsurun yürütmenin geniş takdir yetkisine bırakılması, bireylerin hukuki statüsünü belirsiz ve değişken bir alanda konumlandırmaktadır. Bu nedenle, statünün süresi, sona erme koşulları, sonrasında uygulanacak hukuki rejim ve bireylerin hangi statülere hangi şartlarla geçebileceği gibi temel hususların kanunla açık biçimde düzenlenmesi, idarenin yorum alanını daraltarak hukuki öngörülebilirliği güçlendirecektir.

Geçici koruma rejimine yönelik olası çözüm önerileri kapsamında, mevcut ara statü yapısının aşılmasına yönelik olarak YUKK çerçevesinde kısa ve uzun dönem ikamet izinleri alternatif modeller olarak değerlendirilebilir. Bu kapsamda öncelikle YUKK m. 31 kapsamında düzenlenen kısa dönem ikamet izni değerlendirilebilir. Özellikle m. 31/1(g) uyarınca "adli veya idari makamların talep veya kararına bağlı olarak Türkiye'de kalması gerekenler" hükmü, geçici koruma altındaki kişilerin öngörülebilir bir hukuki zemine geçirilmesine imkân tanıyabilir (Öztürk, 2025). Zira kısa dönem izni kişilerin statüsünü sürekli değişebilen idari değerlendirmelere bağımlı olmaktan çıkararak daha istikrarlı bir çerçeveye oturtur. Aynı zamanda bu izin türü, uzun dönem ikamet ve nihayetinde vatandaşlığa uzanan yasal entegrasyon süreçleriyle bağlantı kurabilecek bir geçiş aşaması işlevi de görebilir. Böylece bireylerin tamamen ara statüde sıkışması yerine, kademeli bir entegrasyon hattı içinde iler-

lemesi mümkün hâle gelir. Bunun yanında, kısa dönem ikamet izninin giriş-çıkış imkânını koruması da önemli bir avantajdır. Bu özellik, bireyin geri dönüş seçeneğini tamamen ortadan kaldırmadan hareket alanını muhafaza eder.

Kısa dönem ikamet izni, aynı zamanda uzun dönem ikamet iznine geçiş için de işlevsel bir ara basamak olarak değerlendirilebilir. Bu sayede eşikte yasallık tartışmasında öne çıkan, statünün sürekli geçicilik içinde sıkışması ve kalıcılığa yönelen hukuki yolların kapalı kalması sorunu aşılabilir. Zira kısa dönem ikamet izni, bireyin hukuki statüsünü tamamen askıda bırakmak yerine kademeli olarak daha kalıcı entegrasyon seçeneklerine açılan bir geçiş hattı oluşturur. YUKK m. 42/2 uyarınca geçici koruma sağlanan kişilere uzun dönem ikamet iznine geçiş hakkı tanınmamaktadır. Bu nedenle doğrudan uzun dönem ikamet iznine geçiş yerine, kanuna dayalı daha aşamalı bir çözüm olarak öncelikle statü değişikliğine gidilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, geçici koruma altındaki kişilerin YUKK m. 31 uyarınca kısa dönem ikamet izni statüsüne geçirilmesi, hukuki geçişi mümkün kılan temel araç olarak değerlendirilebilir. Kısa dönem ikamet izni, belirli süreli (örneğin iki yıl), yenilenebilir ve temel haklara erişimi güvence altına alan bir statü olarak kurgulanmalı; bu süreçte kişilerin Türkiye'deki fiilî kalış süreleri, toplumsal bağları ve entegrasyon göstergeleri de değerlendirme kriteri olarak dikkate alınmalıdır. Bu şekilde statü değişikliğinin ardından artık geçici koruma kapsamında bulunmayan kişiler bakımından YUKK m. 42/1 uyarınca İçişleri Bakanlığına tanınan istisnai takdir yetkisinin devreye girmesi mümkün hâle gelmekte ve sekiz yıllık bekleme süresi aranmaksızın uzun dönem ikamet izni verilmesinin önü açılmaktadır. Bu yaklaşım, uygulamada Uygurlar ve benzeri gruplar bakımından görülen esnek yorumlara benzer bir şekilde, geçici koruma rejiminin ortaya çıkardığı hukuki tıkanıklığın mevzuat içinde ve denetlenebilir bir biçimde aşılmasına imkân tanımaktadır (Öztürk, 2025; Öztürk, 2026, ss. 13-16).

Suriyelilerin önemli bir kısmının Türkiye'de fiilen sekiz yılı aşan bir ikamet süresine ulaşmış olması ve ayrıca burada doğup büyüyen çocukların varlığı dikkate alındığında, önerilen modelin yalnızca geçici bir geçiş mekanizması olmadığı aynı zamanda fiilî entegrasyon olgusunu hukuki zemine taşıyan bir düzenleme niteliği taşıdığı söylenebilir. Bu çerçevede kısa dönem ikamet izni üzerinden uzun dönem ikamet iznine geçişin mümkün kılınması, bireylerin zaten oluşmuş sosyal ve ekonomik bağlarını hukuken görünür kılarak statü ile fiilî durum arasındaki uyumsuzluğu azaltır. Ayrıca bu yaklaşım, yalnızca Suriyeliler bakımından değil, uluslararası koruma statüsü altındaki diğer gruplar açısından da eşitlik ilkesini zedelemeyen bir çerçeve sunabilir. Zira değerlendirme, etnik veya ulusal temele dayalı ayrıcalıklı bir rejimden ziyade, ülkede kalış süresi, entegrasyon düzeyi ve yerleşiklik gibi objektif kriterlere dayandırıldığında, farklı koruma grupları arasında hukuken meşru ve dengeli bir ayrım yapılması mümkün hâle gelir (Öztürk, 2025).

Sonuç olarak kısa dönem ve uzun dönem ikamet izinlerine dayalı bu yapı, bireyleri sürekli yenilenen ve belirsiz idari takdir alanına bağlı eşikte bırakmak yerine, eşikte yasallığın yarattığı kalıcı geçicilik halini aşmayı mümkün kılar. Kısa dönem ikamet izni, geçici korumadan daha öngörülebilir bir hukuki zemine geçiş sağlayarak belirsizliği azaltırken; uzun dönem ikamet izni ise bu süreci kademeli olarak kalıcı entegrasyona açar. Böylece statü, eşikte kalmak yerine ilerleyen ve öngörülebilir bir hukuki çerçeveye dönüşür.

Sonuç

Sonuç olarak, bu çalışma, eşikte yasallık kavramını teorik ve karşılaştırmalı bir perspektiften ele alarak ABD'deki Geçici Koruma Statüsü, Almanya'daki Duldung ve Türkiye'deki geçici koruma rejiminin göçmenler açısından nasıl benzer hukuki belirsizlik koşulları ürettiğini incelemeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda öncelikle kavramın antropolojik kökleri ve göç literatüründeki gelişimi ele alınmış, ardından söz konusu üç düzenleme karşılaştırmalı biçimde analiz edilmiştir. Çalışma, göç hukukunda giderek yaygınlaşan geçici ve belirsiz statülerin, teknik-idari düzenlemelerin ötesine geçerek bireylerin yaşamlarını çok boyutlu biçimde şekillendiren yapısal bir "eşikte kalma" rejimi ortaya çıkardığını göstermektedir. Eşikte yasallık, göçmenleri hukuki sistemin tamamen dışında bırakmamakta ancak onları tam anlamıyla dâhil de etmemektedir. Bu ara konum, ilk bakışta koruyucu bir işlev görse de uzun vadede ciddi hak kayıplarına ve çok katmanlı güvencesizliklere yol açmaktadır. Sürekli yenilenmeye bağlı statüler, idari takdire bağımlılık ve öngörülemezlik, bireylerin yaşamlarını planlama kapasitesini zayıflatmaktadır. Kalıcı geçicilik hali hem hukuki hem de psikososyal düzeyde derin etkiler üretmektedir. Bu durum yalnızca bireysel düzeyde değil, toplumsal uyum, ekonomik katılım ve hukukun güvenilirliği açısından da olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

Çalışma hakkı, eğitim, sağlık ve aile hayatı gibi temel alanlarda ortaya çıkan sınırlamalar, göçmenleri kırılgan ve bağımlı bir konuma itmektedir. Bununla birlikte, sınır dışı edilme ihtimalinin hiçbir zaman tamamen ortadan kalkmaması, gündelik yaşamda sürekli bir kaygı ve öz-denetim mekanizması yaratmaktadır. Bu yapı, literatürde "yasal şiddet" olarak ifade edilen biçimde, hukukun koruyucu işlevinden ziyade disipline edici ve sınırlayıcı bir araç olarak işlemesine yol açmaktadır. Ayrıca, zaman boyutunda ortaya çıkan belirsizlik, bireylerin gelecek kurma, aidiyet geliştirme ve toplumsal hayata tam katılım sağlama imkânlarını aşındırarak, insan onuruyla doğrudan bağlantılı olan "insani zaman hakkı"nın ihlaline neden olmaktadır.

Karşılaştırmalı inceleme, eşikte yasallığın birbirini besleyen birkaç temel eksende tezahür ettiğini ortaya koymaktadır. Hukuki statünün idari ve siyasi kararlara bağımlılığı, kalıcı statülere geçiş kanallarının büyük ölçüde kapalı tutulması ve haklara erişimin çeşitli bürokratik engellerle sınırlandırılması. Bu eksenler her üç düzenlemede de gözlemlenmekle birlikte farklı mekanizmalar aracılığıyla işlemektedir. TPS'de belirleyici unsur, statünün yönetim değişikliklerine bağlı biçimde iptal edilebilir ya da uzatılabilir olmasıdır. Duldung'da ise belirsizliği kurumsallaştıran unsur düzenlemenin yapısal tasarımıdır; bir ikamet hakkı değil yalnızca sınır dışı etmenin ertelenmesini belgeleyen bu mekanizma, Kettenduldung olarak adlandırılan süreçle bazı bireyleri yirmi yılı aşan süreler boyunca hukuki askıda kalma hâlinde tutabilmektedir. Türkiye'deki geçici koruma rejiminde ise eşikte yasallık hem mevzuatın tasarımından hem de uygulamanın siyasallaşmasından beslenmektedir. Statünün devamı veya sona erdirilmesine ilişkin yetkinin münhasıran yürütmeye tanınması ve bireysel statü geçiş kanallarının kapalı tutulması, kalıcı bir hukuki belirsizliğin zeminini oluşturmaktadır. Üç düzenleme arasındaki temel fark, bu belirsizliğin üretilme biçimine ilişkindir. TPS siyasal döngülere, Duldung yapısal tasarım tercihlerine, Türkiye'deki geçici koruma ise yürütme takdirine dayalı bir belirsizlik üretmektedir. Üçünde de ortak olan husus ise bireylerin hangi

koşullarda hangi statüye geçebileceklerine ilişkin öngörülebilir ve kanuna dayalı bir ilerleme hattının bulunmamasıdır.

Bununla birlikte çalışma, eşikte yasallığın kaçınılmaz bir durum olmadığını da ortaya koymaktadır. Özellikle Almanya örneğinde görülen Chancen-Aufenthaltsrecht gibi düzenlemeler, hukuki belirsizliğin belirli koşullar altında azaltılabileceğini ve bireylere daha öngörülebilir statülere geçiş imkânı tanınabileceğini göstermektedir. Benzer şekilde Türkiye bakımından önerilen kısa dönem ve uzun dönem ikamet izinlerine dayalı kademeli geçiş modeli, geçici koruma rejiminin yarattığı yapısal tıkanıklığın aşılabileceğine işaret etmektedir. Bu tür mekanizmalar, göçmenleri sürekli yenilenen bir ara statü içinde tutmak yerine, açık ve öngörülebilir bir entegrasyon hattı sunarak hem bireylerin hukuki güvenliğini artırmakta hem de devletin göç yönetimini daha sürdürülebilir hâle getirmektedir.

Bu çerçevede eşikte yasallığın aşılabilmesi için üç temel ilkenin ön plana çıktığı söylenebilir: öngörülebilirlik, kademelilik ve hak temellilik. İncelenen her üç düzenlemede de bu ilkelerin uygulamada yeterince karşılanmadığı görülmektedir. Statülerin süresi, sona erme koşulları ve geçiş imkânları kanuni düzenlemelerle açıkça belirlenmeli ayrıca idarenin geniş takdir alanı daraltılmalıdır. Geçici statülerden kalıcı statülere geçişi mümkün kılan kademeli bir ilerleme hattı oluşturulmalı ve temel haklara erişim ise geçicilik gerekçesiyle ertelenemez bir güvenceye kavuşturulmalıdır. Bu ilkeler doğrultusunda Türkiye özelinde YUKK m. 31 kapsamındaki kısa dönem ikamet iznine geçiş ve bunu uzun dönem ikamet iznine bağlayan kademeli bir yapı, geçici korumanın ürettiği belirsizliğe mevzuat içinde işlevsel bir yanıt sunabilecektir. Son tahlilde eşikte yasallık, hukuki düzenlemelerin bireyleri sürekli bir belirsizlik içinde tuttuğu her durumda hukukun öngörülebilirlik ve güvenlik sağlama işlevini de sarstığını hatırlatmaktadır. Bu nedenle göç hukukunda geliştirilecek politikaların temel amacı, yapısal belirsizlik hâlini ortadan kaldırarak daha kapsayıcı, öngörülebilir ve insan hakları temelli bir çerçevenin tesis edilmesi olmalıdır.

Çıkar Çatışması

Yazar herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan etmektedir.

Finansal Destek

Yazar, bu araştırma için herhangi bir kurum veya kuruluştan finansal destek almadığını beyan etmektedir.

Kaynakça

Abrego, L. J., & Lakhani, S. M. (2015). Incomplete inclusion: Legal violence and immigrants in liminal legal statuses. *Law & Policy*, *37*(4), 265–293. https://doi.org/10.1111/lapo.12039.

Acuner, Ş. N. (2025). *Eşikte yasallık (liminal legality)*. Türkiye Göç Araştırmaları Merkezi (TÜGAM), Göç Araştırmaları Vakfı.

Acuner, Ş. N. (2026). *Duldung (Müsamaha belgesi)*. Türkiye Göç Araştırmaları Merkezi (TÜGAM), Göç Araştırmaları Vakfı.

Alkhaled, S., & Sasaki, I. (2021). Syrian women refugees: Coping with indeterminate liminality during forcible displacement. *Organization Studies*, *43*(10), 1583–1605. https://doi.org/10.1177/01708406211040214.

American Immigration Council. (2026). Temporary Protected Status: An overview. https://www.americanimmigrationcouncil.org/fact-sheet/temporary-protected-status-tps-overview/.

Asylum Info Germany. (2025). Duldung. https://asylum-info-germany.de/tr/duldung.

Baban, F., Ilcan, S., & Rygiel, K. (2017). Playing border politics with urban Syrian refugees: Legal ambiguities, insecurities, and humanitarian assistance in Turkey. *Movements: Journal für kritische Migrations- und Grenzregimeforschung*, *3*(2), 81–102. https://doi.org/10.64081/mvmnts-3.2-2461.

Baban, F., Ilcan, S., & Rygiel, K. (2021). *The precarious lives of Syrians: Migration, citizenship, and temporary protection in Turkey*. McGill-Queen's University Press. https://doi.org/10.2307/j.ctv1z7khfp.

Banfield, J. (2022). From liminal spaces to the spatialities of liminality. *Area*, *54*(3), 610–617. https://doi.org/10.1111/area.12791.

Flüchtlingsrat Mecklenburg-Vorpommern e. V. (2011). Informationen zur Duldung (Türkisch). https://www.fluechtlingsrat-mv.de/wp-content/uploads/Downloads/Info_Duldung_tuerkisch.pdf.

Forum Together. (2025). Temporary Protected Status fact sheet. https://forumtogether.org/wp-content/uploads/2025/04/Temporary-Protected-Status-Fact-Sheet-April-2025.pdf.

Geba, S. (2024). Liminal legality across borders: Examining the migrant's right to "human time" on the shifting U.S.-Mexico and Türkiye-Syria borders. *Georgetown Immigration Law Journal*, *38*(3), 327–361.

Gleeson, S., & Griffith, K. L. (2019). Trump's "immployment" law agenda: Intensifying employment-based enforcement and un-authorizing the authorized. *Southwestern Law Review*, *48*, 475–501.

Gleeson, S., & Griffith, K. L. (2020). Employers as subjects of the immigration state: How the state foments employment insecurity for temporary immigrant workers. *Law & Social Inquiry*, *46*(1), 92–115.

Göç Araştırmaları Derneği (GAR). (2020). *Göçmenlerin İstanbul'daki sağlık hizmetlerine erişimlerinin önündeki engeller ve kolaylaştırıcılar: Saha raporu*. Göç Araştırmaları Derneği.

Handbook Germany. (2026). Chancen-Aufenthaltsrecht for people with "Duldung". https://handbookgermany.de/en/chancen-aufenthaltsrecht.

Hügel, V. M., & Voigt, C. (2010). *Die Duldung – Aussetzung der Abschiebung*. Projekt Q, GGUA Flüchtlingshilfe. https://www.einwanderer.net/fileadmin/downloads/tabellen_und_uebersichten/duldung.pdf.

Mediendienst Integration. (2026). Wie viele Personen haben eine Duldung? https://mediendienst-integration.de/fluechtlinge/duldung/wie-viele-personen-haben-eine-duldung/.

Menjívar, C. (2006). Liminal legality: Salvadoran and Guatemalan immigrants' lives in the United States. *American Journal of Sociology*, *111*(4), 999–1037. https://doi.org/10.1086/499509.

Menjívar, C. (2017). *Temporary Protected Status in the United States: The experiences of Honduran and Salvadoran immigrants*. Center for Migration Research, University of Kansas. https://www.wola.org/wp-content/uploads/2017/06/TPS_REPORT_FINAL.pdf.

Menjívar, C., Agadjanian, V., & Oh, B. (2022). The contradictions of liminal legality: Economic attainment and civic engagement of Central American immigrants on Temporary Protected Status. *Social Problems*, *69*(3), 678–698.

Moreno, O., Fuentes, L., Garcia-Rodriguez, I., Corona, R., & Cadenas, G. A. (2021). Psychological impact, strengths, and handling the uncertainty among Latinx DACA recipients. *The Counseling Psychologist*, *49*(5), 728–753. https://doi.org/10.1177/00110000211006198.

National TPS Alliance v. Noem. (2026). National TPS Alliance v. Noem, No. 25-5724 (9th Cir. Jan. 28, 2026) [United States Court of Appeals for the Ninth Circuit].

Özdemir, C. (2026). The well-being of Afghan refugees in Türkiye within liminal legality. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, *52*(5), 1135–1156. https://doi.org/10.1080/1369183X.2025.2561792.

Öztürk, N. Ö. (2025). Suriye ve Suriyelilerin geleceği başlıklı çalıştayda sunulan görüşler [Yayınlanmamış çalıştay sunumu, Göç Araştırmaları Vakfı, Ankara].

Öztürk, N. Ö. (2026). *Geçici koruma rejimi ötesi: Türkiye'de Suriyeliler için alternatif politika seçenekleri* (Politika Raporu). Göç Araştırmaları Vakfı.

Öztürk, N. Ö. (2017b). Entegrasyon ve sınır politikaları çerçevesinde mültecilerin içselleştirilmesi ve/veya dışsallaştırılması [Toplantı notları, Mültecilerle Dayanışma Derneği]. https://multeci.org.tr/wp-content/uploads/2021/07/Entegrasyon-ve-Sinir-Politikalari-Cercevesinde-Multecilerin-Icsellestirilmesi-ve-veya-Dissallastirilmasi-Toplanti-Notlari-.pdf.

Öztürk, N. Ö. (2017a). Geçici korumanın uluslararası koruma rejimine uyumu üzerine bir inceleme. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *66*(1), 201–264. https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001891.

Peitz, L., & Carwehl, A.-K. (2025). *BAMF-Kurzanalyse 03/2025: Zwischen Duldung und Bleiberecht – Wie und für wen wirkt das Chancen-Aufenthaltsrecht?* Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (BAMF). https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Forschung/Kurzanalysen/kurzanalyse3-2025-chancen-aufenthaltsrecht.pdf.

Şanlıer, İ. (2025). Navigating the shadows: Syrians under temporary protection, employment, and hyper-precarity in Türkiye. In S. Carrera Nuñez, E. Karageorgiou, G. Ovacık, & N. F. Tan (Eds.), *Global asylum governance and the European Union's role* (Vol. 18). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-74866-0_9.

Schütze, T. (2022). The (non-)status of 'Duldung': Non-deportability in Germany and the politics of limitless temporariness. *Journal of Refugee Studies, 36*(3), 409–429. https://doi.org/10.1093/jrs/feac056.

Schütze, T. (2025). Duldung. Inventar der Migrationsbegriffe. https://osnadocs.ub.uni-osnabrueck.de/handle/ds-2025011312010.

T.C. İçişleri Bakanlığı. (2026). Suriyelilerin gönüllü, güvenli, onurlu ve düzenli geri dönüş sayılarına ilişkin bazı basın yayın organlarında yer alan iddialara dair açıklama [4 Mayıs 2026]. https://www.icisleri.gov.tr/suriyelilerin-gonullu-guvenli-onurlu-ve-duzenli-geri-donus-sayilarina-iliskin-bazi-basin-yayin-organlarinda-yer-alan-iddialara-dair-aciklama.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2026). Geçici koruma [11 Haziran 2026]. https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (n.d.). Geçici korumamız altındaki Suriyeliler [Erişim tarihi: 08.01.2026]. https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler.

Turner, V. (1969). *The ritual process: Structure and anti-structure*. Aldine Publishing. https://doi.org/10.4324/9781315134666.

van Gennep, A. (1960). *The rites of passage*. University of Chicago Press.

Wilson, J. H. (2025). *Temporary Protected Status and Deferred Enforced Departure* (CRS Report No. RS20844). Congressional Research Service. https://www.congress.gov/crs-product/RS20844.

Turkish Journal of Diaspora Studies
ISSN: 2717-7408 / e-ISSN: 2757-9247
(September 2026), Volume 6, No 2, 122–139
https://doi.org/10.52241/TJDS.1949169

TJDS | Turkish Journal of Diaspora Studies

RESEARCH ARTICLE

Rethinking the Turkish Diaspora: A Sociological Perspective

M. Mustafa IYI

Research Assistant, Department of Sociology, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Ankara, Türkiye

Received: 11 May 2026 / Accepted: 01 August 2026 / Published online: 30 September 2026
© 2026 Author.

Abstract

In recent years, the concept of diaspora has gained increasing visibility in academic, bureaucratic, and political debates on migration from Türkiye. Yet no clear consensus exists regarding its sociological scope or analytical boundaries. The different terms used to describe Turkish communities abroad—Turkish-origin, Türkiye-origin, European Turks, immigrant, *gurbetçi*—reflect not only terminological diversity but also competing understandings of belonging, identity, and governance. To address this conceptual ambiguity, this article examines the Turkish diaspora from a critical sociological perspective. Rather than treating diaspora as a state-driven foreign policy instrument or an essentialist demographic category, the article draws on Andreas Wimmer's boundary-making framework to conceptualize Turkish identity abroad as an evolving and negotiated relational boundary. It further reverses the conventional direction of inquiry by asking what the Turkish diaspora is not and develops a five-dimensional analytical framework based on distinctiveness, orientation, preservation, organization, and participation. Examining these interrelated dimensions through the historical trajectory of labor migration to Western Europe and subsequent migration waves, the article argues that, despite its growing political instrumentalization, diaspora remains an indispensable analytical category. By clarifying its sociological boundaries, the study resolves persistent conceptual ambiguities and contributes to both empirical and theoretical debates in diaspora studies.

Keywords: Turkish diaspora, diaspora studies, boundary-making, diaspora governance

To cite: IYI, M. M. (2026). Rethinking the Turkish Diaspora: A Sociological Perspective. *Turkish Journal of Diaspora Studies, 6*(2), 122–139. https://doi.org/10.52241/TJDS.1949169

M. Mustafa IYI mmiyi@aybu.edu.tr

This article is licensed under CC BY-NC 4.0.

Turkish Journal of Diaspora Studies
ISSN: 2717-7408 / e-ISSN: 2757-9247
(Eylül 2026), Cilt 6, Sayı 2, 122–139
https://doi.org/10.52241/TJDS.1949169

TJDS | Turkish Journal of Diaspora Studies

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Türk Diasporasını Yeniden Düşünmek: Sosyolojik Bir Perspektif

M. Mustafa İYİ

Araştırma Görevlisi, Sosyoloji Bölümü, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara, Türkiye

Başvuru: 11 Mayıs 2026 / Kabul: 01 Ağustos 2026 / Online Yayın: 30 Eylül 2026
© 2026 Yazar.

Öz

Son yıllarda diaspora kavramı, Türkiye'den gerçekleşen göçlere ilişkin akademik, bürokratik ve siyasi tartışmalarda belirgin bir görünürlük kazanmıştır; ancak kavramın sosyolojik kapsamı ve analitik sınırlarına dair hâlâ net bir uzlaşı bulunmamaktadır. Yurt dışındaki Türkleri tanımlamak için kullanılan örneğin Türk kökenli, Türkiye kökenli, Avrupalı Türkler, göçmen, gurbetçi gibi farklı kavramsallaştırmalar, yalnızca bir terminolojik enflasyonu değil, aynı zamanda aidiyet, kimlik ve yönetişime dair birbiriyle rekabet eden anlayışları da yansıtmaktadır. Bu kavramsal çoğulluğun yarattığı analitik belirsizliği ele alan bu makale, Türk diasporasını sosyoloji perspektifinden incelemektedir. Çalışma, diasporayı devlet eliyle inşa edilmiş bir dış politika aygıtına veya özcü bir demografik kategoriye indirgemek yerine, analizini Andreas Wimmer'ın sınır çizme yaklaşımına dayandırmakta ve yurt dışındaki Türk kimliğini sürekli evrilen, müzakere edilen ilişkisel bir sınır olarak kavramsallaştırmaktadır. Dahası, çalışmada alışılagelmiş sorgulama yönü tersine çevrilerek Türk diasporasının ne olmadığı ortaya konmakta ve onun sosyolojik gerçekliği beş boyutlu analitik bir çerçeve üzerinden işlevsellik kazanmaktadır: özgünlük, yönelim, muhafaza, örgütlenme ve katılım. Bu birbiriyle bağlantılı dinamikleri Batı Avrupa'ya yönelik işçi göçünün tarihsel yörüngesi ve onu izleyen göç dalgaları üzerinden değerlendiren makale, yukarıdan aşağıya siyasi söylemlere fazlasıyla eklemlenmiş olmasına rağmen diaspora kavramının önemli bir analitik kategori olmaya devam ettiğini göstermektedir. Sonuç olarak bu çalışma, söz konusu sosyolojik sınırları sistematik biçimde çizerek süregelen terminolojik belirsizlikleri gidermekte ve diaspora çalışmaları alanındaki ampirik ve kuramsal tartışmaları ileriye taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Diasporası, Diaspora Çalışmaları, Sınır İnşası, Diaspora Yönetişimi

Atıf: İYİ, M. M. (2026). Rethinking the Turkish Diaspora: A Sociological Perspective. *Turkish Journal of Diaspora Studies, 6*(2), 122–139. https://doi.org/10.52241/TJDS.1949169

M. Mustafa İYİ mmiyi@aybu.edu.tr

Bu makale CC BY-NC 4.0 ile lisanslanmıştır.

Introduction

Over the past several decades, the concept of diaspora has expanded far beyond its association with Jewish exile to encompass populations shaped by labor migration, political displacement, colonial histories, and transnational mobility. As diaspora became increasingly detached from its classical characteristics, concerns emerged over its analytical usefulness. Anthias (1998) argued that the indiscriminate use of the term conceals internal inequalities and differences within migrant populations, while Brubaker (2005) identified a process of "conceptual inflation" in which diaspora increasingly functions as a catch-all label for migrants, transnational communities, or ethnic minorities. Accordingly, the central challenge in contemporary diaspora studies is no longer to broaden the definition of diaspora but to specify its analytical boundaries and distinguish it from related categories such as immigrant populations, transnational communities, and external citizens.

Since the beginning of large-scale labor migration from Türkiye to Western Europe in the 1960s, the terminology used to describe these populations has evolved alongside their historical and political transformation. Initially framed as guest workers or *homo economicus*, valued primarily for their labor and remittances (Abadan-Unat & Kemiksiz, 1986), they were later reconceptualized as transnational migrants following permanent settlement, family reunification, and naturalization (Abadan-Unat, 2011). During the 2000s, debates surrounding European integration promoted labels such as Euro-Turks or European Turks, emphasizing their bridging role between Türkiye and Europe (Kaya & Kentel, 2005). More recently, the establishment of the Presidency for Turks Abroad and Related Communities (YTB) in 2010 and the expansion of external voting rights in 2012 shifted scholarly attention toward diaspora, external citizenship, and transnational state governance (Baser, 2015; Mencutek & Baser, 2018; Sağlam, 2020).

Rather than producing conceptual clarity, however, this historical layering has generated persistent ambiguity over who constitutes Türkiye's diaspora. *The Routledge Handbook of Turkey's Diasporas* (Arkılıç & Senay, 2025), for instance, reflects this terminological fluidity by employing a spectrum of overlapping labels—including Turkish-origin, Türkiye-origin, migrants from Türkiye, and diaspora—without drawing clear conceptual boundaries among them. Similar inconsistencies appear in official discourse. Whereas Ahmet Davutoğlu defined the diaspora broadly in 2012 to include everyone originating from Türkiye, regardless of ethnic or religious background (Yeni Şafak, 2012), President Recep Tayyip Erdoğan later adopted a narrower understanding, portraying citizens abroad as "a seven-million-strong Turkish diaspora" forming an inseparable part of the Turkish nation (Directorate of Communications, 2025). The coexistence of these competing academic and political definitions has blurred the sociological boundaries of the concept and reinforced doubts about whether Türkiye possesses a coherent diaspora in the classical sense. Consequently, clarifying the analytical scope of diaspora remains a prerequisite for studying Türkiye's transnational communities.

To address this conceptual ambiguity, this article reverses the conventional direction of inquiry. Rather than asking what the Turkish diaspora is, it asks what it is not. This negative definition is not intended to police identities or exclude groups but to establish clearer sociological boundaries around the concept. Drawing on Wimmer's (2008a, 2013) theory

of ethnic boundary-making, the article conceptualizes diaspora as a socially reproduced formation rather than a demographic category, legal status, or instrument of state policy. From this perspective, geographical dispersion, common ancestry, or external citizenship alone are insufficient to constitute a diaspora unless they are sustained through enduring processes of collective identification, institutional reproduction, and boundary-making.

Empirically, the analysis focuses on Western Europe, where approximately three-quarters of Türkiye-origin populations reside and where the transition from temporary labor migration to multigenerational settlement has been most fully institutionalized (Abadan-Unat, 2011). Methodologically, the article adopts a qualitative conceptual approach that integrates international diaspora theory with the literature on Turkish migration and narrative evidence from Iyi's sociological research on third-generation Türkiye-origin populations in Germany, Austria, the Netherlands, and France (Iyi, 2021; Iyi & Cebe, 2024; Iyi, 2025a, in press). These empirical insights are used not as case studies but as interpretive evidence for refining the conceptual boundaries of the Turkish diaspora.

The article makes three contributions. First, it addresses the problem of conceptual inflation by advancing a boundary-oriented framework that defines the Turkish diaspora through exclusion as well as inclusion. Second, it reconceptualizes the Turkish diaspora as a sociological formation reproduced across generations rather than a state-defined or policy-driven category. To operationalize this perspective, it proposes five interrelated analytical characteristics—distinctiveness, orientation, preservation, organization, and participation—that distinguish diasporic formations from broader migrant populations. Third, this study contributes to diaspora studies by showing that labor-migration diasporas, as exemplified by the Turkish case, differ from classic trauma-induced diasporas in both their motivations and the characteristics outlined above. Rather than being shaped by a victimhood narrative or a traumatic past, the continuity of a labor diaspora depends on preserving language, cultural heritage, and institutional ties across generations.

1. Conceptualizing the Turkish Diaspora

As the concept of diaspora drifted from its classical associations, it acquired multiple theoretical meanings, variously defined as a form of ethnic consciousness, a political project, a cultural network, or a multigenerational social formation (Butler, 2001; Cohen, 1997; Safran, 1991; Sheffer, 2003; Vertovec, 1997). While this expansion enriched the field, it also sparked concern over analytical precision. Brubaker (2005) famously warned of "conceptual inflation," whereby diaspora is increasingly used as a catch-all label for any migrant, transnational, or ethnic minority population. To restore analytical clarity, Brubaker proposed analyzing diaspora through three core dimensions: *dispersion*, *homeland orientation*, and, most crucially, *boundary maintenance*. Unlike dispersion or homeland attachment, which vary widely across historical cases, boundary maintenance—defined as the intergenerational reproduction of a distinct collective identity—remains the true ontological test of a diaspora.

This tension between empirical change and conceptual expansion is particularly evident in migration from Türkiye. As labor migration evolved into permanent, multigenerational settlement, the terminology used to describe these communities also shifted—from immigrant communities and guest workers to Euro-Turks, transnational citizens, and ultimately the Turkish diaspora (Abadan-Unat, 2011; Kaya, 2001; Kaya & Kentel, 2005). Crucially, scholars

such as Ulusoy and Yaldız argue that this formation can no longer be reduced to a mere demographic surplus of immigration. Instead, it represents a "modern diaspora" in which settled populations transform into active sociopolitical subjects possessing an autonomous diasporic consciousness (Ulusoy, 2016; Yaldız, 2013, 2019). Rather than retreating into nostalgic homeland myths, these contemporary European formations act as permeable, hybrid cultural bridges that actively demand civic rights, equal representation, and integration without assimilation (Kaya, 2001; Ulusoy, 2016).

However, this organic sociopolitical evolution increasingly clashes with top-down, state-led diaspora governance. Rejecting essentialist views that treat immigrants of common origin as a monolithic mass, Baser (2015) conceptualizes diaspora as a politicized and mobilized subset—comprising both core and passive members—that engages with homeland politics through long-distance nationalism. She further shows how diasporic spaces may be divided by "imported conflicts" transmitted across generations within the political opportunity structures of European host states (Baser, 2015; Baser & Halperin, 2019). While this approach offers an important account of conflict-driven mobilization, it risks placing political contestation too close to the center of diaspora formation. It is particularly well suited to diasporas shaped by trauma, exclusion, or unresolved homeland conflicts, including some Kurdish and Alevi formations, but it is less able to explain diasporas that sustain themselves through language, culture, community institutions, and everyday belonging without exerting continuous political pressure on either the homeland or the host state.

Ulusoy (2016) captures this tension by distinguishing between the organic development of a modern diaspora and the instrumental logic of *devlet aklı* (state reason), through which expatriate populations are viewed primarily as foreign policy tools or lobbying instruments. Building on this line of inquiry, some scholars argue that state-led diaspora governance has evolved into a dual strategy. According to this view, state institutions seek to engage and strategically co-opt conservative youth to strengthen regime legitimacy and project soft power abroad (Böcü & Baser, 2024), while simultaneously employing mechanisms of "transnational authoritarianism," including surveillance and intimidation, against dissident segments of the diaspora (Baser & Ozturk, 2020).

While this literature offers important insights into the ways homeland states seek to govern diaspora populations, it also adopts a predominantly state-centric perspective that places the strategies of the state at the center of analysis. As a result, the diaspora's own sociological autonomy and agency may remain underexplored. As Sheffer (2003) argues, mature diasporas are not merely objects of homeland or host-state governance; they develop their own organizational interests and political agency and, when subjected to persistent external demands or attempts at instrumentalization by either the homeland or the host state, may increasingly assert their organizational independence. The Turkish case illustrates this reciprocal dynamic. Since the early 2000s, the expansion of diaspora institutions, external voting rights, consular services, educational programs, and other diaspora-oriented policies can certainly be interpreted as instruments of diaspora governance. At the same time, however, these initiatives have also addressed long-standing demands and practical needs among many citizens abroad. Their positive reception among significant segments of the Turkish diaspora therefore cannot be explained solely through state instrumentalization; it also reflects the

extent to which these policies were perceived as serving diaspora interests. Rather than a one-way process of state control, homeland–diaspora relations are better understood as a negotiated and mutually reinforcing interaction between state institutions and diaspora communities. From this perspective, reducing the diaspora primarily to a state-governed or state-serving actor risks obscuring its sociological reality as a self-reproducing transnational social formation with its own internal dynamics, institutions, and boundary-making processes.

From a critical perspective, Yaldız (2019) argues that the Turkish diaspora cannot be treated as a self-evident category without first defining clear sociological boundaries. He criticizes broad references to kin communities, co-ethnics, or the global Muslim community (*ummah*) for stretching the concept beyond analytical usefulness. Instead, he proposes language as a more meaningful boundary, defining the Turkish diaspora as Turkish-speaking communities outside Türkiye that maintain ties with both the homeland and other Turkish-speaking communities (Yaldız, 2019). While this language-based definition remains open to debate, it highlights the importance of language and cultural continuity in distinguishing diaspora from dispersed populations. Recent scholarship has addressed these conceptual challenges in different ways. For example, Arkılıç and Senay (2025) adopt the plural notion of Turkey's diasporas, whereas Baser (2015) and Yaldız (2014, 2019) argue that citizenship, shared origin, or geographical dispersion alone do not constitute a diaspora without collective identification and sustained organization. When diaspora is used interchangeably with international migration, the concept risks the kind of analytical inflation identified by Brubaker (2005).

This concern also appears in broader attempts to define the Turkish diaspora. For example, Köse (2021) conceptualizes it as a multilayered structure that includes both emigrant communities formed through post-1950s labor migration and autochthonous communities left outside Türkiye's borders after the collapse of the Ottoman Empire. While this framework broadens the scope of diaspora beyond migration, its inclusion of historical communities, state-supported mobility, and economic networks raises questions about the analytical boundaries of the concept. As Yaldız (2019) also notes, extending the Turkish diaspora to include such diverse groups makes it less clear whether the concept refers to a socially reproduced diasporic formation or a broader category of historical and transnational connections.

2. Diaspora as a Sociological Category

The concern over analytical boundaries in diaspora studies reflects a broader methodological challenge within international migration research: analytical categories are never neutral, descriptive labels. Rather, as critical scholarship increasingly emphasizes, migration and diaspora categories operate as administrative, political, and governance instruments through which states classify, regulate, and control mobile populations (Crawley & Skleparis, 2018; Hadj Abdou & Zardo, 2026; Hamlin, 2021). As Bourdieu (1991) reminds us, institutional acts of naming and classification constitute profound forms of symbolic power that hierarchically order social reality. When migration scholars uncritically adopt these institutional labels, they risk falling into what Wimmer and Glick Schiller (2002) term "methodological nationalism"—reproducing state-centric agendas rather than uncovering actual social dynamics.

Crucially, this top-down governmentality is exercised not only by homeland states seeking to mobilize their expatriates but also by host nation-states. Germany provides a striking illustration of this dual categorization: the administrative introduction of the term people with a migration background (*Menschen mit Migrationshintergrund*) in 2005 permanently classifies individuals according to migratory origin even generations after naturalization. Similarly, institutional frameworks such as the German Islam Conference (*Deutsche Islam Konferenz*) actively produce symbolic hierarchies among Türkiye-origin populations by recognizing certain Alevi groups as legitimate religious communities while frequently framing Sunni-oriented organizations (such as DITIB) through the lens of security and foreign geopolitical interference. These state-imposed classifications do not merely describe empirical diversity; they actively fragment, govern, and reshape the social boundaries of dispersed communities.

To escape this governmentality trap, neither "Turkish" nor "diaspora" can be treated as a self-evident, administrative, or essentialist category. Both are historically contingent, politically contested, and continuously reconstructed through competing claims of representation. Therefore, this study consciously rejects categories derived from state policies, bureaucratic labels, or top-down governance frameworks. Instead, it adopts a grounded sociological approach that conceptualizes the Turkish diaspora from below as a living transnational social formation reproduced through intergenerational boundary maintenance and everyday community building.

Viewed from this sociological perspective, diasporic formations challenge Tönnies' (2001) classical prediction that modern, fragmented societies (*Gesellschaft*) would inevitably dissolve traditional communal bonds (*Gemeinschaft*). As Delanty (2018) argues, the human need for belonging persists under modern conditions and, in diasporic contexts, is expressed through what Sheffer (2003) describes as being "at home abroad." Yet this sense of community depends not simply on spatial proximity but on shared symbolic and ideological frameworks (Cohen, 1985). As Habermas (1984) and Hall (1996) argue, these forms of belonging are sustained through symbolic boundaries, as collective identity is continuously constructed through the distinction between "us" and "them."

Applying this sociological lens reveals that classical migration studies—long dominated by a Herderian ontology that treats ethnic groups as naturally bounded entities possessing an immutable culture and solidarity—fail to capture the fluidity of contemporary diasporas (Wimmer, 2013). Grounding the analytical framework in Andreas Wimmer's (2008a, 2013) boundary-making theory, this article conceptualizes Turkish identity within the diaspora not as a fixed cultural essence but as a relational boundary continuously constructed, contested, and negotiated within institutional structures and power relations. Rather than asking what ethnicity is, this article focuses on how, when, and by whom these symbolic boundaries are strategically drawn (Wimmer, 2008a). Within European host societies, "Turkishness" operates as an adaptable, negotiable category through which actors actively position themselves (Wimmer, 2008b). Depending on the sociopolitical context, these boundaries may expand—such as by merging with a broader Muslim identity to combat Islamophobia through strategies of "value transformation"—or narrow internally to protect the community's public legitimacy (Wimmer, 2009).

3. The Characteristics of the Turkish Diaspora

3.1 Distinctiveness

Within diaspora theory, distinctiveness constitutes a relational field of identity whereby a dispersed population systematically preserves its symbolic boundaries within the host society while simultaneously differentiating its collective self-understanding from that of the homeland society (Wimmer, 2008a, 2013). In the context of the Turkish diaspora in Western Europe, this distinctiveness is forged at the intersection of minority consciousness, structured migration experiences, and the daily negotiations of multicultural life. Crucially, as research on third-generation Turkish diaspora members demonstrates (Iyi, 2021; Iyi & Cebe, 2024; Iyi, 2025a, in press), Turkish identity in the diaspora is not a static, essentialist extension of the nation-state. Rather, it operates through what Wimmer terms "relational boundary-making"—an evolving identification intrinsically connected to the institutional landscapes, geographies, and languages of the host country. Among younger generations, this distinctiveness rejects rigid ethnic categorization in favor of hybrid cultural positioning. Everyday expressions such as "I do not want to fit into a single category," comparisons of belonging to choosing between one's mother and father, or descriptions of oneself as a "bridge" between societies directly reflect Safran's (2004) and Clifford's (1994) conceptualizations of diasporas as populations consciously navigating multiple social worlds. Consequently, younger generations frequently emphasize that their understanding of Turkishness differs fundamentally from that of citizens living in Türkiye, underscoring that diasporic distinctiveness is an active, locally situated construction.

At the macro-theoretical level, the Turkish diaspora differs from classical diaspora models in the source of its collective distinctiveness. Foundational studies (Cohen, 1997; Safran, 1991; Sheffer, 2003) argue that the cohesion and continuity of classic "victim diasporas" are rooted in collective trauma and historical persecution. In the Jewish or Armenian cases, for example, memories of the Holocaust and the events of 1915 continue to shape diasporic consciousness, political mobilization, and collective organization across generations. Because these diasporas are sustained through institutionalized memory, scholars such as Sheffer (2003) assign relatively limited importance to the preservation of the ancestral language. However, the Turkish diaspora in Western Europe emerged under very different historical conditions. Formed through post-war labor migration rather than forced displacement, its collective distinctiveness is not based on a shared experience of trauma. Instead, it relies more heavily on the preservation of language and cultural practices to maintain collective identity across generations. In this context, Turkish functions as a key medium through which cultural belonging, community life, and even religious identity are transmitted from one generation to the next.

While labor migrants of the 1960s constitute the historical core of this linguistic and cultural distinctiveness, subsequent migration waves have continuously reshaped the Turkish diaspora's boundaries and institutional profile. From the 1970s onward, the arrival of political exiles, intellectuals, students, and skilled professionals introduced new forms of organization, activism, and social capital. As Iyi (2025b) shows, leftist intellectuals and activists who migrated to Sweden in the 1970s and 1980s strengthened the diaspora's rights-based and trade-union traditions. Likewise, female university students who settled in Vienna after

being excluded from higher education in Türkiye because of headscarf restrictions expanded the intellectual and organizational capacity of the Turkish community through associations such as WONDER (Iyi, 2025a). More recently, the post-2013 migration of highly educated professionals further diversified the diaspora by bringing new forms of human capital, digital activism, and civil society engagement, broadening the representation of Turkishness beyond its labor-migration origins.

These later migration waves have strengthened the Turkish diaspora by bringing new human capital, political experience, and organizational capacity. At the same time, they have also introduced new political and ideological divisions, reflecting what Baser (2015) describes as "imported conflicts." Unlike the labor migrants of the 1960s, many later arrivals left Türkiye under political, religious, or social circumstances that they themselves perceived as compelling. Although these migration waves differed in their religious and ideological backgrounds—including political activists in the 1970s and 1980s, more religiously conservative groups during the 1990s and 2000s, and highly educated secular professionals after 2013—they shared migration experiences shaped primarily by political or social motivations rather than economic ones. These different migration experiences have diversified the internal composition of the Turkish diaspora. While later cohorts have expanded its intellectual resources, organizational capacity, and public engagement, they have also carried political tensions from Türkiye into European contexts. For example, many post-2013 migrants have distanced themselves from established labor-origin (Ağca-Varoğlu, 2020) or conservative diaspora organizations, creating new social, political, and class-based divisions within the diaspora.

This distinction is sociologically significant because migration experiences influence not only who joins the diaspora but also how it develops and becomes distinctive over time. As discussed in the following sections, these later cohorts have reshaped the diaspora's orientation toward both the homeland and the host country, as well as its strategies of preservation, forms of organization, and patterns of participation. At the same time, they have introduced new internal boundaries without altering the Turkish diaspora's founding sociological character, which remains rooted in labor migration and is reproduced primarily through language and cultural continuity.

As Yaldız (2019) argues, maintaining a shared diasporic consciousness is essential to prevent political differences from weakening collective solidarity. In this process, diaspora organizations and community leaders play an important role in bridging ideological, class, and generational divides. Although successive waves of political, educational, and economic migration have broadened the diaspora's social and intellectual resources and diversified its public profile, they have not altered its founding sociological logic. Unlike classical trauma-based diasporas, the Turkish diaspora continues to derive its distinctiveness from the intergenerational transmission of language, cultural heritage, and a shared sense of belonging.

3.2 Orientation

While distinctiveness explains the sociological foundations that give the diaspora its specific character, orientation concerns the direction of its ties to the homeland. In classical diaspora theory, homeland orientation is largely understood as a commitment to return to and restore

a lost homeland (Safran, 1991). The Turkish diaspora, however, differs from this return-oriented model. For most settled Turkish communities in Europe, orientation no longer takes the form of a desire to return permanently but is instead expressed through continuing emotional, symbolic, and political ties with Türkiye. As Vertovec (1997) argues, this creates a transnational way of life in which diaspora members are integrated into their European host societies while remaining closely connected to developments in Türkiye. These ties become particularly visible during periods of crisis. Following the devastating earthquakes of 6 February 2023, for example, Turkish communities across Europe rapidly mobilized humanitarian support, temporarily setting aside internal political differences in response to a shared sense of responsibility toward the homeland.

The form of homeland orientation is closely linked to the reasons for migration. Diasporas may direct their activities toward the homeland in different ways. Some seek to support it through cultural ties, economic contributions, humanitarian assistance, or political cooperation. Others adopt a more critical orientation and seek to influence or place pressure on the homeland government through advocacy, rights claims, lobbying, and public protest.

Communities formed through forced migration, political exile, or collective trauma are more likely to develop a pressure-oriented relationship with the homeland. Their political engagement is often shaped by memories of violence, exclusion, or unresolved claims that are transmitted across generations. This pattern can be observed among Alevi and Kurdish diaspora organizations in Germany, Austria, the Netherlands, and France. Following the 1993 Madımak incident, for example, Alevi organizations in Europe expanded their legal and political campaigns, contributing to the formal recognition of Alevism as a public religious community (*Körperschaft des öffentlichen Rechts*) in Austria and several German federal states. Likewise, during the events in Ayn al-Arab in 2014, Kurdish diaspora organizations mobilized to influence the responses of European governments.

This trauma-based orientation also shapes how diaspora members act in their host countries. It often encourages second- and third-generation members to become active in politics, civil society, and academia. Political figures of Türkiye origin, such as Berivan Aslan in Austria, Dilan Yeşilgöz in the Netherlands, and Sevim Dağdelen and Canan Bayram in Germany, illustrate how diaspora actors can influence public debate and policies toward Türkiye. At the same time, this strong political orientation creates a risk of dual instrumentalization. Studies of diaspora governance mainly examine how homeland governments seek to use citizens abroad as sources of soft power or electoral support (Baser & Ozturk, 2020; Mencutek & Baser, 2018). Yet host states may also use politically dissident or trauma-oriented diaspora groups to place pressure on the homeland government. Thus, although mature diasporas can develop political autonomy from both sides (Sheffer, 2003), this autonomy remains vulnerable to attempts by host and homeland states to shape diaspora action for their own foreign policy interests.

Diasporic orientation is not fixed but changes over time in response to developments in both the homeland and the host country. Longitudinal research on the Turkish diaspora in North Rhine-Westphalia between 1999 and 2019 (Sauer, 2020) shows that feelings of belonging and homeland orientation are shaped by changing political and social conditions. According to Sauer (2020), the growing securitization and stigmatization of the Turkish

diaspora in Germany following the 2016 coup attempt weakened attachment to Germany while strengthening symbolic and political ties to Türkiye. Likewise, the rise of far-right movements and Islamophobia across Western Europe has reinforced homeland orientation by making many diaspora members feel less accepted in their host societies.

Because mature diasporas develop rooted, multilayered forms of belonging, subjecting them to zero-sum demands for loyalty creates profound sociopolitical friction. Homeland regimes frequently expect unconditional political and economic loyalty during national crises, while host societies demand absolute ideological conformity as evidence of "successful integration." For instance, during recent public debates surrounding the Israeli-Palestinian conflict in Germany, Turkish diaspora members have faced intense pressure to align unconditionally with host-state discourses, fearing public stigmatization or accusations of antisemitism if they voice critical perspectives (Iyi, 2025a; Iyi, in press). Conversely, within Türkiye itself, the expansion of external voting rights and the increasing visibility of the European diaspora during national elections and economic downturns have triggered a substantial domestic backlash. Public resentment, manifested in anti-diaspora discourse and populist demands for a "diaspora tax," reflects a rigid homeland expectation that expatriates must continuously "pay" for their ongoing orientation toward the nation. Navigating these competing, dual hegemonic expectations without sacrificing their autonomous social standing within the host society represents the core challenge of contemporary Turkish diasporic orientation.

3.3 Preservation

Preservation refers to the processes through which the Turkish diaspora maintains and transmits the distinctive features that sustain it across generations. In diaspora theory, the continuity of a dispersed community depends on its ability to sustain language, culture, and shared practices despite the pressures of assimilation (Cohen, 1997; Safran, 1991). In the Turkish diaspora, preservation is therefore not simply the passive retention of traditions but an ongoing process of cultural reproduction. Consistent with Wimmer's (2013) boundary-making framework, it is through these everyday practices that collective boundaries are maintained across generations. Families, Turkish-language education, mosque networks, hometown associations, and communal practices such as weddings, funerals, and religious holidays all contribute to this process.

As discussed in the next section, the need to preserve language, religion, and cultural heritage also shaped the first organizations established by the Turkish diaspora in Western Europe. When labor migrants arrived in the 1960s, they did not initially organize around political lobbying or homeland politics. Instead, their first associations emerged to meet everyday needs, such as creating places of worship, providing halal food, preserving the Turkish language for their children, and maintaining community ties (Abadan-Unat, 2011). In this sense, preservation and organization developed together, as the effort to protect cultural and religious practices laid the foundation for the diaspora's institutional development.

At the center of preservation is the intergenerational transmission of collective and cultural memory. This emphasis on language partly overlaps with Yaldız's (2019) proposal to define the Turkish diaspora primarily in terms of Turkish-speaking communities rather than ethnic

origin. While Yaldız treats language as a defining criterion of diaspora membership, this study approaches it differently. Rather than using language to determine who belongs to the diaspora, it argues that language functions as one of the main mechanisms through which the Turkish diaspora reproduces its collective identity across generations. Unlike some classical diasporas, where the loss of the ancestral language has not necessarily weakened diasporic identity (Sheffer, 2003), the Turkish diaspora relies heavily on the preservation of Turkish across generations. More than a means of daily communication, Turkish connects younger generations to their family histories, cultural heritage, and sense of belonging (Iyi, 2021). Despite increasing linguistic assimilation in Western Europe, families, weekend schools, and community associations continue to play an important role in transmitting the language.

Religion, particularly Islam, is another key element of cultural preservation. In the Turkish diaspora, religious life is closely intertwined with language and culture. Mosque networks and religious associations function not only as places of worship but also as centers of socialization, language transmission, and community life. Because religious education, sermons, and communal activities are largely conducted in Turkish, the preservation of religious identity also depends on linguistic continuity. Together, language and religion reinforce one another, sustaining the Turkish diaspora's cultural continuity across generations.

3.4 Organization

Organization refers to the institutional structures through which the diaspora sustains itself and acts collectively. It differs from preservation, which concerns the transmission of language, culture, and identity, and from participation, which refers to public engagement. In the Turkish diaspora, these organizational structures emerged primarily from below rather than through state direction. Over the past six decades, informal gatherings among labor migrants in train stations, factory cafeterias, and neighborhood coffeehouses gradually developed into a dense network of civil society organizations, mosque federations, educational associations, and hometown associations (Abadan-Unat, 2011). This trajectory differs from state-centered approaches to diaspora governance (Gamlen, 2014; Ragazzi, 2009), which emphasize the role of sending states in organizing diasporas. In the Turkish case, the first organizations emerged to meet everyday social needs, including mutual support, places of worship, and Turkish-language education, long before they became actors in homeland politics or external diplomacy.

A clear example of this bottom-up institutionalization is provided by Iyi's (2025b) study of labor migrants from Bolu who settled in Sweden during the 1960s. Initially, these migrants maintained community ties through informal weekend gatherings. The turning point came after a community member died in a traffic accident and the cost of returning the body to Türkiye exceeded what individual families could afford. This shared challenge led to the creation of a mutual-aid fund, which later provided the foundation for one of the first Turkish diaspora organizations in Sweden. The case illustrates that early diaspora institutions emerged not from political mobilization but from everyday social needs and solidarity. This early organizational model shaped the historical development of the Turkish diaspora across Europe. Many mosque federations, hometown associations, and community organizations established during this period remain important actors today. Since the 2000s, however, the

organizational landscape has become more diverse with the growth of professional networks, women's organizations, student associations, and academic initiatives (Kaya & Kentel, 2005).

Diaspora organizations also adapt to changing political and institutional conditions in their host countries. In recent years, many Turkish diaspora organizations have reduced the visibility of their institutional ties with Türkiye in response to stricter regulations on foreign funding, growing concerns about foreign influence, and increased public scrutiny across Western Europe. This shift reflects a practical effort to maintain organizational legitimacy, access local funding, and strengthen their position within European civil society. Rather than remaining fixed institutions, Turkish diaspora organizations have continuously adapted to changing host-country environments while maintaining their representative and community functions.

3.5 Participation

Participation refers to the ways in which the diaspora engages with the public sphere. Unlike orientation, which concerns the direction of homeland attachment, participation focuses on how diasporic communities translate their collective identity and organizational capacity into civic, political, social, and cultural engagement in both the host country and the homeland. Participation does not mean that every member of the diaspora is continuously active in politics, civil society, or community organizations. Consistent with Sheffer's (2003) concept of the "silent diaspora," many diaspora members remain passive in everyday life. For this reason, diaspora participation should be understood not only through routine organizational activities but also through the community's capacity to mobilize when confronted with important social, political, or legal developments.

At such moments, diaspora organizations, community leaders, lawyers, academics, and other public figures play an important mobilizing role (Baser, 2015). A recent example is the debate in Austria over the proposed headscarf ban in 2025 (Iyi, 2025a). The proposal, which sought to prohibit girls under the age of fourteen from wearing headscarves in schools, generated widespread concern among Muslim communities over religious freedom and equal rights. In response, Turkish and other Muslim civil society organizations launched legal campaigns and public petitions and engaged in institutional dialogue. These efforts encouraged many previously inactive members of the diaspora to participate in public debate and rights-based advocacy, demonstrating that diaspora participation often becomes most visible during periods of political or legal contestation (Iyi, 2025a).

Participation also varies according to the historical origins of a diaspora. As discussed in the previous sections, diasporas shaped by forced migration, political exile, or collective trauma often develop more confrontational forms of participation, including lobbying, public protest, strategic litigation, and efforts to influence host-country policies toward the homeland (Baser, 2015; Sheffer, 2003; Yaldız, 2019). The core Turkish diaspora in Western Europe followed a different path. Because it emerged through labor migration rather than forced displacement, its early forms of participation focused primarily on everyday integration, community solidarity, language preservation, and cultural continuity rather than political lobbying or confrontation. In this sense, much of the Turkish diaspora resembled what

Sheffer (2003) describes as a "silent diaspora," remaining largely latent in the political sphere while maintaining a strong social and cultural presence.

This pattern, however, has gradually changed. The emergence of younger and better-educated generations, together with the growing visibility of far-right movements, Islamophobia, and other forms of exclusion in Europe, has encouraged the Turkish diaspora to participate more actively in both host-country and homeland affairs. As the Austrian headscarf debates illustrate, rights-based mobilization increasingly complements the diaspora's traditional focus on cultural preservation and community life. Participation, therefore, should be understood as a dynamic process that evolves in response to changing political conditions without altering the Turkish diaspora's labor-migration origins or its language- and culture-based foundations.

Concluding Remarks

Since the early 2000s, Türkiye's engagement with its diaspora has become increasingly institutionalized. Yet, as this study has shown, these state initiatives did not create the Turkish diaspora but engaged with communities that had already emerged through decades of migration, settlement, and institution-building. This distinction is essential for understanding the Turkish diaspora as a sociological phenomenon rather than simply a policy category. Drawing on Wimmer's boundary-making approach, this article has argued that the Turkish diaspora should be understood through the social processes that sustain it rather than through broad political or demographic labels. Examining the Turkish case through five interrelated characteristics—distinctiveness, orientation, preservation, organization, and participation—demonstrates that diaspora is neither synonymous with migration nor reducible to citizenship, ethnicity, or state policy. Instead, it is a socially reproduced, transnational formation whose boundaries are continuously maintained and renegotiated across generations. From this perspective, seven broader conclusions emerge:

First, the Turkish diaspora is not an artificial foreign policy apparatus designed from above by the sending state. Although sending states increasingly target expatriates through soft-power public diplomacy and external voting mechanisms, the core of the Turkish diaspora in Europe emerged through bottom-up social processes, grassroots solidarity, and collective organizational practices decades before the state established formal diaspora engagement policies. Reducing this formation to an ideological extension of the homeland state ignores its historical depth and sociological autonomy.

Second, the Turkish diaspora is not merely a formal legal category defined by passports or citizenship status. Legal citizenship and diasporic social belonging do not inherently overlap. Individuals who formally renounced Turkish citizenship or acquired Mavi Kart (Blue Card) status for bureaucratic or socioeconomic integration in host countries often maintain profound emotional, linguistic, and cultural attachments to Türkiye. Therefore, the diaspora must be theorized as a transnational social community structured through collective belonging, shared cultural practices, and dense social networks rather than formal legal status alone.

Third, the Turkish diaspora is not a homogeneous, monolithic ethnic bloc. It encompasses diverse social experiences, ideological orientations, class structures, and generational identities. From an anti-essentialist perspective, diasporic boundaries are neither static nor impermeable; they are continuously negotiated and reshaped within the varying political opportunity structures of host societies. The Turkish diaspora must therefore be understood as a pluralistic social field in which multiple identities, regional histories, and political stances coexist and interact in an ongoing process of negotiation.

Fourth, the Turkish diaspora is not a classical "victim diaspora" formed solely through traumatic exile or collective expulsion. Unlike the paradigmatic Jewish or Armenian historical experiences that shaped early diaspora typologies, the core of the Turkish diaspora in Europe emerged primarily through voluntary, economically motivated labor migration. Economic motivations, incremental family reunification, and permanent settlement—rather than collective historical trauma—constitute its primary sociological foundation. Consequently, for the contemporary diaspora, the homeland functions less as a literal, physical destination for permanent return than as a vital symbolic reference point through which collective identity is reproduced across generations.

Fifth, the Turkish diaspora is no longer a temporary demographic condition of *gurbetçilik*. The contemporary reality is no longer one of temporary guest workers living with packed suitcases and waiting to return home. What exists today is an enduring, multigenerational transnational social formation that is actively integrated into the civic, economic, and institutional landscapes of European host societies while simultaneously maintaining durable, negotiated ties with Türkiye.

Sixth, not every group originating from Türkiye automatically constitutes part of the Turkish diaspora. A dispersed population becomes a diaspora not simply because it shares a common country of origin or migratory experience but because it reproduces itself through the interconnected sociological processes discussed in this article: distinctiveness, orientation, preservation, organization, and participation. These dimensions should therefore be understood not as descriptive attributes but as analytical criteria that distinguish an enduring diasporic formation from temporary, fragmented, or purely transnational populations.

Finally, successive migration waves should not be understood as automatically redefining the Turkish diaspora. Although politically, religiously, or socially motivated migration since the 1970s has diversified the diaspora's internal composition, these later cohorts become part of the Turkish diaspora only insofar as they are incorporated into and reproduce its existing sociological foundations. Their arrival may reshape patterns of orientation, preservation, organization, and participation, but it does not by itself create a new diaspora or replace the labor-migration foundations upon which the Turkish diaspora historically emerged.

This article seeks to relocate the analysis of diaspora within a sociological framework that explains how diasporic formations are reproduced across generations. Rather than classifying diasporas according to their historical origins or ideal types, as in Cohen's (1997) typology, emphasizing ethnonational communities as the principal unit of analysis, as in Sheffer's (2003) framework, or defining diaspora primarily through Brubaker's (2005) three constitutive characteristics, this article proposes five interrelated analytical dimensions—distinctiveness, orientation, preservation, organization, and participation—as a sociological framework for

analyzing diaspora formation and continuity. This framework shifts the analytical focus from the origins of migration to the mechanisms through which diasporas sustain themselves over time. In doing so, it extends diaspora theory beyond its predominant emphasis on trauma-centered cases by demonstrating that labor-migration diasporas, particularly the Turkish diaspora, develop their own distinctive sociological dynamics, boundary-making processes, and forms of intergenerational reproduction.

This study also has several limitations that point to areas for future research. First, the proposed framework is based primarily on the Turkish diaspora in continental Western Europe, particularly Germany, Austria, France, and the Netherlands. Although these countries constitute the historical and institutional core of the Turkish diaspora, future studies should examine whether the same framework applies in other contexts, including North America, the United Kingdom, Australia, and the Gulf states, where migration histories and host-country conditions differ. Second, further research is needed to examine how post-2013 migration has reshaped the Turkish diaspora. More attention should be given to the relationship between established labor-migration institutions and newer groups of highly educated professionals, including their organizational practices, digital engagement, and interactions with existing diaspora organizations. Finally, as the Turkish diaspora reaches its fourth and fifth generations, longitudinal and ethnographic research will be important for understanding how digital technologies influence language transmission, cultural continuity, and homeland attachment among younger generations.

References

Abadan-Unat, N. (2011). *Turks in Europe: From guest worker to transnational citizen*. Berghahn Books.

Abadan-Unat, N., & Kemiksiz, N. (1986). *Türk Dış Göçü 1960–1984: Yorumlu Bibliyografya*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Ağca-Varoğlu, F. G. (2020). Almanya'da Yüksek Nitelikli Göçmenlerin Gündelik Hayat Deneyimleri ve Baş Etme Süreçleri. *Journal of Economy Culture and Society*, *62*, 23–46. https://doi.org/10.26650/JECS.2019-0124.

Anthias, F. (1998). Evaluating "diaspora": Beyond ethnicity. *Sociology*, *32*(3), 557–580. https://doi.org/10.1177/0038038598032003009.

Arkılıç, A., & Senay, B. (2025). *Routledge Handbook of Turkey's Diasporas*. Routledge.

Baser, B. (2015). *Diasporas and homeland conflicts: A comparative perspective*. Ashgate Publishing.

Baser, B., & Halperin, A. (2019). Diasporas from the Middle East: Displacement, transnational identities and homeland politics. *British Journal of Middle Eastern Studies*, *46*(2), 215–221. https://doi.org/10.1080/13530194.2019.1569308.

Baser, B., & Ozturk, A. E. (2020). Positive and negative diaspora governance in context: From public diplomacy to transnational authoritarianism. *Middle East Critique*, *29*(3), 319–334. https://doi.org/10.1080/19436149.2020.1770449.

Böcü, G., & Baser, B. (2024). Transnational mobilization of future generations by non-democratic home states: Turkey's diaspora youth between empowerment and co-optation. *Ethnopolitics*, *23*(1), 34–58. https://doi.org/10.1080/17449057.2022.2101758.

Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power* (J. B. Thompson, Ed.; G. Raymond & M. Adamson, Trans.). Harvard University Press.

Brubaker, R. (2005). The "diaspora" diaspora. *Ethnic and Racial Studies*, *28*(1), 1–19. https://doi.org/10.1080/0141987042000289997.

Butler, K. D. (2001). Defining diaspora, refining a discourse. *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*, *10*(2), 189–219. https://doi.org/10.1353/dsp.2011.0014.

Clifford, J. (1994). Diasporas. *Cultural Anthropology*, *9*(3), 302–338. https://doi.org/10.1525/can.1994.9.3.02a00040.

Cohen, A. P. (1985). *The symbolic construction of community*. Routledge.

Cohen, R. (1997). *Global diasporas: An introduction*. University of Washington Press.

Crawley, H., & Skleparis, D. (2018). Refugees, migrants, neither, both: Categorical fetishism and the politics of bounding in Europe's "migration crisis". *Journal of Ethnic and Migration Studies*, *44*(1), 48–64. https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1348224.

Delanty, G. (2018). *Community* (3rd ed.). Routledge.

Directorate of Communications. (2025). Cumhurbaşkanı Erdoğan, 16. Büyükelçiler Konferansı'nda konuştu [16 December 2025. Retrieved 12 February 2026]. https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-16-buyukelciler-konferansinda-konustu.

Gamlen, A. (2014). Diaspora institutions and diaspora governance. *International Migration Review*, *48*(S1), S180–S217. https://doi.org/10.1111/imre.12136.

Habermas, J. (1984). *The theory of communicative action: Vol. 1. Reason and the rationalization of society* (T. McCarthy, Trans.). Beacon Press.

Hadj Abdou, L., & Zardo, F. (2026). Göç kategorileri ve etiketleme siyaseti. In G. Sciortino, M. Cvajner, & P. J. Kivisto (Eds.), *Göç Sosyolojisi Araştırmaları El Kitabı* (pp. 43–58). GAV Perspektif Yayınları.

Hall, S. (1996). Introduction: Who needs "identity"? In S. Hall & P. du Gay (Eds.), *Questions of cultural identity* (pp. 1–17). Sage.

Hamlin, R. (2021). *Crossing: How we label and react to people on the move*. Stanford University Press.

Iyi, M. M. (2021). *Türkiye-Almanya İşgücü Anlaşmasının 60. Yılı Kesitler: Üçüncü Kuşakla Konuşmalar*. GAV Perspektif Yayınları.

Iyi, M. M. (2025a). *Türkiye-Avusturya İşgücü Anlaşması'nın 60. Yılında Üçüncü Kuşakla Konuşmalar*. Nobel.

Iyi, M. M. (Ed.). (2025b). *İsveç Türk Diaspora Atlası*. YTB Yayınları.

Iyi, M. M. (in press). *Türkiye-Fransa İşgücü Anlaşması'nın 60. Yılında Üçüncü Kuşakla Konuşmalar*. Çizgi Yayınevi.

Iyi, M. M., & Cebe, B. (2024). *Türkiye-Hollanda İşgücü Anlaşmasının 60. Yılında Üçüncü Kuşakla Konuşmalar*. Spicaworks.

Kaya, A. (2001). *"Sicher in Kreuzberg" Constructing Diasporas: Turkish Hip-Hop Youth in Berlin*. Transcript Verlag.

Kaya, A., & Kentel, F. (2005). *Euro-Turks: A bridge or a breach between Turkey and the European Union?* Centre for European Policy Studies.

Köse, M. (2021). Boundaries of the Turkish Diaspora. *Turkish Journal of Diaspora Studies*, *1*(1), 64–79. https://doi.org/10.52241/TJDS.2021.0005.

Mencutek, Z. S., & Baser, B. (2018). Mobilizing diasporas: Insights from Turkey's attempts to reach Turkish citizens abroad. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, *20*(1), 86–105. https://doi.org/10.1080/19448953.2017.1375269.

Ragazzi, F. (2009). Governing diasporas. *International Political Sociology*, *3*(4), 378–397. https://doi.org/10.1111/j.1749-5687.2009.00082.x.

Safran, W. (1991). Diasporas in modern societies: Myths of homeland and return. *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*, *1*(1), 83–99. https://doi.org/10.1353/dsp.1991.0004.

Safran, W. (2004). Deconstructing and comparing diasporas. In W. Kokot, K. Tölölyan, & C. Alfonso (Eds.), *Diaspora, identity and religion: New directions in theory and research* (pp. 9–30). Routledge.

Sağlam, E. (2020). Diaspora politikalarına yönelik çağdaş kuramsal yaklaşımlar ve Türk diaspora politikası. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *16*(27), 744–774. https://doi.org/10.26466/opus.747426.

Sauer, M. (2020). *20 Jahre Mehrthemenbefragung Integration und Partizipation türkeistämmiger Zugewanderter in Nordrhein-Westfalen 1999 bis 2019*. Stiftung Zentrum für Türkeistudien und Integrationsforschung (ZfTI).

Sheffer, G. (2003). *Diaspora politics: At home abroad*. Cambridge University Press.

Tönnies, F. (2001). *Community and civil society* (J. Harris, Ed.; J. Harris & M. Hollis, Trans.). Cambridge University Press.

Ulusoy, E. (2016). *Diasporayı yeniden düşünmek: Diaspora teorisi ve tarihsel bağlamda Türkiye'nin diaspora politikası*. Pegem Akademi Yayıncılık.

Vertovec, S. (1997). Three meanings of "diaspora," exemplified among South Asian religions. *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*, *6*(3), 277–299. https://doi.org/10.3138/diaspora.6.3.277.

Wimmer, A. (2008a). Elementary strategies of ethnic boundary making. *Ethnic and Racial Studies*, *31*(6), 1025–1055. https://doi.org/10.1080/01419870801905612.

Wimmer, A. (2008b). The making and unmaking of ethnic boundaries: A multilevel process theory. *American Journal of Sociology*, *113*(4), 970–1022. https://doi.org/10.1086/522803.

Wimmer, A. (2009). Herder's heritage and the boundary-making approach: Studying ethnicity in immigrant societies. *Sociological Theory*, *27*(3), 244–270. https://doi.org/10.1111/j.1467-9558.2009.01347.x.

Wimmer, A. (2013). *Ethnic boundary making: Institutions, power, networks*. Oxford University Press.

Wimmer, A., & Glick Schiller, N. (2002). Methodological nationalism and beyond: Nation-state building, migration and the social sciences. *Global Networks*, *2*(4), 301–334. https://doi.org/10.1111/1471-0374.00043.

Yaldız, F. (2013). Diaspora kavramı: Tarihçe, gelişme ve tartışmalar. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (18), 289–318.

Yaldız, F. (2014). Uluslararası göç ve diaspora ile ilişkili kavramlar. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *3*(2), 382–403.

Yaldız, F. (2019). A critical approach to the term Turkish diaspora: Is there 'the' Turkish diaspora? *bilig*, (91), 53–80.

Yeni Şafak. (2012). Davutoğlu'ndan El Turco Açılımı [7 July 2012. Retrieved 12 February 2026]. https://www.yenisafak.com/gundem/davutoglundan-el-turco-acilimi-393222.

Turkish Journal of Diaspora Studies
ISSN: 2717-7408 / e-ISSN: 2757-9247
(Eylül 2026), Cilt 6, Sayı 2, 140–162
https://doi.org/10.52241/TJDS.1943850

TJDS | Turkish Journal of Diaspora Studies

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Van'daki İranlı Göçmenlerin Sınır Aşan Ağları ve Ağın Göç Sürecindeki Rolü*

Cihat UĞURLU [1] **Orhan DENİZ** [2]

[1] Araştırma Görevlisi, Coğrafya Bölümü, Edebiyat Fakültesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, Türkiye
[2] Prof. Dr., Coğrafya Bölümü, Edebiyat Fakültesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, Türkiye

Başvuru: 04 Mayıs 2026 / Kabul: 11 Eylül 2026 / Online Yayın: 30 Eylül 2026
© 2026 Yazar.

* Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde danışmanlığı Prof. Dr. Orhan Deniz tarafından yürütülmekte olan "Çıkış Yolundaki İlk Kapı: İranlı Göçmenler için Van'ın Önemi ve Algılar" başlıklı tamamlanmamış doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Öz

Dünya üzerinde artan savaşlar, iç çatışmalar, ekonomik yıkımlar, iklimle ilişkili afetler ve can güvenliği tehlikesinin neden olduğu diğer tehditler her yıl binlerce insanın yerinden olmasına neden olmaktadır. İnsan hakkı ihlallerinin en fazla yaşandığı yerlerden biri olan İran'da da her yıl çok sayıda kişi, yaşadığı ülkeyi terk ederek başka yerlerde yeni bir yaşam arayışına yönelmektedir. 40 yılı aşkın bir süredir yoğun bir şekilde göç veren İran, bu vesileyle önemli bir diaspora topluluğunun oluşmasına neden olmuş ve yaşanan göç eylemlerinde insanların çok önemli bir kısmının sosyal ağlardan destek alarak hareket etmesine yol açmıştır. Bu hareketliliklerde Van, yakın ve ulaşımın nispeten kolay olmasından dolayı İranlı göçmenlerin en fazla tercih ettiği yerlerin başında gelmektedir. İran'dan Van'a gelen göçmenlerin çoğunluğunun göç sürecinin tüm aşamalarında bu ağlardan destek alarak göç ettikleri belirlenmiştir. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada derinlemesine görüşmelerle elde edilen verilerde katılımcıların İran'dan çıkmadan önce finansman ve göç sürecine ilişkin bilgi edinerek ağlardan yararlandıkları tespit edilmişken, transit kent olan Van'a ulaştıklarında barınma, iş ve bürokratik sürece dair bilgi edindikleri ve nihai hedef olan üçüncü ülkelere yerleşme konusunda ise süreci ağlar üzerinden hızlandırmaya çalıştıkları, maddi destek aldıkları, gerektiğinde gayri resmi kanallara yönlendirildikleri belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İran'dan göç, Van, Van'ın konumu, Göçmen ağları

Atıf: UĞURLU, C. & DENİZ, O. (2026). Van'daki İranlı Göçmenlerin Sınır Aşan Ağları ve Ağın Göç Sürecindeki Rolü. *Turkish Journal of Diaspora Studies, 6*(2), 140–162. https://doi.org/10.52241/TJDS.1943850

Sorumlu yazar: Cihat UĞURLU cihatugurlu@yyu.edu.tr

Bu makale CC BY-NC 4.0 ile lisanslanmıştır.

Turkish Journal of Diaspora Studies
ISSN: 2717-7408 / e-ISSN: 2757-9247
(September 2026), Volume 6, No 2, 140–162
https://doi.org/10.52241/TJDS.1943850

TJDS | Turkish Journal of Diaspora Studies

RESEARCH ARTICLE

The Cross-Border Networks of Iranian Migrants in Van and the Role of These Networks in the Migration Process

Cihat UĞURLU [1] **Orhan DENİZ** [2]

[1] Research Assistant, Department of Geography, Faculty of Letters, Van Yüzüncü Yıl University, Van, Türkiye
[2] Professor, Department of Geography, Faculty of Letters, Van Yüzüncü Yıl University, Van, Türkiye

Received: 04 May 2026 / Accepted: 11 September 2026 / Published online: 30 September 2026
© 2026 Author.

Abstract
The increasing number of wars, internal conflicts, economic devastation, climate-related disasters and other threats caused by risks to personal safety around the world result in the displacement of thousands of people every year. In Iran, one of the places where human rights violations are most prevalent, a large number of people also leave their country each year in search of a new life elsewhere. Having been a major source of migration for over 40 years, Iran has consequently given rise to a significant diaspora community and has led to a significant proportion of people relying on social networks for support during their migration journeys. Due to its proximity and relatively easy access, Van ranks among the top destinations preferred by Iranian migrants. It has been established that the majority of migrants arriving in Van from Iran take action with the support of these networks at every stage of the migration process. In this study, which employed qualitative research methods, the data obtained from in-depth interviews revealed that participants utilised networks to gather information on financing and the migration process before leaving Iran; upon reaching Van, a transit city, they obtained information regarding accommodation, employment and bureaucratic procedures; and regarding their ultimate goal of settling in third countries, it was found that they attempted to expedite the process through networks, received financial support, and were directed to informal channels when necessary.

Keywords: Migration from Iran, Van, Van's location, Migrant networks

To cite: UĞURLU, C. & DENİZ, O. (2026). Van'daki İranlı Göçmenlerin Sınır Aşan Ağları ve Ağın Göç Sürecindeki Rolü. *Turkish Journal of Diaspora Studies, 6*(2), 140–162. https://doi.org/10.52241/TJDS.1943850

Corresponding author: Cihat UĞURLU cihatugurlu@yyu.edu.tr

This article is licensed under CC BY-NC 4.0.

Giriş

İnsanlar tarih boyunca sosyal, ekonomik, politik ve güvenlik nedenlerine bağlı olarak göç etmiş olsa da 21. yüzyıl, göçlerin hacimsel olarak arttığı ve çeşitlendiği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle yoksulluk, ekonomik kriz, çatışmalar, kan davaları, iklimle ilişkili afetler ve can tehlikesinin yol açtığı diğer insani krizler daha fazla insanın yerinden edilmesine yol açarak küresel eşitsizliklerin derinleşmesine neden olmaktadır. 2024 yılı itibariyle dünya genelindeki uluslararası göçmen sayısının 304 milyona ulaştığı ve bu rakamın 1990 yılına kıyasla (yaklaşık 154 milyon) iki katına çıktığı belirlenmiştir (United Nations, 2025). Ayrıca 123,2 milyon insanın zulüm, çatışma, şiddet, insan hakkı ihlalleri ve kamu düzenini ciddi şekilde bozan olaylar nedeniyle yerinden edildiği tespit edilmiştir. Bu veriler 2023 yılına kıyasla %6'lık (7 milyon kişi) bir artışın yaşandığı ve dünyadaki her 67 kişiden birinin zorla yerinden edildiğini göstermektedir (UNHCR, 2025).

Dünya üzerinde göç edenlerin sayısında sürekli artışlar olmasına rağmen küresel göç rejimleri daha kısıtlayıcı ve güvenlikçi bir yaklaşım benimseyerek (Riva ve Hoffstaedter, 2021) göçmenlerin bilgiye erişim ve hareketlilik süreçlerinin önemli dönüşümler geçirmesine ve farklı başa çıkma stratejilerine yönelmelerine neden olmaktadır. Söz konusu yönelim ve dönüşümün merkezinde ise göç sürecini kolaylaştırması nedeniyle bilgi iletişim teknolojileri ve sosyal ağlar gelmektedir (Kotyrlo, 2020; Munshi, 2020). Yapılan bilimsel çalışmalarda da uluslararası göçlerin önemli bir kısmının ağlar aracılığıyla gerçekleştiği ortaya konulmuştur (Akbari, 2021). Örneğin The Guardian tarafından yapılan araştırmada 2019-2025 yılları arasında hareket halindeki 80.000 kişiyle yapılan görüşmelerde 50.000'den fazlasının sosyal ağlardan (kaçakçı ağları) yararlandığı tespit edilmiştir (The Guardian, 2025). Benzer şekilde Manchin ve Orazbayev'in (2018) uzun yılları kapsayan ve 150'den fazla ülkeyi içeren çalışmasında sosyal ağların, uluslararası göç kararının en önemli itici gücü olduğu belirlenmiştir. Çalışmada ayrıca, göç niyetini etkileyen faktörler arasında sosyal ağların; iş ile ilgili unsurlar veya maddi refahtan daha önemli bulunduğu görülmüştür (Garip ve Asad, 2015). Örneğin Suriyeli göçmenlerin aile bağları, toplum örgütleri ve WhatsApp ile Facebook gibi dijital platformlar aracılığıyla sınırların ötesinde ilişkilerini sürdürebildikleri, bilgi alışverişinde bulunabildikleri ve kaynaklarını paylaşabildikleri; böylece coğrafi ayrılığa rağmen sosyal sermayelerini koruyabildikleri belirlenmiştir (Ramadan, 2017). Ayrıca bu ağların barınma, istihdam, eğitim, sağlık hizmetleri, yasal haklar ve insani yardım konularında bilgi sağlayarak Suriyelilerin aşina olmadıkları durumlarda yol bulmalarına yardımcı olduğu, dil ile bürokratik engellerin aşılması rol oynadığı tespit edilmiştir (Dekker, 2018; Kaufman 2018). Çünkü ağlar; göçmenlerin hareketlerini planlamalarına yardımcı olabilecek sağlıklı ve güvenilir bilgiler sağlayarak olası riskleri azaltmakta; iş, konut ve topluluk desteği sağlayarak hangi şehir ve ülkelerin tercih edileceğini şekillendirmekte ve gelecekteki göçlerin hangi yöne akacağını kanalize etmektedir.

İran'dan yaşanan göçmen hareketliliği, bu durumun en görünür örneklerinden birini oluşturmaktadır. Ülkede 1979 yılında İslam Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte göç hareketinde belirgin biçimde artışlar yaşanmış (Cohen ve Yefet, 2021) ve sadece 1978-1979 yılları arasındaki dönemde 2 milyon insan İran'ı terk etmek zorunda kalmıştır (Sreberny-Mohammadi ve Mohammadi, 1987). Söz konusu tarihte yaşanan siyasal dönüşüm sonucunda Pehlevi hanedanlığı sona ermiş ve Humeyni'nin liderliğinde yeni bir rejim kurulmuştur

(Minorty Right Group, 2018). Bu gelişmenin ardından ülkede yaşanan siyasal ve toplumsal değişimler, farklı kesimlerin yaşam koşullarını doğrudan etkilemiş ve binlerce kişinin İran'dan ayrılarak başka ülkelerde yeni bir yaşam arayışına yönelmesine neden olmuştur (Tenty ve Houston, 2013). Uygulanan dini temelli kurallar ve siyasal düzenlemeler, başta etnik ve dini azınlıklar olmak üzere toplumun geniş kesimleri üzerinde çeşitli kısıtlamalar yaratmıştır. İç siyasette yaşanan protestolar ile dış politikada karşılaşılan gelişmeler ve yaptırımlar, rejiminin yaklaşımının sertleşmesinde etkili olmuş ve ülkeden ayrılan kişi sayısının devamlı artmasına yol açmıştır. Uzun yıllardan beridir göç veren bir ülke olan İran, bu vesileyle ciddi bir diaspora topluğuna ulaşmış ve göç, önceden gidenlerin sonradan gelenlere destek olduğu bir gelenek halini aldığı anlaşılmaktadır.

Mevcut göç literatürü incelendiğinde ise sosyal ağların daha çok karar alma süreci (Blumenstock, Chi ve Tan, 2025) ve göçmenlerin entegrasyon deneyimleri (Danzer ve Ülkü, 2011) etrafında kümelendikleri görülmektedir. Fakat yapılan çalışmaların parçalı oldukları ve sürecin tamamına odaklanmak yerine bir kesitine odaklandıkları görülmektedir. Oysaki göç süreci menşe ülkede karar alma sürecinden itibaren başlamakta, transit ülkedeki deneyimler üzerinden devam etmekte ve nihai yerleşim yerine dek uzanarak tamamlanmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'yi özelde ise Van'ı transit yer olarak kullanan İranlı göçmenler için sosyal ağların işlevi, göç sürecinin tüm aşamalarında devreye girmesi bağlamında farklılık göstermektedir. İran'a sınır komşusu olan Van ili İran'dan çıkan göçmenlerin çok önemli bir kısmının ilk varış noktasını oluşturmaktadır. Sınırın bir tarafından diğerine geçmenin kolay olması, iki ülke arasında vize muafiyetinin uygulanması ve kentte gelişmiş İranlı ağının bulunması İranlıları Van'a çeken nedenler arasında yer almaktadır. Ayrıca akrabalık bağları, sosyo-kültürel benzerlikler de İranlıların Van'ı tercih etmesinde etkili olmaktadır. Bu bağlamda İran'dan çıkmak zorunda kalan göçmenler için bir giriş kapısı olan Van, batı illerine ya da Avrupa'ya gitmek isteyenler için ise transit ya da göç halkasının ikinci aşamasını oluşturmaktadır.

Bu bağlamda yapılan çalışmayla, literatürde ihmal edilen boşlukların doldurulması amaçlanmakta olup sosyal ağların göç sürecinin üç temel aşamasında -1) İran'dan çıkış süreci, 2) Van'a varış ve bekleme süreci, 3) Van'dan çıkış ve üçüncü ülkelere yerleşme süreci- nasıl bir rol aldığı analiz edilmektedir. Bir taraftan sosyal ağların transit ülkelerdeki ihmal edilen rolüne ışık tutulurken bir taraftan da göç sürecinin tüm aşamalarındaki (İran, Türkiye ve varış ülkesi) etkisi analiz edilmektedir. Dolayısıyla araştırmanın temel problemini sosyal ağların söz konusu süreçlerde nasıl bir etkiye sahip olduğu ve süreci nasıl şekillendirdiği oluşturmaktadır. Van'a gelen 35 İranlı göçmen ile yapılan derinleşmesine görüşmelerde İranlıların önemli ağlara sahip oldukları ve süreç boyunca bu ağlardan destek aldıkları belirlenmiştir. Görüşmelerde özellikle son 40 yılda ciddi bir İranlı diasporasının oluştuğu ve bu oluşumun hem İran'dan çıkışta hem transit hem de varış ülkesinde devreye girerek göç sürecini kolaylaştırdığı tespit edilmiştir.

1. Kuramsal Çerçeve (Sosyal Ağ Teorisi)

Bilecen ve Lubbers, göçün ağlara gömülü olduğunu ifade etmektedir. Onlara göre bireylerin, kaynakları nasıl harekete geçirdikleri, yeni koşullara nasıl uyum sağladıkları, kimliklerini nasıl tasavvur ettikleri ve yaşamlarını nasıl geçirdikleri çoğunlukla sahip oldukları sosyal ağlar üzerinden şekillenmektedir (Bilecen ve Lubbers, 2021). Bu yönüyle göçü anlayabilmemizi

onu çevreleyen ve ayakta tutan sosyal ağlara bağladıkları görülmektedir. Son zamanlarda yapılan çalışmalarda da göçün nedenlerini, nasıl gerçekleştiğini, göç alan ve veren topluluklar için sonuçlarının neler olduğunu açıklamak açısından sosyal ağların öneminin daha fazla vurgulandığı görülmektedir (Vacca, Bilecen ve Lubbers, 2025). Göçmenler, ev sahibi toplumun üyeleri ve anavatanlarında kalan insanlar arasında akrabalık, dostluk, ortak kültür veya köken yeri temeline dayanan ağlar (Vanneste, 2015), bir yandan göçün maliyet ve risklerini azaltırken, diğer yandan göçten beklenen net getirileri artırarak uluslararası hareket olasılığını yükseltmektedir (Massey vd., 1993). Bu yönüyle ağ teorisi, göçmenler ile potansiyel göçmenlerin sosyal ağlar aracılığıyla edindiklerini bilgileri ve bu bilgilerin göç kararlarını nasıl etkilediğini incelemektedir (Demir, 2023).

Teoriye göre daha önce göç etmiş olanlar, geride kalanlara bilgi, finansman ve yönlendirmede bulunarak olası tehdit ve riskleri minimize etmektedir. Bu durum, göçe ilişkin risk ve maliyetleri daha kolay aşılabilir hale getirerek bir açıdan bireyleri hareketliliğe teşvik etmektedir. Bu teşvik, temelde daha önce göç etmiş bireylerin deneyim ve başarılarının idealize edilmesinden kaynaklanmaktadır. Hem motivasyon hem de bilgi kaynağı olan bu deneyim, göçmenler için riski azaltma ve karı maksimize eden bir katalizör görevi de görmektedir. Bu yüzden ağlar, göçmenin yaşadığı birçok geçiş sürecinde tampon görevi görerek başarı olasılığını artırmakta, kârı maksimize etmektedir (Martinez-Brawley ve Zorita, 2014).

Bu noktada menşee ülkede, finansmanın temin edilmesinden, aracılarla bağlantı kurmaya kadar birçok noktada devreye giren ağlar, transit ülkelerde hayatta kalma ve göç sürecinin devamı stratejisine dönüşerek, daha çok kullanılacak güzergahların seçiminde, sınır geçiş pratiklerinde ve bilgi edinmede devreye girmektedir. Göçmenler arasında bir dayanışma alanı yaratan ağlar, barınma ve güvenlik ihtiyaçlarına cevap vermekte, hareket kabiliyetlerini arttırmakta ve böylece olası riskleri azaltmaktadır. Varış ülkesinde ise istihdam ve konuta erişim ile toplumsal hayata eklemlenme gibi konularda önemli roller üstlenen sosyal ağlar (Martinez-Brawley ve Zorita, 2014), göçmenler için sosyal sermaye yaratarak göçün süreklilik kazanmasına ve zincirleme biçimde ilerlemesine de yol açmaktadır. Başka bir ifadeyle bir kişi göç ettiğinde aile bireyleri, arkadaşlar ya da yaşanılan yerdeki insanlar onu takip ederek hareketliliğin süreklilik kazanmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla başlangıçta zorunlu nedenlere bağlı olarak ortaya çıksa bile sonraki süreçte göçün daha çok gönüllü ve planlı bir şekle dönüştüğünü söylemek mümkündür. Bu bağlamda yeni gelenlerin özellikle iş ve barınma konusunda önceden gelenlerden destek aldıkları, bürokratik sürece ilişkin bilgi edindikleri ve toplumsal hayata uyum sağlamada avantajlar elde ettikleri bilinmektedir.

Sonuç olarak göçmen ağları, daha önce göç etmiş bireyler ile göç etmeyi planlayan bireyler arasında kurulan ve çoğunlukla akrabalık, arkadaşlık, hemşerilik ya da benzeri sosyal bağlar üzerinden sürdürülen ilişkiler bütününü ifade etmektedir. Bu ağlar aracılığıyla bilgi alışverişi sağlanmakta, maddi ve manevi destek mekanizmaları devreye girmekte ve göç sürecine ilişkin belirsizlikler ile olası riskler azaltılmaktadır. Aynı zamanda göçmenlerin gittikleri yerde toplumsal ve kurumsal yaşama uyum sağlamaları bu ağlar sayesinde kolaylaşmaktadır.

2. İran'dan Göçün Dünü, Bugünü ve Geleceği

İran'dan dışarıya doğru yaşanan göç eylemi salt bir nüfus hareketliliğinden ziyade politik dönüşüm, toplumsal değişim ve uluslararası konjonktür bağlamında ele alınması gereken çok boyutlu yapıya sahip bir süreçtir. Ülkede 20. yüzyılın son dönemlerinde meydana gelen köklü politik değişiklikler, ekonomik dönüşümler ve toplumsal talepler nüfusun önemli bir kısmının farklı dönemlerde ülkeden ayrılmasına neden olmuştur. Gönüllü bir eylemden çok, zorunlu nedenlere bağlı yaşanan göç hareketi; bireylerin güvenlik, özgürlük ve daha iyi iş-çalışma koşullarına erişme isteğinde bağlı meydana gelmiştir. Bu yüzden belirli tarihsel olaylara bağlı olarak ortaya çıkan ve gelişen İran diasporasını üç temel döneme ayırarak ele almak mümkündür. Birinci dönemi 1979 yılında meydana gelen İslam devrimi oluştururken ikinci dönemi 1981-1988 yıllar arasındaki İran-Irak savaşının olduğu yıllar oluşturmaktadır. Üçüncü dönemi ise 2009 yılı tartışmalı cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ardından yaşanan süreci kapsamaktadır.

İslam Devrimi'nden önce İran diasporası olarak adlandırılabilecek herhangi bir oluşum bulunmamaktaydı. Yurtdışında yaşayan İranlılar, Londra ya da Paris'te daire sahibi olan zengin küçük bir öğrenci zümresinden oluşmaktaydı (Sreberny ve Gholami, 2019). Ancak 1979 yılında gerçekleşen devrimle birlikte İran'da teokratik bir dinî rejimin tesis edilmesi, rejimin ideolojik sınırları dışında kalan tüm toplumsal kesimler üzerinde sistematik bir baskı kurulmasının zeminini oluşturmuştur. Devrim sonrasında hukukun üstünlüğünün aşınması ve demokratik hesap verebilirlik mekanizmalarının—başka bir ifadeyle iktidarı sınırlayan ve denetleyen siyasal kurumların—işlevsizleşmesi; devlet kapasitesinin ve meşruiyetinin giderek zayıflamasına, yolsuzluğun yaygınlaşmasına ve sosyal sermayenin erozyona uğramasına yol açmıştır. Bu yapısal çözülme, günümüzde İran toplumunda derinleşen ve yaygınlaşan bir umutsuzluk hâlinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Azadi, Mirramezani ve Mesgaran, 2020). Ancak dışarıya doğru göçü tetikleyen esas unsur, devrimle birlikte yeni rejimin binlerce muhalif İranlıyı hapisle cezalandırması ve idam etmesi olmuştur. 6 ay içinde 2.665 İranlı siyasi mahkumun öldürülmesi, ülkeden kaçışı hızlandırmış hatta "kan banyosu" olarak anılmasına neden olmuştur (Esfandiari, 2018). Komiteler, idamlar ve basının susturulması İran nüfusunun büyük bir kısmında tedirginliğe yol açmış; özellikle eğitimli, varlıklı ve profesyonel İranlılar arasında kaygının daha fazla hissedilmesine neden olmuştur. Bu insanların çoğu dindar olmadıkları gibi eğitimleri ve bakış açıları itibariyle de Batılı oldukları gerekçesiyle yeni hükümetin hedefinde olan kimselerdi. Baskıcı önlemler günlük yaşamı altüst ederken, on binlerce İranlı ülkeden kaçmak zorunda kaldı. Gidenlerin çoğu, becerilerine ihtiyaç duyulan profesyoneller olduğu için bu göç, İran için büyük bir kayıp olarak görüldü (January, 2008; Mobasher, 2012). Göç edenlerin çoğunluğu Kuzey Amerika ve Avrupa ülkelerine yönelmiş; bir kısmı da Kanada'yı tercih etmiştir (Dastjerdi, Olson ve Ogilvie, 2012).

22 Eylül 1980'de Irak'ın İran'ı işgali ve ardından İran'ın yaşadığı yakın tarihindeki en yüksek göç düzeyi, devrim sonrası ikinci göç dalgasının başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Savaşın başlamasından kısa bir süre sonra, birçok orta ve üst orta sınıf profesyonel birey daha iyi sosyal koşullar, ekonomik fırsatlar ve çocukları için daha iyi bir gelecek için İran'ı terk etti (Mobasher, 2012; Chaichian, 2012). Devrim sonrası dönemin ilk aşamalarında ulus sınırlarının kapatılmasına bağlı olarak göç hareketinde keskin düşüş eğilimine rağmen, yeni hükümet tarafından başlatılan İran'ın İslamlaştırılması ve devrimi takip eden büyük

ölçekli sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik sorunlar çok daha fazla İranlı birey ve aileyi ülkeyi terk etmeye itti (Mobasher, 2012). Yeni rejimde hükümet görevlerinin paylaşımında dışlandıklarını hisseden ve çoğunluğu solcu olan çok sayıda grup, ülkeyi terk etti (Tofangsazi, 2020). İkinci dalga; meslek sahipleri, akademisyenler, sol parti ve örgütlerin üyeleri, dini ve ideolojik kısıtlamalardan kaçan kadınlar, cinsiyete dayalı ayrımcılığı konu alan bireyler ile İran-Irak arasında yaşanan sekiz yıllık savaş sırasında (1980-1988) askerlik hizmetinden ve savaştan kaçmaya çalışan erkekleri içeriyordu (Chaichian, 2012; Mobasher, 2012). Bu dönemde 1 ila 4 milyon arasında olduğu tahmin edilen çok sayıda İranlının yasadışı belgelerle İran'ı terk ettiği belirtilmektedir (Ghorashi ve Tavakoli, 2006). Ülkede İslami rejimin yeni kurulması; ABD, Kanada, Almanya, İsveç, İngiltere, Fransa, Norveç, Avustralya, İsrail ve Japonya'ya göçü hızlandırmakla birlikte halihazırda yurtdışında bulunan birçok İranlının geri dönme cesaretini de kırmıştır (Bozorgmehr, 1998).

İran'dan yaşanan üçüncü göç dalgası ise 2009 yılında yapılan tartışmalı cumhurbaşkanlığı seçimleri ve ardından başlayan yeşil hareket protestoları nedeniyle yaşanmıştır (Chaichian, 2012; Tofangsazi, 2020). Bu dönemde yaşanan göç, politik bir kimlik kazanmakla birlikte aynı zamanda ekonomik yaptırımlardan, işsizlik oranlarının yükselmesinden ve yaşam koşullarının gün geçtikçe düşmesinden de fazlasıyla etkilenmiştir. Göçlerin ana nedeni olan 2009 yılı seçimlerinde bütün işaretler Musavi'nin zaferini göstermesine rağmen şüpheli ve erken açıklanan sonuçlarda büyük bir farkla Ahmedi Nejat'ın kazandığı ilan edildi. Ertesi gün protestolar patlak verdi ve Yeşil Hareket (adını Musavi'nin destekçilerinin kampanya sırasında benimsediği renkten alıyordu) adıyla büyüyerek radikal bir değişim çağrısına dönüştü (Esfandiari, 2018). Protestocular rejimin, sonuçları manipüle etmek için çok sayıda gayrimeşru teknik kullandığına ve böylece görevdeki Cumhurbaşkanı Ahmedi Nejat'ın ikinci bir dönem daha iktidarda kalacağına inanıyordu (Tofangsazi, 2020). Sert bir karşılık veren rejim, muhalif siyasi örgütleri kapattı, gösterileri yasakladı ve protestoculara karşı propaganda yağmuru başlattı (Esfandiari, 2018). Yaşananların ardından, İran'ı terk eden ve Batı ülkelerine sığınma başvurusunda bulunan, çoğu eğitimli ve vasıflı İranlıların sayısında önemli artışlar meydana geldi. Örneğin, 2009 Ocak ve Temmuz arasında Türkiye, İran'dan ayda 150 iltica başvurusunu işleme koyarken ve bu sayı Ağustos 2009'dan Mart 2010'a kadar ayda ortalama 250'ye ulaştı. Almanya'daki sığınma başvuruları da %80 arttı (Chaichian, 2012).

2009 ve sonrasında ortaya çıkan göç hareketlerine bakıldığında ise İran'dan dışarıya doğru hareketliliğin artarak devam edeceğini öngörmek mümkündür. Birçok nedene bağlı olarak gelişen göç hareketleri temelde ülkenin mevcut siyasal, ekonomik ve toplumsal dinamiklerine bağlı ortaya çıkmaktadır. Bilakis dünya basın özgürlüğünde 180 ülkenin bulunduğu listede 176. sırada yer alan İran (Statebase, 2025), 156 ülkenin yer aldığı demokrasi indeksinde 144. (statebase, 2024), 182 ülkenin bulunduğu yolsuzluk indeksinde 153. (Statista, 2025), 163 ülkenin bulunduğu küresel barış indeksinde ise 142. sırada yer almaktır (Institute for Economics & peace, 2025) Dışarıya doğru göç hareketlerini kaçınılmaz kılan bu veriler, diğer baskı araçlarıyla da birleşince birçok kişi için göç, tercih olmaktan çıkıp zorunlu bir seçenek haline gelmektedir. Bu anlamda etnik ve dini azınlıkların sürekli baskı altına alınması, muhaliflerin bastırılması, ifade özgürlüğünün kısıtlanması, kadınların toplumsal hayattan dışlanması ve ABD ile Avrupa'nın ekonomik yaptırımlarının derinleşerek devam etmesi göçün devam edeceğine işaret etmektedir. Öte yandan 13 Haziran 2025 ve 28 Şubat 2026'da başlayan ABD-İsrail saldırılarında sivil altyapının ciddi zarar görmesi ve bölgesel

istikrarsızlıklar, göçün daha da hızlanacağını göstermektedir. Bu saldırılar sonucunda rejim değişikliği gerçekleşmese de ülke ekonomisi başta olmak üzere birçok kamusal hizmette ciddi zararlar meydana gelmiştir. Dolayısıyla hem rejimin baskıları hem de dışarıdan yapılan müdahaleler, İran'da yaşamı her geçen gün daha da zorlaştırarak göçe zemin hazırlamaktadır. Sonuç olarak İslam Devrimi'nin yarattığı siyasal dönüşüm, Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere Batılı devletlerin uyguladığı siyasi ve ekonomik yaptırımlar, İran-Irak Savaşı ve bunlara eşlik eden sosyoekonomik sorunların bileşkesi olarak göçün belirgin biçimde arttığı (Dastjerdi, Olson ve Ogilvie, 2012) gelecekte de devam edeceği öngörülmektedir.

3. Yöntem

Bu çalışma, İranlı göçmenlerin sınır aşan ağları ve söz konusu ağların göç sürecindeki rolünü ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Nitel araştırma tasarımına dayanan çalışmada, sosyal ağların Van'a göç etmiş İranlıların deneyimlerini nasıl şekillendirdiği ve göç sürecinde nasıl bir rol aldığı sorusuna cevap aranmıştır. Başka bir ifadeyle İranlıların gerek ülkelerinden çıkış sürecinde gerek Van'a ulaşma ve bekleme sürecinde, gerekse de bundan sonraki hayatlarında sosyal ağların rolünü tespit etmek, katılımcıların deneyimlerini anlamlandırmak ve ayrıntılı bir şekilde açıklamak amaçlanmıştır. Bu amaca binaen farklı inanç, etnik ve kültürel geçmişe sahip 35 İranlı ile yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan derinlemesine mülakatlar aracılığıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Büyük oranda amaçlı örneklem yöntemiyle seçilmiş olan katılımcılar, araştırma problemine cevap verebileceğine inanılan kişilerden oluşturulmuştur. Söz konusu katılımcılara ulaşmak için ise daha önce onlarla çalışmış kişilerden, STK temsilcilerinden, onlara iş sağlayan işletme sahiplerinden ve arkadaş ortamından destek alınmıştır. Yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan mülakatlar, ortalama 40 dk. ile 2 saat 20 dk. kadar sürmüştür. Mülakatlarda katılımcıların göç öncesi, göç süreci ve bundan sonraki hayatlarında sosyal ağları nasıl oluşturdukları ve ağlardan ne düzeyde yararlandıkları belirlenmeye çalışılmıştır.

Görüşmelerde Türkçe, Farsça, Kürtçe ve İngilizce dilinde mülakatlar yapılmış olup bazı katılımcıların Türkçeyi bilmemesinden dolayı tercümanlardan dil desteği alınmıştır. Mülakatlarda etik kurallara dikkat edilmiş, katılımcıların onayı alınmış ve doğrudan isimler yerine kodlar tercih edilmiştir. Elde edilen veriler, nitel analiz programı olan Maxqda aracılığıyla deşifre edilmiş ardından kod, kategori ve tema haline getirilerek sınıflara ayrılmıştır. Bu vesileyle temaların mülakatlardan elde edilen verilerden ortaya çıkması sağlanmıştır. Elde edilen mülakat kesitleri daha sonra çalışmanın uygun yerlerinde kullanılmıştır.

4. Alan Araştırması Bulguları

Alan araştırmasında elde edilen bulgular, özellikle kabul alarak dünyanın farklı bölgelerine yerleşen İranlı göçmenlerin, sonradan gelecek olanlara üç aşamada destek sunduğunu göstermektedir. Bu destekler; İran'dan çıkış süreci, Van'a varış ve bekleme süreci ile Van'dan ayrılarak varış ülkesine ulaşma ve yerleşme süreci şeklinde ortaya çıkmaktadır. Her aşamada farklı biçimlerde devreye giren bu ağların rol ve önemini daha iyi anlayabilmek adına, söz konusu süreçlerin mülakat bulguları eşliğinde ayrı başlıklar altında ele alınması uygun görülmüştür.

4.1 İran'dan Çıkışta Göçmen Ağlarının Rolü ve Önemi

İran'dan çıkış sürecinde göçmen ağlarının varlığı, birçok birey için hayati bir önem taşımaktadır. İran'da her yıl çok sayıda kişi, gerekçesi açıklanmaksızın gözaltına alınmakta; bazı kişiler ailelerinden habersiz biçimde idam edilmekte; binlerce kişi ise bu korku ve belirsizlik ortamı nedeniyle ülkesini terk ederek yurt dışına çıkmaktadır. Baskı, şiddet, ayrımcılık ve ekonomik sorunların süreklilik arz ettiği bu bağlamda, söz konusu uygulamalar göç eyleminin devamlılık kazanmasına yol açmaktadır. Bu süreçte bireylerin İran'dan nasıl çıkacakları, kimlerle temas kuracakları, sürecin hangi aşamalardan geçeceği ve hangi mercilere başvurulması gerektiğine dair bilgilerin önemli bir kısmı, daha önce göç etmiş kişiler aracılığıyla edinilmektedir. Bu ağlar, potansiyel göçmenler açısından hem belirsizlikleri azaltmakta hem de göç sürecine ilişkin maddi ve manevi maliyetlerin düşürülmesine katkı sunmaktadır. Bu durum, daha sonra göç etmeyi düşünen bireyler için de bir referans noktası oluşturmakta ve göç kararını teşvik edici bir unsur olarak işlev görmektedir. Bu bağlamda hem İran içinde hem de İran dışında tanıdıkları bulunan bireylerin, ağlar aracılığıyla bir yandan göçe yönelik hazırlıklarını sürdürdükleri, diğer yandan olası riskler karşısında hızlı ve pratik biçimde harekete geçebildikleri tespit edilmiştir.

Göçmenler açısından ağların devreye girdiği ilk yer, göç sürecine ilişkin bilgi edinme aşamasıdır. Göçmenler, çevrimiçi gruplar ve kişisel bağlantılar aracılığıyla göçün maliyet ve faydalarını karşılaştırabilir, tavsiyeler alabilir ve olası yolculukları ile varış noktaları hakkında beklentiler geliştirebilirler (Dekker, Engbersen ve Faber, 2016; Dekker ve Engbersen, 2014) İran'da da başta gençler olmak üzere çok sayıda bireyin, ülkeden ayrılma ihtimalini sürekli canlı tuttuğu ve bu olasılığa göre yaşamını şekillendirdiği görülmüştür. Bu bağlamda, yurt dışına çıkıldığında sosyal ve kurumsal hayatta karşılaşılabilecek zorlukları azaltmak amacıyla bireylerin hem hazırlık yaptıkları (dil öğrenmek gibi) hem de ülke dışında yaşayan kişilerle iletişimlerini sürdürmeye çalıştıkları belirlenmiştir. Bu iletişim, yalnızca bilgi edinme amacıyla değil; aynı zamanda deneyim aktarımı, yönlendirme ve destek mekanizmalarının kurulması açısından da işlev görmektedir. Örneğin K-16 adlı katılımcı, yurt dışına giden akrabalarından edindiği bilgiler doğrultusunda göçe ilişkin karar sürecini şu sözlerle ifade etmiştir:

> *25 yıl önce dayım çıktı Pakistan'a gitti, oradan Avustralya'ya geçti. Ondan Avustralya hakkında bir şey öğrendim sonra annem ve kardeşim İran'dan çıktı onlardan bir şeyler öğrendim. O zamanlar insanlar maksimum 3 yıl kalıyorlardı. Ben de dedim ki o kadar zor koşullar ve tehditler altında yaşıyoruz. Bari gideyim 3 yıl orada kalırım ondan sonra insan haklarını savunan bir yere giderim (***K-16, 43, Kadın, Lise Mezunu***).*

Katılımcının ifadeleri incelendiğinde, öncü göçmenlerden edinilen bilginin göç etme kararında belirleyici bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Daha önce göç etmiş olanlardan edindiği deneyimler aracılığıyla katılımcının hem göçe ilişkin motivasyonunun arttığı hem de süreç hakkında somut bilgiler edinerek geleceğe dair bir plan oluşturduğu görülmektedir. Bu bağlamda daha önce göç etmiş bireylerin, sonradan göç etmeyi düşünenler için yalnızca birer örnek teşkil etmediği; aynı zamanda izlenecek yol ve yöntemler hakkında bilgi sundukları, kendi deneyimlerini aktararak belirsizlikleri ve olası maliyetleri azaltan bir işlev üstlendikleri anlaşılmaktadır. Katılımcının *"O zamanlar insanlar maksimum 3 yıl kalıyorlardı*" ifadesi de henüz İran'da bulunduğu dönemde öncü göçmenlerle iletişim halinde olduğunu ve sürecin

işleyişine dair bilgi edindiğini göstermektedir. Bu yönüyle katılımcının, göç etmeden önce sahip olduğu sosyal ağlar sayesinde göç sürecini aşamalı bir strateji çerçevesinde planladığı görülmektedir.

Sosyal ağlar, bilgi sağlamanın yanı sıra olası risk ve tehditleri minimize ederek göç sürecini daha yönetilebilir ve öngörülebilir hale getirebilmektedir. Söz konusu ağlar, krizler sırasında hızlı iletişimi, karşılıklı desteği ve koordineli koruyucu önlemleri kolaylaştırarak riskleri ve tehditleri en aza indirmeye yardımcı olmaktadır (Fischer, 2018; Morsut, 2021). Örneğin uçak mühendisi olan ve İran'da büyük bir şirkette yönetici pozisyonunda çalışan K-8'in, sahip olduğu sosyal çevrenin İran'dan çıkış sürecine etkisi bu duruma örnek teşkil etmektedir:

> *…Sonra çıkıp geldik bir komutan sağ olsun o yardımcı oldu. Bizim orada çevremiz çok genişti. Bizi sınırdan kendi kimliği ile geçirdi. Dedi ben size yardım edeceğim ama gittikten sonra ne siz beni tanıyorsunuz ne de ben sizi. (***K-8, 42, Kadın, Lisansüstü***).*

Bu ifadelerde resmi mekanizmaların yanı sıra gayri resmî mekanizmaların da göç sürecinde belirleyici bir rol oynadığı ve bireylerin sahip oldukları sosyal sermayenin İran gibi bir bağlamda kimi zaman hayati önem taşıdığı görülmektedir. Komutanın, kendi inisiyatifi ve kimliği aracılığıyla aileyi sınırdan geçirmesi, hukuki prosedürlerden ziyade kişisel ilişkilerin ve sosyal ağların önceliklendirildiğini göstermektedir. Ayrıca kişisel ilişkilere dayanana yardım etme iradesinin sorumluluk üstlenmeye dönüşmediği *ne siz beni tanıyorsunuz ne de ben sizi* ifadelerinden anlaşılmaktadır. Sonuç olarak bu mülakat kesiti, bireysel ilişkilerin ve sosyal çevrenin, belirli durumlarda hukuki düzenlemelerin önüne geçebildiğini ortaya koymaktadır.

Göçmen ağlarının hayati biçimde devreye girdiği bir diğer durum ise araması bulunan kişilerin yakalanmadan hemen önce, bu bilgi ağları aracılığıyla bulundukları yerleri terk edebilmeleridir. Yapılan mülakatlarda, çok sayıda katılımcının, yakalanmalarına saatler kala edindikleri haberler sayesinde sınırın karşı tarafına geçmeyi başardıkları belirlenmiştir. İran'da politik faaliyetleri nedeniyle takibe alınan K-15 adlı katılımcının, rejim güçleri tarafından gözaltına alınmadan kısa süre önce bir arkadaşından aldığı telefonla nasıl kurtulduğunu anlatan ifadeleri de bu duruma örnek teşkil etmektedir.

> *Gece ben saat 11'de evde oturmuştum yemek yiyecektim. Bir telefon geldi baktım gizli numara. Cevap verdiğim gibi dedi ki ne bir şey sor ne de iste. Üstüne bir şey giy ayakkabını giy dışarı çık evi terk et. Yarım saat sonra iki araba ful polis geliyor dedi. Dedim siz… dedi hiçbir şey sorma. Dediklerimi yaptın kurtuldun yapmadın direk idam. Ben çıktım bizim evin karşısında boş bir arazi vardı. Orada inşaat malzemelerinin arasına kendimi gizledim. Bir süre polisler geldi evi kuşattı. Kimse fark etmesin diye araçların farlarını bile kapatmışlardı. Velhasıl ben kaçtım. Sormuşlar K-15 nerede diye. Bizimkiler de iş sebebiyle Urmiye'ye gitmiş iki gündür eve gelmemiş demiş (***K-15, 43, Erkek, Lise Mezunu***).*

Katılımcının sahip olduğu sosyal ağların erken uyarı işlevi görerek, rejim güçlerinin müdahalesini önlediği ve yakalanmaktan kurtulmasında rol aldığı anlaşılmaktadır. K-15'in deneyimi, bu ağların yalnızca bilgi aktaran yapılar olmadığını, aynı zamanda koruyucu ve yönlendirici bir işlev üstlendiğini de ortaya koymaktadır. Bu yönüyle söz konusu ağlar,

bireyler arasında kurulan dayanışmanın somut bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcının kaçış sürecinde askerleri yanıltmak amacıyla Urmiye'ye gittiğini söylemesi, izini kaybettirmeye yönelik bilinçli bir strateji izlediğini göstermektedir. Bu söylem, aynı zamanda sonraki aşamalara ilişkin planlamanın da bir parçası olarak değerlendirilebilir. İzini kaybettirmeye yönelik bu hareket, katılımcının kaçış sürecini aşamalı bir şekilde kurguladığını ve bir sonraki adımı devreye soktuğunu göstermektedir. Aynı katılımcının aşağıdaki ifadeleri, söz konusu planın devamına ışık tutmaktadır.

> *Sonra bir arkadaşı aradım. Dedim hem benzin hem de LPG'ni doldur gel beni al. Verdiğim noktada gece saat 3'te buluştuk. Dedim beni Xoy'a götür ve bana bir kaçakçı bul, benim bu gece İran'dan çıkmam gerekir. Onun telefonuyla bir kaçakçı bulduk ve saat sabah 4 -5 gibi ben Türkiye topraklarına geçtim. Özalp tarafında bir köye vardım. Dağların tamamını yürüyerek geçtik çok yorulduk. Adam dedi artık serbestin, istediğini yapabilirsin dedi. O da kaçakçı ve İranlı ama Türkiye'yi çok iyi biliyor. Onun tanıdığı bir aile evine geçtik (***K-15, 43, Erkek, Lise Mezunu***).*

Katılımcının devam eden ifadelerine bakıldığında, ilk telefonla yakalanmaktan kurtulduğu, ardından gelen ikinci telefonla ise Türkiye tarafına geçiş yaptığı anlaşılmaktadır. Bu süreçte görünür olmayan ancak işlevsel bir destek ağının devrede olduğu ve bu sayede güvenli bir çıkışın mümkün hale geldiği görülmektedir. K-15'in gece saatlerinde arkadaşına ulaşarak onun aracını kullanması ve bu yolla bir göçmen organizatörüne erişmesi, ağların yalnızca bilgi aktarımıyla sınırlı kalmadığını, aynı zamanda somut bir lojistik destek sunduğunu göstermektedir. Ulaşım desteği sağlayan arkadaşın, aynı zamanda K-15 ile organizatör arasında aracılık yaparak bağlantı kurduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, ağların göç sürecinde köprü işlevi üstlendiğini ortaya koymaktadır. Kaçakçının K-15'i Türkiye tarafında tanıdığı bir eve yönlendirmesi ise sınır aşan ilişkilerin varlığına işaret etmektedir. Bu bağlamda organizatörün coğrafyaya hâkim olması, güzergâhları bilmesi ve bireyleri belirli adreslere yönlendirmesi, göç sürecinin aşamalı biçimde ilerlediğini ve farklı kişiler tarafından, sınır ötesi bir koordinasyon içinde yürütüldüğünü göstermektedir. Yapılan bilimsel çalışmalarda da güvenilir kaynaklar ve çeşitli kanallar, tehlikeli güzergâhlar ve koşullar hakkında zamanında uyarılar sağlayarak bireylerin daha güvenli kararlar almasına ve potansiyel olarak hayatlarını tehdit eden durumlardan kaçınmasına imkân tanıdığını ortaya koymuştur (Zijlstra ve Liempt, 2017).

Sonuç olarak İran'dan çıkış sürecinde sosyal ağların önemli bir rol üstlendiği görülmektedir. Bu ağlar, bazı katılımcılar için yalnızca bilgi paylaşımıyla sınırlı kalırken, bazıları için maddi destek, yönlendirme ve lojistik yardım gibi çok boyutlu işlevler üstlenmektedir. Bu çerçevede, göçmen ağlarının İran'dan ayrılma sürecinde bireylerin hareket kabiliyetini artırdığı ve sürecin farklı aşamalarında belirleyici olduğu anlaşılmaktadır.

4.2 Van'a Varış ve Bekleme Sürecinde Göçmen Ağlarının Rolü ve Önemi

İranlı göçmenlerin sahip oldukları sosyal ağların belirgin biçimde devreye girdiği bir sonraki yer, İran sınırlarının aşılmasının ardından ulaşılan Van kenti olmaktadır. İran'dan Van'a gelen göçmenler, yalnızca mekânsal bir yer değişikliği yaşamamakta; aynı zamanda sahip

oldukları sosyal çevreyi, düzenli yaşam pratiklerini ve maddi-manevi birçok imkânı geride bırakmaktadır. Bu nedenle yeni bir yaşam kurma sürecine giren bireyler, hayatta kalma ve yeniden tutunma noktasında destek mekanizmalarına ihtiyaç duymaktadır. Van'a ulaşan göçmenler için iltica başvurusunda bulunma, sosyal çevre oluşturma, iş ve konut bulma gibi pek çok konuda göçmen ağları işlevsel hale gelmektedir. Bu ağlar aracılığıyla göçmenler, karşılaşabilecekleri riskleri sınırlayarak sosyal hayata daha hızlı uyum sağlamakta ve güven temelli bir destek sisteminin parçası haline gelmektedir. Bu yönüyle göçmen ağları, yeni gelen bireylerin sosyal, ekonomik ve psikolojik açıdan direnç geliştirmelerine, yeni yaşam koşullarına uyum sağlamalarına ve toplumsal hayata katılımlarına zemin hazırlamaktadır. Alan araştırması kapsamında gerçekleştirilen mülakatlarda da söz konusu ağların bu süreçteki rolü açık biçimde ortaya konulmuştur. Katılımcılara ait aşağıdaki ifadeler de bu durumu daha net biçimde ortaya koymaktadır:

> *Van'da arkadaşım vardı. O çağırmıştı onun aracılığıyla Van'a geldim. Van hakkında bir bilgim yoktu (***K-14, 25, Erkek, Lise Mezunu***).*
> *Daha önce Van ile ilgili hiçbir bilgim yoktu. İran dışına bile çıkmamıştım. Ben bütün şeylerimi daha önce Van'da yaşayan nişanlım ile görüşüyordum ona danışıyordum. Ondan fikir alıyordum (***K-31, 30, Erkek, Lise Mezunu***).*

Katılımcıların anlatıları incelendiğinde, ortak paydanın göç kararı öncesinde çevrelerinden edindikleri bilgi olduğu görülmektedir. Bu bağlamda K-14 adlı katılımcının, doğrudan arkadaşının daveti üzerine Van'a geldiği ve göç kararını tetikleyen temel unsurun arkadaşı olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcının Van hakkında önceden herhangi bir bilgiye sahip olmaması da bu durumu desteklemektedir. Arkadaşının Van'da yaşıyor olması, katılımcı açısından belirsizlikleri azaltmış ve olası risklerin daha yönetilebilir algılanmasına yol açmıştır. Benzer ifadelerin K-31 tarafından da dile getirildiği görülmektedir. Katılımcının nişanlısı gibi yakın bir kişiden bilgi alması, göç sürecinde kendisini psikolojik olarak daha güvende hissetmesine neden olmuştur. Özellikle daha önce İran dışına hiç çıkmamış olmasına rağmen nişanlısına danışarak ülkeyi terk etmesi, sosyal ağların göç kararındaki belirleyici etkisini ortaya koymaktadır. Başka bir ifadeyle bilginin kaynağının güven duyulan yakın bir kişi olması, bilginin doğruluğunu ve güvenilirliğini sorgulamayı büyük ölçüde gereksiz kılmıştır. Bu durum, göçün bireysel bir karardan ziyade yakın ilişkiler aracılığıyla şekillenen kolektif bir karar süreci olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle her iki katılımcının da göç kararını tek başına değil, çevresindeki kişilere danışarak aldığı görülmektedir. Güven duyulan bu kişilerin yönlendirmesi, Van'a göç etme kararının şekillenmesinde kritik bir rol oynamıştır.

Öte yandan göçmen ağlarının yalnızca bilgi sağlama noktasında değil, aynı zamanda konaklama ihtiyacının karşılanmasında da belirgin biçimde öne çıktığı tespit edilmiştir. Aşağıda yer verilen mülakat kesitlerine bakıldığında, özellikle yeni gelen göçmenlerin barınma sorununu aşmak için sosyal ağlardan yararlandıkları açıkça görülmektedir.

> *Geldiğimizde ilk evimizi bulmamızda kilisede çalışan bir arkadaşımız yardımcı olmuştu. Tabi o kabul alıp gitti Van'dan (***K-9, 40, Erkek, Lisans Mezunu***).*
> *Ben buraya geldiğimde oğlum 7 yaşındaydı. Benim burada yaşayan Hoy'dan bir arkadaşım vardı. Onlar bana burada otogar tarafında ev tuttular. Ben eve geçtikten sonra 3 ay evden hiç çıkmadım (***K-3, 38, Kadın, Lisans Mezunu***).*

*Geldiğim ilk günler çok zordu. Dil bilmiyordum, kimseyi tanımıyordum, param yoktu. Oldukça zor geçti. Geldiğim ilk günlerde 3 gün bir arkadaşımın evinde kaldık. Bize bir ev kiraladı (***K-19, 55, Erkek, İlkOkul***).*

Göçmenlerin bilmedikleri ve tanımadıkları bir ülkeye yerleştiklerinde karşılaştıkları ilk ve en temel sorunlardan biri, barınacakları güvenli bir yer bulmaktır. Özellikle sosyal çevreden yoksun olan ve ekonomik açıdan yeterli finansmana sahip olmayan bireylerin bu aşamada ciddi güçlükler yaşadığı bilinmektedir. Bu bağlamda İranlı göçmenlerin önemli bir kısmının, yeterli maddi kaynağa sahip olmasalar dahi edindikleri sosyal ağlar sayesinde konaklama sorununu aşabildikleri ve ilk varış yeri olan Van'da yaşayabilecekleri olası riskleri asgari düzeye indirdikleri görülmüştür. Devlet kurumlarından ya da resmi yardım mekanizmalarından yararlanmak yerine, daha önce Van'a gelmiş olan öncü göçmenler üzerinden barınma ihtiyacını karşılayan İranlıların, bu süreçte pratik ve hızlı çözümler ürettikleri anlaşılmaktadır. Bu ilişki biçimi, resmi ve kurumsal destekten ziyade sosyal ağların; aile, akrabalık ve dostluk ilişkilerinin göç sürecindeki belirleyici rolünü açıkça ortaya koymaktadır. K-9 örneğinde yine sosyal ağların devreye girdiği ancak diğer katılımcılardan farklı olarak bu rolü kilise gibi dini bir kurumun üstlendiği görülmektedir. Katılımcının kilise ile kurduğu bağ, akraba ve arkadaş ilişkilerinin yanı sıra dini kurumların da göçmenler açısından yol gösterici ve destekleyici bir işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Bir yandan konaklamaya ilişkin sorunları çözerek maddi ve mekânsal riskleri azaltan kilise, diğer yandan dini kimlik üzerinden bir dayanışma alanı yaratarak sosyal ve mekânsal uyuma katkı sağlamaktadır. Sosyal ağların göçmenler açısından taşıdığı önem, K-3'ün kullandığı "*Ben eve geçtikten sonra üç ay evden hiç çıkmadım*" ifadesinde de açıkça görülmektedir. Bu sözler, göçmenin yaşadığı yalnızlık, korku ve savunmasızlık hissini yansıtmakta; aynı zamanda sosyal destekten yoksun olmanın bireyi nasıl içe kapanmaya zorladığını göstermektedir. Dil bilmemek, çevreyi tanımamak ve sosyal ilişki ağlarından mahrum olmak, göçmenlerin kendilerini adeta kapalı bir alana hapsetmeleriyle sonuçlanabilmektedir. K-3'ün deneyimi bu duruma somut bir örnek sunmaktadır. Benzer şekilde K-19'un kullandığı "*Dil bilmiyordum, kimseyi tanımıyordum, param yoktu"* ifadeleri, göçmenlerin ilk dönemlerde karşılaştıkları çok boyutlu sorunlara ışık tutmaktadır. Ancak aynı katılımcının sahip olduğu sosyal ağlar sayesinde bir arkadaşının evinde kısa süreliğine kalabilmesi ve sonrasında yine bu ağ aracılığıyla kiralık bir ev bulabilmesi, göçmen ağlarının hayati önemini açıkça ortaya koymaktadır. Sonuç olarak göçmenlerin sahip oldukları sosyal ağlar, barınma sorununu görece kolay bir biçimde çözmelerine olanak tanımakta; maddi açıdan kısa süreli de olsa bir rahatlama sağlamanın yanı sıra psikolojik olarak kendilerini daha güvende hissetmelerine katkı sunmaktadır.

Göçmenler açısından hayati öneme sahip olan sosyal ağların devreye girdiği bir diğer alan ise iş ve istihdam sürecidir. Göçmenler, gittikleri ülkede yerel işgücü piyasasının işleyişine, hangi sektörlerde istihdam imkânı bulunduğuna, çalışma koşullarına ve ücret düzeylerine ilişkin çoğu zaman yeterli bilgiye sahip değildir. Bu noktada sosyal ağlar, göçmenler için adeta bir rehber işlevi görmekte; yerel iş piyasasına dair bilgilerin edinilmesi, istihdam olanaklarına erişim ve çalışma koşullarının öğrenilmesi büyük ölçüde bu ağlar aracılığıyla mümkün hale gelmektedir (Calvó-Armengol ve Jackson, 2004). Dil yetersizliği, bürokratik engeller ve kurumsal işleyişe dair bilgi eksikliği, göçmenlerin iş bulma sürecini zorlaştıran başlıca etkenler arasında yer almaktadır. Bu nedenle sahip olunan sosyal ağlar ve referans ilişkileri, göçmenlerin iş bulabilmeleri ve ekonomik olarak hayata tutunabilmeleri açısından

kritik bir rol üstlenmektedir. Yapılan saha araştırmasında, çok sayıda İranlı göçmenin iş ve istihdam olanaklarına sosyal ağlar sayesinde eriştiği tespit edilmiştir. Katılımcılara ait aşağıdaki mülakat kesitlerine bakıldığında, göçmen ağları ile iş bulma süreçleri arasındaki bu güçlü ilişkiyi daha somut bir şekilde görmek mümkündür.

> *Ben İran'da da Na**r'i tanıyordum. Buraya geldiğimde Na**r'in de burada olduğunu bilmiyordum. Bir arkadaşımla sokakta gezerken bir anda Na**r'i gördüm. Orada, Na**r sen burada turist misin? Yok, mülteciyim dedi. Dedim işim yok iş bakıyorum. Numaralarımızı paylaştık birbirimizle ondan 1 hafta sonra beni aradı gel iş var dedi. Öyle başladım işte (***K–32, 45, Erkek, Lise Mezunu).***
> *Bu işi de İranlı bir arkadaşım sayesinde buldum. İşten memnun değilim. Mesela yazın 7–8 bin (Asg. Ücr: 17000) TL kazanıyorum ama kışa geçince daha az kazanıyorum (***K–20, 35, Erkek, Lisansüstü***).*
> *Biz buraya geldiğimizde bize bir ev ayarladı, her şey hazırdı. Dil kursunda direk işe başladım. Tanıdığı bir İngilizce öğretmeni aracılığıyla gittim test oldum kazandım ve başladım. Sonra o paraları geri verdim. Çünkü o (erkek arkadaşı) bizim için çok harcama yapmıştı (***K–4, 39, Kadın, Lisans Mezunu***).*

Katılımcıların ifadelerinden yola çıkarak sosyal ağların iş bulma ve ekonomik destek açısından önemini anlamak mümkündür. Tüm ifadelerin ortak noktasını daha önce göç edenler sayesinde iş bulma mekanizması ile ekonomik destek oluşturduğu görülmektedir. Örneğin İran'da tanışan K-32 ile arkadaşının Van'da birbirlerine destek olması ve mevcut iş olanaklarını bu vesileyle değerlendirmesi bu durumun örneğini oluşturmaktadır. Benzer durumun K-20 ve K-4 için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Her iki katılımcının da yine sahip oldukları ağları vesilesiyle iş buldukları görülmüştür. Örneğin K-4'ün bu yolla hem iş hem de ev sorununu ortadan kaldırdığı anlaşılmaktadır. Sonuç olarak bu 3 örnek, Van'a göç etmiş olanların sahip oldukları sosyal ağlar sayesinde iş edinmeleri ile ekonomik destek sürecindeki rollerini göstermektedir. Bu bağlamda sosyal ağların güvene ve referansa dayalı bir şekilde ekonomik ve lojistik destek sağladığı anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak göçmen ağlarının yeni gelenler için çok farklı alanlarda devreye girdiği ve hayatlarını kolaylaştırarak tutunmalarına yardımcı olduğu tespit edilmiştir. Yeni gelenler arasında özellikle ekonomik sermayeden yoksun olanların bu ağ sayesinde hayati derecede öneme sahip iş bulma ve konaklayacak yer edinmede destek aldıkları belirlenmiştir. Bu yönüyle akraba, arkadaş ya da çevreden tanıdıkların öncü göçmen olarak Van'a gelmiş olmaları sonradan gelenlere ekonomik, lojistik ve psikolojik alanlarda destek sundukları, katılımcıları yeni topluma hazırladıkları ve uyumlarını kolaylaştırdıkları görülmektedir.

4.3 Van'dan Çıkış ve Varış Ülkesine Yerleşme Konusunda Göçmen Ağlarının Rolü ve Önemi

İran'dan çıkış ve Van'a yerleşme süreci kadar, Van'dan hedef ülkelere yönelme ve varış ülkesinde yerleşme aşamasında da göçmen ağlarının belirleyici rol oynadığı görülmektedir. Van, bir yandan İranlı göçmenlerin ulus sınırlarını aşarak ulaştıkları ilk güvenli durak niteliği taşırken, diğer yandan uluslararası sınırlara doğru ilerlemek isteyen göçmenlerin ağlarını en yoğun biçimde devreye soktukları merkezlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu

kentte bulunan göçmenlerin bir kısmı, yurt dışında yaşayan akraba, arkadaş ya da tanıdıkları aracılığıyla süreci karşı taraftan takip etmekte ve yasal sürecin hızlanmasına yönelik girişimlerde bulunmaktadır. Bir diğer kesim ise göçmen organizatörlerine yine bu ağlar vasıtasıyla ulaşmakta, görece daha güvenli güzergâhları belirlemekte ve göç eyleminin ekonomik maliyetini düşürmeye çalışmaktadır. Göçmenlerin kabul alıp almayacakları ya da kabul alsalar dahi hangi zaman diliminde hedef ülkeye yerleşebilecekleri konusundaki hukuki belirsizlik, bireyleri yalnızca resmi kanallara değil aynı zamanda gayri resmî mekanizmalara da yönlendirmektedir. Ancak tercih edilen yol her ne olursa olsun, bu süreçte akraba, hemşeri ya da tanıdıkların sağladığı sosyal ağların hayati bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Zira bu ağlar hem belirsizliği azaltan bir bilgi kaynağı hem de süreci daha iyi yönetilebilir kılan bir destek mekanizması olarak işlev görmektedir. Bu yönüyle ağlar, yalnızca fiziksel bir geçişi değil, aynı zamanda sosyal ve kurumsal hayata dâhil olmayı da mümkün kılmaktadır.

Mülakat kesitleri incelendiğinde, göçmenlerin daha önce göç etmiş olan öncü bireylerden çok yönlü destek aldıkları görülmektedir. Bu desteklerin özellikle üç alanda yoğunlaştığı tespit edilmiştir: göç sürecine ilişkin bilgi paylaşımı, varış ülkesindeki hukuki sürecin ve dosya takibinin yürütülmesi ile aile birleşimi ya da yakın çevrenin yanına alınmasına yönelik hukuki zeminin oluşturulması. Bu durumu somut biçimde ortaya koyan örneklerden biri K-11 adlı katılımcının ifadeleridir. Katılımcının akrabalarının Avustralya'ya daha önce göç etmiş olması, kendisi için hem bilgiye erişim hem de psikolojik güvence sağlamıştır. K-11'in ifadelerinden, dosyasının hangi aşamada olduğunu akrabaları aracılığıyla öğrendiği, sürece dair belirsizlikleri bu sayede azalttığı ve kabul alması durumunda varış ülkesinde barınma, yönlendirme ve uyum konularında destek göreceğini bildiği anlaşılmaktadır.

> *Süreci akrabalarım aracılığıyla takip ediyorum. Zaten olursa da sponsor olarak onlar maddi manevi her şekilde destek olacaklar. Şuan Avustralya için başvurmuşum bekliyorum. Bunların yabancı şubeyle ilişkisi yok. Direk Birleşmiş Milletlerin ilgilendiği bir dosya (***K-11, 27, Erkek, Lise Mezunu***).*

Katılımcının ifadelerine bakıldığında sahip olunan ağların, göçün planlanma aşamasından 3. ülkelere yerleşme sürecine kadar etkili olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcının akrabalarının Avustralya'da bulunması, göç eyleminin aileden gelen bir süreç olduğunu ve aynı zamanda sonradan gelenler için maddi ve manevi destek sağladığını göstermektedir. Bu anlamda K-11'in, göç politikasındaki değişiklikleri ve dosyasıyla ilgili gelişmeleri akrabalarından öğrenmesi, ağların bilgilendirme ve yönlendirme işlevini ortaya koymaktadır. Bürokratik sürece ilişkin bilgilendirmenin yanı sıra sponsor olarak da bu kişilerin devreye girmesi, aynı zamanda maddi anlamda güvence sağladıklarını göstermektedir. Bu durum, bir dayanışma örneği oluşturmakla birlikte katılımcının kendini psikolojik ve ekonomik olarak daha güvende hissetmesini beraberinde getirmektedir. Sonuç olarak K-11'in dâhil olduğu ağın kendisine hem sürece dair bilgi sağladığı hem de psikolojik ve ekonomik katkı sunduğu belirlenmiştir. Göçmen için bilgi, maddi imkân ve göç fırsatı anlamına gelen ağlar, bir yandan fırsat kapısı olurken diğer yandan riskleri minimize eden bir işlev de üstlenmektedir. Göç sürecini hızlandıran bu yapı, aynı zamanda maliyetleri ve belirsizlikleri de olabildiğince azaltmaktadır. Bu anlamda yukarıda ifadeleri bulunan katılımcı gibi diğer katılımcıların da benzer ifadeler kullandıkları ve süreci akrabaları aracılığıyla takip ettikleri görülmüştür:

> *Annem orada benim için iyi bir avukat tutmuş. Şimdilik cevap bekliyorum. Annem oranın durumundan haberdar. İnsanların Biden'den memnun olmadığını biliyor ve sürekli onlar üzerinde baskı kurarak beni almaya çalışıyor. Eğer bunlar dosyamı kabul etmezlerse bu sefer yakın akrabam yani kardeşim Almanya'dadır onun yanına gitmek istiyorum diyeceğim (***K-23, 32, Erkek, Lisansüstü***).*
> *Çok şükür görüşmeye gittikten sonra kabulümüzü aldık Kanada'ya gönderdik. Akrabalarımız oradan süreci takip ediyorlar. Biz şu an sadece konsolosluktan gelecek haberi bekliyoruz. 2-3 sene içerisinde Kanada'da olacağız (***K-13, 26, Kadın, Lisans Öğrencisi***).*

İki katılımcının ifadelerinden de anlaşıldığı üzere yurt dışında yaşayan akrabaların göçmenler için birçok konuda önemli roller üstlendiği görülmektedir. Katılımcıların da ifade ettiği gibi bu kişilerin varlığı yalnızca ekonomik destekle sınırlı kalmamakta; aynı zamanda bilgilendirme, yönlendirme, göç süreci ve rotalarına ilişkin destekleri de kapsamaktadır. Bu bağlamda K-23'ün ifadelerine bakıldığında annesinin hem hukuki hem de maddi anlamda kendisine destek olduğu ve bu desteğin iyi bir avukat tutmak suretiyle sağlandığı anlaşılmaktadır. Bu durum, ekonomik ve sosyal sermayenin akrabalar üzerinden doğrudan devreye sokulduğunu göstermektedir. Annesinin ABD'de politik atmosferi takip etmesi ise bürokratik süreç kadar politik sürecin de izlendiğine işaret etmektedir. K-13'te de Kanada'ya yaptığı başvurunun akrabaları tarafından takip edilmesi, bilgi transferinin bu ağlar aracılığıyla sağlandığını göstermektedir. Göçmenlerin karşı tarafa dair bilgi edinmesinin zorluğu karşısında ağ sisteminin devreye girmesi bu noktada önemli bir işlev üstlenmektedir. Bu sayede psikolojik olarak da kendilerini daha rahat hisseden göçmenler, "sadece konsolosluktan gelecek haberi" bekleyerek belirsizliğin yarattığı stresi azaltabilmektedir.

İran'da artık kültürel bir pratik haline gelen göçün, özellikle düzensiz göçün, öncü göçmenler sayesinde teşvik edildiği görülmüştür. Van gibi kentlerde uzun yıllar beklemek istemeyen göçmenlerin, düzensiz yollarla gitmiş öncü göçmenlerle iletişime geçerek organizatörlere nasıl ulaşacaklarına, ne kadar paraya ihtiyaç duyacaklarına, hangi ülke ve güzergâhların kullanılacağına ilişkin detaylı bilgi aldıkları belirlenmiştir. Göç eylemi ile başarı sağlamış öncü göçmenlerin, özellikle ekonomik kazanç ve statü elde etmiş olmaları durumunda bu deneyimlerinin çoğu insan için bir model oluşturduğu görülmektedir. Bu durum, her ne kadar zor olsa da düzensiz yolların aşılabileceğini ve dolayısıyla tercih edilebileceğini göstererek geride kalanların da bu yolları seçmesinde etkili olmaktadır. Yapılan saha çalışmasında kimi insanların İran'a hiçbir surette geri dönmeyeceklerini ifade ettikleri ve çok zor duruma düşmeleri halinde düzensiz yollarla akrabalarının yanına gideceklerini beyan ettikleri görülmüştür. Bu tercihlerin temelinde ise büyük ölçüde daha önce gidenlerin düzensiz yolları kullanarak göç etmiş olmalarının yattığı anlaşılmaktadır. Bu noktada K-16 ve K-23'ün kullandığı ifadelere bakıldığında bu sonuca ulaşmak mümkündür:

> *Ret gelirse kesinlikle geri dönmeyeceğim ya kaçak yollarla giderim ya da Avustralya'da bulunan akrabalarım bana kabul mektubu gönderirler o şekilde giderim. Şuan onun üzerine çalışıyorum. Kabul mektubu almaya çalışıyorum (***K-16, 43, Kadın, Lise Mezunu***).*
> *İranlı bir arkadaş bu işi buldu bana. Nargileciydi kendisi. Dedim bana bir yardımcı lazım gel benimle birlikte çalışalım o şekilde başladım ama o arkadaşım şuan İngiltere'de. O da baktı ses seda yok kaçak olarak İngiltere'ye gitti. Benim dosyamdan da bir ses çıkmazsa muhtemelen ben de kaçak yollarla gideceğim (***K-23, 32, Erkek, Lisansüstü***).*

İki katılımcının ifadelerine bakıldığında sosyal ağların ilk yerleşme sürecinden sonra da devreye girerek göçmenlere kolaylık sağladığı anlaşılmaktadır. Göçmen ağlarının hem resmi hem de gayri resmi yönleriyle sürece dahil olduğu ve bu sayede göçün süreklilik kazandığı görülmektedir. Örneğin K-16 adlı katılımcının ifadelerine bakıldığında, kabul edilmemesi durumunda düzensiz yolları tercih edeceğini ya da Avustralya'daki akrabaları aracılığıyla Van'dan çıkacağını belirttiği görülmektedir. Bu ifadelere bakıldığında, akraba varlığının resmiyette mümkün olmayan düzenli yolları harekete geçirme potansiyeli taşıdığı anlaşılmaktadır. Bu yönüyle sosyal ağların kurumsal süreçte aktif rol oynadığı, göç süresini kısalttığı ve bir katalizör işlevi gördüğü söylenebilir (Garip ve Asad, 2016). K-23'ün ifadelerinde ise ilk işini İranlı bir arkadaşı aracılığıyla bulması, göçmen ağlarının ilk varış noktasındaki klasik rolünü ortaya koymaktadır. Ancak aynı arkadaşının düzensiz yollarla İngiltere'ye gitmiş olması, bir açıdan K-23 için cesaretlendirici bir tutum ve referans olmuştur. Bir başarı olarak aktarılan bu eylem, aynı zamanda "o yapabildiyse ben de yaparım" düşüncesine yol açarak katılımcının da ifadeleriyle "Benim dosyamdan da bir ses çıkmazsa muhtemelen ben de kaçak yollarla gideceğim" sonucunu doğurmaktadır. Hatta saha çalışmasında kimi katılımcıların, daha önceki süreçte düzensiz yolları tercih etmedikleri için pişman oldukları belirlenmiştir. Bu pişmanlığın temelinde ise aile üyelerinin daha önce göç etmiş olması ve bu kişilerin deneyimlerine duyulan güvenin bulunduğunu söylemek mümkündür. Nitekim K-15 adlı katılımcının ifadelerine bakıldığında, ilkin yurt dışında yaşayan aile ve akrabalarına atıfta bulunduğu ve işlemlerinin bu kişiler sayesinde tamamlandığını belirttiği görülmektedir:

> *Abim Fransa'da, babam Danimarka'da amcam ise Norveç'te. Babam oradaki işlemlerimizi halletmişti. 2015 yılında sınır kapıları açılınca buradaki İranlıların çoğu gitti ama biz düzensiz gitmek istemedik çünkü vize geleceğini düşündük. Halen bu rüya içerisinde yaşıyoruz ama pert olduk perişan olduk burada (***K-15, 43, Erkek, Lise Mezunu***).*

Katılımcının ifadelerinden hayal kırıklığı okunsa da daha sonra yapılan görüşmelerde[1] bu kesimin düzensiz yollarla yurt dışına gittiği belirlenmiştir. Ayrıca göç eyleminin aile içerisinde yaygın bir vaka olduğu ve göçmen ağlarının bu süreci hem tetiklediğini hem de kolaylaştırdığını söylemek mümkündür. Katılımcının birçok Avrupa ülkesinde yakın akrabalarının bulunması, kendisini motive eden etmenlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Aile üyelerinin birçok konuda destek sunması, katılımcının üçüncü ülkelere yönelmesini beraberinde getirmektedir. Ancak aile üyeleri aracılığıyla 2015 yılındaki göçmen krizinde düzensiz yolları tercih etmediği anlaşılmaktadır. Çevresinden çok sayıda kişinin bu vesileyle yurt dışına gittiği, ancak kendisinin düzensiz yollarla gitmek istememesinden dolayı yaşadığı pişmanlığın ifadelerine yansıdığı görülmektedir. Buna karşın geçiciliğin uzaması ve belirsizlik durumu, katılımcıda "pert olduk, perişan olduk" sözleriyle ifade edilen bir sıkılma, psikolojik huzursuzluk ve yıpranmaya neden olmuştur. Bu uzun bekleme süreci, katılımcıların hayallerini sürekli bir sonraki güne ertelemelerine yol açmaktadır.

Genel olarak göçmen ağlarının Van'dan çıkış ve üçüncü ülkelere yerleşme sürecinde çok ciddi roller üstlendiği görülmektedir. Dosyalarının akıbetini büyük ölçüde öncü göçmenler üzerinden takip edebilen göçmenlerin, aynı zamanda maddi ve manevi birçok konuda destek aldıkları anlaşılmaktadır. Varış ülkesinde tanıdıklarının bulunması, göçmenler için bir güvence oluştururken psikolojik olarak da kendilerini daha rahat hissetmelerini sağlamaktadır.

Politik ve kurumsal süreci takip eden tanıdıkların ise bu vesileyle hem psikolojik destek sundukları hem de süreci hızlandırarak doğrudan katkı sağladıkları tespit edilmiştir.

Sonuç

1979 yılında İran'da meydana rejim değişikliği ve ardından dini temelli bir yönetimin başa geçmesi başta azınlıklar olmak üzere tüm kesimler üzerinde ciddi bir baskı ortamının oluşmasına yol açmıştır. Bu tarihle birlikte ülkeden çıkışlar hızlanmış başta ABD, Kanada ve Batı Avrupa ülkeleri olmak üzere milyonlarca insan farklı ülkelere yönelerek yeni bir yaşam arayışına girmiştir. Son 35 yıllık süreçte politik, ekonomik ve toplumsal dinamiklerin etkisiyle sürekli göç veren ülkelerden biri olan İran, bu hareketlilik nedeniyle önemli bir diaspora oluşturmuş durumdadır. Zaman içerisinde gelişen bu durum, oldukça güçlü ve katmanlı sosyal ağların gelişmesini beraberinde getirmiştir. Bilgi akışı, yönlendirme, finansman sağlama ve göç sürecinin organizasyonu gibi konularda devreye giren ağların göç sürecinde üç temel aşamada rol oynadığı belirlenmiştir. Bunlardan ilki göç öncesi dönem, ikincisi göç süreci/esnası ve üçüncüsü ise göç sonrasında yerleşme ve uyum sürecidir.

Göç öncesi dönem, İranlıların ülkeden çıkmak için öncü göçmenlerin deneyim ve yönlendirmesinden yararlandığı süreci kapsamaktadır. Bu ilk aşamada potansiyel göçmenlerin, daha önce göç etmiş kişilerden edindikleri bilgiler doğrultusunda göç rotalarını öğrendiği; düzenli ya da düzensiz göç süreçlerine dair iletişim ve bilgi kanallarını geliştirdiği; gerekli durumlarda maddi destek aldıkları belirlenmiştir. Yakın olmasından dolayı Van'ı daha çok tercih eden İranlılar için sosyal ağlar, özellikle sınır geçiş pratikleri ve ilk varış noktasına ilişkin kritik bilgiler edinme noktasında devreye girerek belirsizlikleri azaltmakta ve göç sürecinin daha öngörülebilir bir zeminde ilerlemesi mümkün hale getirmektedir. Ayrıca hareketliliği teşvik eden bu durumun, göçe süreklilik kazandırdığı da görülmüştür. Bu şekilde Van'a daha önce gelmiş ve tanıdık edinen öncü göçmenlerin sonradan gelenleri Van'a çektikleri, potansiyel göçmenlerin göç kararlarını şekillendirdikleri belirlenmiştir.

İranlı göçmenler için ağların devreye girdiği sonraki aşamayı Van'a varış ve yerleşme süreci oluşturmaktadır. Bu süreçte ağların, başta maddi destek olmak üzere iltica başvurusu ve bürokratik sürecin takibi gibi bilgi akışı konusunda devreye girdiği belirlenmiştir. Ayrıca yeni bir yaşam kurma sürecine giren göçmenlerin iş ve barınma başta olmak üzere birçok konuda sosyal ağlardan destek aldıkları belirlenmiştir. Kente daha önce gelmiş olanların aktardıkları bilgi ve deneyimlerin, yeni gelenlerin karşılaşabilecekleri belirsizlikleri minimize ettiği ve sürecin daha kolay aşılabilir olmasına katkı sunduğu görülmüştür. Sonradan gelenler için destek mekanizması görevi gören sosyal ağların uyumu kolaylaştırdığı ve toplumsal hayata eklemlenmeyi hızlandırdığı belirlenmiştir. Başka bir ifadeyle göçmen, sahip olduğu sosyal ağlar sayesinde göç sürecinde bir tür lojistik destek elde etmekte ve yolculuğunu daha kontrollü bir biçimde sürdürmesini mümkün hale getirmektedir. Bunun da göçmende psikolojik direnci arttırdığı, yeni ve zorlu yaşam koşulların uyum sağlamasını kolaylaştırdığı belirlenmiştir.

Göçmen ağlarının devreye girdiği son aşamayı ise Van'dan çıkış ve üçüncü ülkeye yerleşme süreci oluşturmaktadır. Her ne kadar göçmenler bu süreçten sonra doğrudan eylemde bulunan kimseler olmasalar da süreci takip etme ve bilgi edinme açısından sosyal ağlardan

önemli destekler almaktadır. Yurt dışında bulunan tanıdıkların, süreci hızlandırmak adına legal/illegal girişimlerde bulundukları ve bunu aktardıkları görülmüştür. Bir taraftan kişiyi daha önce deneyimledikleri göçmen organizatörlerine yönlendiren ağların bir taraftan da göçün ekonomik maliyetini düşürmek için finansal destek oldukları belirlenmiştir. Uzun bekleme sürelerinin göçmenleri zaman zaman göçmen organizatörlerine yönlendirdiği ve bu konuda yurt dışında bulunan akrabaların devreye girerek hem yönlendirmede bulundukları hem de göçün ekonomik maliyetini karşılamada destek oldukları görülmüştür. Ayrıca varış ülkesinde yaşayan öncü göçmenlerin, yeni gelenlere iş bulma, konaklayacak ev ayarlama, hukuki süreci takip etme ve bürokratik işlemleri yürütme gibi konularda rehberlik ettikleri bilinmektedir.

Göçmen ağlarının bu şekilde işlev görmesi, göçün süreklilik kazanmasına ve literatürde "zincirleme göç" olarak adlandırılan sürecin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Ağa dâhil olan her yeni göçmen, kendisinden sonra gelecek olanlar için bir referans noktası oluşturmakta ve göç hareketinin devamlılığını sağlamaktadır. Bu bağlamda Van'a her yıl çok sayıda İranlının gelmesi hem göçmen ağlarının genişlemesine hem de güçlenmesine katkı sunmakta; bu durum ise göçün süreklilik kazanmasına neden olmaktadır. Sonuç olarak İran'da başlayıp Van üzerinden devam eden ve çoğu zaman üçüncü ülkelerde son bulan göç eyleminde sosyal ağların oldukça hassas alanlarda devreye girdiği, göç kararını şekillendirdiği ve süreci yönettiği görülmüştür. Bilgi, kaynak ve yönlendirme sağlayan bu yapının göçe süreklilik kazandırdığı ve eylemin bireyselden çıkarıp kolektif bir olguya dönüştürdüğü tespit edilmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, bu çalışma kapsamında herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Destek / Hibe: Yazarlar, bu araştırmaya yönelik herhangi bir destek alınmadığını beyan eder.

Notlar

1 Katılımcı ile 04.05.2024 tarihinde tekrar görüşme gerçekleştirilmiş ve kişinin eşiyle birlikte düzensiz yollardan İngiltere'ye göç ettiği tespit edilmiştir. Bu göç eyleminde ise uzun süredir Van'da bulunmanın ve geçici yaşamlarının artık kalıcılaşmasının yarattığı psikolojinin ciddi oranda etkili olduğu belirlenmiştir.

Kaynakça

Akbari, H. (2021). Exploratory social-spatial network analysis of global migration structure. *Social Networks*, *64*, 181–193.

Azadi, P., Mirramezani, M., & Mesgaran, M. B. (2020). *Migration and brain drain from Iran* (Working Paper No. 9). Stanford Iran 2040 Project, Stanford University.

Bilecen, B., & Lubbers, M. J. (2021). The networked character of migration and transnationalism. *Global Networks*, *21*, 837–852. https://doi.org/10.1111/glob.12317.

Blumenstock, J. E., Chi, G., & Tan, X. (2025). Migration and the value of social networks. *The Review of Economic Studies*, *92*(1), 97–128. https://doi.org/10.1093/restud/rdad113.

Bozorgmehr, M. (1998). From Iranian studies to studies of Iranians in the United States. *Iranian Studies*, *31*(1), 4–30.

Calvó-Armengol, A., & Jackson, M. O. (2004). The effects of social networks on employment and inequality. *American Economic Review*, *94*(3), 426–454. https://doi.org/10.1257/0002828041464542.

Chaichian, M. A. (2012). The new phase of globalization and brain drain: Migration of educated and skilled Iranians to the United States. *International Journal of Social Economics*, *39*(1/2), 18–39.

Cohen, R. A., & Yefet, B. (2021). The Iranian diaspora and the homeland: Redefining the role of a centre. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, *47*(3), 686–702. https://doi.org/10.1080/1369183X.2019.1605893.

Danzer, A. M., & Ülkü, H. (2011). Integration, social network and economic success of immigrants: A case study of the Turkish community in Berlin. *Kyklos*, *64*, 342–365. https://doi.org/10.1111/j.1467-6435.2011.00510.x.

Dastjerdi, M., Olson, K., & Ogilvie, L. (2012). A study of Iranian immigrants' experiences of accessing Canadian health care services: A grounded theory. *International Journal for Equity in Health*, *11*, 55. https://doi.org/10.1186/1475-9276-11-55.

Dekker, R., & Engbersen, G. (2014). How social media transform migrant networks and facilitate migration. *Global Networks*, *14*, 401–418. https://doi.org/10.1111/glob.12040.

Dekker, R., Engbersen, G., & Faber, M. (2016). The use of online media in migration networks. *Population, Space and Place*, *22*, 539–551. https://doi.org/10.1002/psp.1938.

Dekker, R., Engbersen, G., Klaver, J., & Vonk, H. (2018). Smart refugees: How Syrian asylum migrants use social media information in migration decision-making. *Social Media + Society*, *4*(1). https://doi.org/10.1177/2056305118764439.

Demir, E. (2023). Uluslararası göç teorileri üzerine sosyoekonomik bir değerlendirme. *Turkish Academic Research Review – Türk Akademik Araştırmalar Dergisi*, *8*(4), 1407–1428. https://doi.org/10.30622/tarr.1348918.

Esfandiari, H. (2018). Reform or revolution? Iran's path to democracy. *Foreign Affairs*, *97*(1), 143–149. http://www.jstor.org/stable/44822022.

Fischer, D. (2018). Social networking sites in the aftermath of a crisis — the enabling role for self-organization. *Proceedings of the 51st Hawaii International Conference on System Sciences*. https://doi.org/10.24251/hicss.2018.012.

Garip, F., & Asad, A. L. (2015). Migrant networks. In R. Scott & S. Kosslyn (Eds.), *Emerging trends in the social and behavioral sciences* (pp. 1–13). John Wiley & Sons. https://doi.org/10.1002/9781118900772.etrds0220.

Garip, F., & Asad, A. L. (2016). Network effects in Mexico–U.S. migration: Disentangling the underlying social mechanisms. *American Behavioral Scientist*, *60*(10), 1168–1193. https://doi.org/10.1177/0002764216643131.

Ghorashi, H., & Tavakoli, N. (2006). Paradoxes of transnational space and local activism: Iranians organizing across borders. *Focaal — European Journal of Anthropology*, (47), 90–102.

Institute for Economics & Peace. (2025). *Global Peace Index*. Retrieved March 30, 2026, from https://www.economicsandpeace.org/global-peace-index/.

January, B. (2008). *The Iranian Revolution*. Twenty-First Century Books.

Kaufmann, K. (2018). Navigating a new life: Syrian refugees and their smartphones in Vienna. *Information, Communication & Society*, *21*(6), 882–898. https://doi.org/10.1080/1369118X.2018.1437205.

Kotyrlo, E. (2020). Impact of modern information and communication tools on international migration. *International Migration*, *58*, 195–213. https://doi.org/10.1111/imig.12677.

Manchin, M., & Orazbayev, S. (2018). Social network and the intention to migrate. *World Development*, *109*, 360–374. https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2018.05.011.

Martinez-Brawley, E., & Zorita, P. M.-B. (2014). The neglect of network theory in practice with immigrants in the Southwest. *The Journal of Sociology & Social Welfare*, *41*(1). https://doi.org/10.15453/0191-5096.3836.

Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and Development Review*, *19*(3), 431–466.

Minorty Right Group. (2018). *Right denied: Violations against ethnic and religious minorities in İran*. Retrieved April 29, 2026, from https://minorityrights.org/resources/rights-denied-violations-against-ethnic-and-religious-minorities-in-iran/.

Mobasher, M. M. (2012). *Iranians in Texas: Migration, politics, and ethnic identity*. University of Texas Press.

Morsut, C., Kuran, C., Kruke, B. I., Nævestad, T.-O., Orru, K., & Hansson, S. (2022). A critical appraisal of individual social capital in crisis response. *Risks, Hazards & Crisis in Public Policy*, *13*, 176–199. https://doi.org/10.1002/rhc3.12236.

Munshi, K. (2020). Social networks and migration. *Annual Review of Economics*, *12*(1), 503–524. https://doi.org/10.1146/annurev-economics-082019-031419.

Ramadan, R. (2017). Questioning the role of Facebook in maintaining Syrian social capital during Syrian crisis. *Heliyon*, *3*(2). https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2017.e00483.

Riva, S., & Hoffstaedter, G. (2021). The aporia of refugee rights in a time of crises: The role of brokers in accessing refugee protection in transit and at the border. *Comparative Migration Studies*, *9*(1), 1–17. https://doi.org/10.1186/s40878-020-00212-2.

Sreberny, A., & Gholami, R. (2019). The politics of diasporic integration: The case of Iranians in Britain. In J. Retis & R. Tsagarousianou (Eds.), *The handbook of diasporas, media, and culture* (pp. 207–224). Wiley-Blackwell. https://doi.org/10.1002/9781119236771.ch14.

Sreberny-Mohammadi, A., & Mohammadi, A. (1987). Post-revolutionary Iranian exiles: A study in impotence. *Third World Quarterly*, 108–129.

Statebase. (2024). *Democracy Index / Iran*. Retrieved March 30, 2026, from https://statbase.org/data/irn-democracy-index/.

Statebase. (2025). *World Press Freedom Index / 2025*. Retrieved March 30, 2026, from https://statbase.org/data/irn-press-freedom-index/.

Statista. (2025). *Freedom, democracy, corruption: Iran's poor record*. Retrieved March 30, 2026, from https://www.statista.com/chart/35915/iran-international-indices/.

Tenty, T. A., & Houston, C. (2013). The Iranian diaspora in Sydney: Migration experience of recent Iranian immigrants. *Iranian Studies*, *46*(4), 625–640. http://www.jstor.org/stable/24482871.

The Guardian. (2025). *Hardline migration policies are fuelling people smuggling, report finds*. Retrieved April 3, 2026, from https://www.theguardian.com/world/2025/dec/04/hardline-anti-migration-policies-people-smuggling.

Tofangsazi, B. (2020). From the Islamic Republic to the Green Movement: Social movements in contemporary Iran. *Sociology Compass*, *14*(1), e12746.

UNHCR. (2025). *Global Trends*. Retrieved April 2, 2026, from https://www.unhcr.org/global-trends.

United Nations. (2025). *International Migrant Stock 2024*. Retrieved April 2, 2026, from https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock.

Vacca, R., Bilecen, B., & Lubbers, M. J. (2025). Social networks in migration and migrant incorporation: New developments and challenges. *International Migration*, *63*(1), 1–16. https://doi.org/10.1111/imig.13373.

Vanneste, T. (2015). Immigration networks. In *The sage encyclopedia of economics and society* (pp. 919–920, Vol. 4). SAGE Publications. https://doi.org/10.4135/9781452206905.n362.

Zijlstra, J., & van Liempt, I. (2017). Smart(phone) travelling: Understanding the use and impact of mobile technology on irregular migration journeys. *International Journal of Migration and Border Studies*, *3*, 174–191. https://doi.org/10.1504/ijmbs.2017.083245.

Extended Abstract

Given its geographical location, Iran hosts a significant portion of the world's refugees. In particular, the majority of migrants from Afghanistan and Iraq choose Iran because of its proximity. While the country hosts migrants from abroad, it is also one of the world's leading sources of migration. In particular, the Islamic Revolution that took place in Iran in 1949 overthrew the Shah's regime, and a regime led by Khomeini was established in its place. Since that time, millions of people have been forced to emigrate from the country. Among those who emigrated were supporters of the Shah, dissidents, university professors, journalists, and representatives of leftist organizations.

Since 1979, there has been a steady flow of migration from Iran to many parts of the world, primarily to the United States, Canada, and Western European countries. For Iran, a country that has consistently experienced emigration over the past 40 years, this phenomenon has now become a tradition. In particular, a significant portion of ethnic and religious minorities view emigration as an opportunity to leave Iran. Consequently, the assistance provided by

earlier emigrants to those who follow, along with their role as role models, plays a significant role in sustaining the emigration trend.

This study analyzes how migrants utilize these social networks and the role these networks play in their migration decisions. Accordingly, in-depth interviews were conducted with 35 Iranian migrants who had migrated to Van to determine the role these networks played throughout the migration process. The data revealed that the majority of migrants, particularly members of the Baha'i community, received significant support from these networks. It was determined that this network was active in three areas: before leaving Iran, during the arrival process in Van, and during the resettlement process in third countries. In this regard, it was found that before leaving Iran, people sought information by consulting those who had gone before them and made step-by-step preparations for migration based on the information obtained. Examples of this include learning a language or finding out which countries those who left earlier had passed through. Additionally, it was understood that for some migrants, connections established within the country helped them cross the border. In particular, it was determined that those who had held important positions in Iran utilized the networks afforded by their status to cross the border. Similarly, it was found that people in Iran who had arrest warrants issued against them fled after receiving advance notice before being sent to prison and crossed to the other side of the border through these same networks. In this regard, it was understood that social networks were extensively used to determine whom to contact (migrant organizers) or which routes to take.

It has been determined that networks also played a significant role during the process of arriving in Van, facilitating the migrants' journey. It was found that the first stage in which networks became involved was the initiation of the legal process. It was determined that new arrivals went to the migration office to register with the support of those who had arrived in the city earlier. The second area where networks became involved was finding a place to stay. It was observed that while some migrants stayed with acquaintances, others were able to rent a home within a short time thanks to these networks. In this context, after the bureaucratic process was initiated and accommodation was secured, the third area where migrants received support from these networks was the job search process. It has been observed that people who met while in Iran continue to communicate after arriving in Van and support one another as a result. It has also been noted that in some cases, even though they had never met, they supported one another through mutual acquaintances. Additionally, it was observed that another area where networks come into play in the city is the social integration process. It was noted that networks play a role in tracking the bureaucratic process, adapting to the new environment, and making new friends.

It has been determined that the final stage in which social networks come into play is the process of resettlement in third countries. It has been found that migrants living in Van obtain important information about this process from those who have already migrated to third countries. In fact, it has been observed that many migrants obtain this information through relatives or friends. It has been observed that lawyers are hired to help these individuals secure acceptance in third countries, their cases are monitored, and financial support is sometimes provided. However, in some cases—particularly among those who have been waiting in Van for many years without receiving acceptance—it has been observed that they consider

resorting to irregular means. In this regard, it has been determined that those who left earlier can assist those arriving later by guiding them on the path and methods to follow, and in some cases, they serve as role models. In other words, pioneer migrants who assist new migrants in contacting human traffickers or determining their routes can sometimes also serve as role models for irregular migration journeys. For this reason, migrants remaining in Van receive both financial and guidance support from those who left earlier. As a result, migrants leaving Iran receive support from social networks at three distinct points: the country of origin, the transit country, and the destination country. These networks facilitate the migration process, enable individuals to reach their destinations relatively more easily, and minimize potential risks. While this allows migrants to migrate more quickly and easily, it also contributes to the continuity of migration.

Turkish Journal of Diaspora Studies
ISSN: 2717-7408 / e-ISSN: 2757-9247
(Eylül 2026), Cilt 6, Sayı 2, 163–168
https://doi.org/10.52241/TJDS.1841657

KİTAP İNCELEMESİ

William Hardy McNeill, *Parazitler, Göçler ve Dünya Tarihi*, çev. Müge Kübra Oğuz, İstanbul, Timaş Yayınları, 2025, 205 sayfa, ISBN: 978-625-6767-67-6

Gökçe AĞAÇ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, Türkiye

Başvuru: 13 Aralık 2025 / Kabul: 06 Mayıs 2026 / Online Yayın: 30 Eylül 2026
© 2026 Yazar.

Atıf: AĞAÇ, G. (2026). William Hardy McNeill, *Parazitler, Göçler ve Dünya Tarihi*, çev. Müge Kübra Oğuz, İstanbul, Timaş Yayınları, 2025, 205 sayfa, ISBN: 978-625-6767-67-6. *Turkish Journal of Diaspora Studies, 6*(2), 163–168. https://doi.org/10.52241/TJDS.1841657

Gökçe AĞAÇ gokceagac22@gmail.com

Bu makale CC BY-NC 4.0 ile lisanslanmıştır.

Turkish Journal of Diaspora Studies
ISSN: 2717-7408 / e-ISSN: 2757-9247
(September 2026), Volume 6, No 2, 163–168
https://doi.org/10.52241/TJDS.1841657

TJDS
Turkish Journal of Diaspora Studies

BOOK REVIEW

William Hardy McNeill, *Parazitler, Göçler ve Dünya Tarihi*, çev. Müge Kübra Oğuz, İstanbul, Timaş Yayınları, 2025, 205 sayfa, ISBN: 978-625-6767-67-6

Gökçe AĞAÇ

MA Student, Department of Early Modern History, Institute of Social Sciences, Sakarya University, Sakarya, Türkiye

Received: 13 December 2025 / Accepted: 06 May 2026 / Published online: 30 September 2026
© 2026 Author.

To cite: AĞAÇ, G. (2026). William Hardy McNeill, *Parazitler, Göçler ve Dünya Tarihi*, çev. Müge Kübra Oğuz, İstanbul, Timaş Yayınları, 2025, 205 sayfa, ISBN: 978-625-6767-67-6. *Turkish Journal of Diaspora Studies, 6*(2), 163–168. https://doi.org/10.52241/TJDS.1841657

Gökçe AĞAÇ gokceagac22@gmail.com

This article is licensed under CC BY-NC 4.0.

Küresel tarih disiplininin öncülerinden olan William Hardy McNeill, Parazitler, Göçler ve Dünya Tarihi adlı eseri, yazarın 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başında farklı üniversitelerde verdiği bir dizi konferansın metinleşmiş halidir. Kitap, Clark Üniversitesi'nde sunulan "Bland-Lee Konferansları" (1979), Baylor Üniversitesi'ndeki "Edmondson Konferansları" (1982) ve Princeton Üniversitesi'ndeki "Henry Stafford Little Konferansları"nın (1986) bir araya getirildiği çalışmasıdır. Eser, "Büyük Sınır Modern Çağda Özgürlük ve Hiyerarşi", "İnsanlığın Durumu Ekolojik ve Tarihsel Bir Bakış", "İnsan İlişkilerinde Kontrol ve Felaket" başlıklarıyla üç bölümden oluşur. McNeill, siyasi olayların dökümünü ortaya koyan geleneksel tarih yazımının yıllardır süregelen anlatı sınırlarının dışına çıkmış ve tarihin yalnızca insan iradesiyle değil, büyük ölçüde ekolojik dengeler aracılığıyla şekillendiğinin altını çizmektedir. Yazar, insanlık tarihini görülmeyen mikroparazitler ve gözle görülebilen makroparazitler çerçevesinde yeniden tanımlamaktadır. Bu bağlamda eser tarihin felsefi boyutundan okunarak özgün bir konuma yerleşmektedir. İnceleme, söz konusu iddianın tarih yazımı bağlamındaki güçlerini, metodolojik risklerini ve günümüze taşınan değerini sorgulamayı amaçlamaktadır.

McNeill, kendi önsözünde de kabul ettiği üzere, arşiv belgelerinin kısıtlayıcılığından ziyade geniş zaman dilimlerine yayılan örüntüleri ve spekülatif tarihçiliği tercih etmiştir. Bu genellemeci yaklaşım bireysel siyasi iradeyi ve özgün kararları biyolojik bir zorunluluğun gölgesinde bırakma riski taşımakta olup bu eğilim tüm esere sinmiş biçimde kendini göstermektedir. Söz konusu savununun analitik gücü tartışılmazdır; uzun dönemli yapısal eğilimleri görmemizi sağlar ve ulusal tarihçiliğin dar sınırlarını aşar. Ne var ki bu metodun sunduğu avantajlar beraberinde getirdiği metodolojik risklerle doğrudan ilintilidir: yapısal açıklamalar, siyasi idareyi ve bireyin tarihsel etkisini silikleştiren bir yoruma zemin hazırlar. Bu nedenle onun önermelerini ölçülebilir kanıtlarla sınamak metodolojik açıdan güç olduğu gibi bu, genellemeci yaklaşımının kaçınılmaz bedeli olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla McNeill'in tarih anlayışı açıklayıcı gücü yüksek olmakla birlikte nedenselliği tek boyutlu biyolojik çerçeveye indirgeme riski hasebiyle eleştirel bir mesafeyle okunmayı gerektirmektedir.

Kitabın "Giriş" bölümünde **(s. 19–29)** tarihçilerin genellikle insan niyetleri ve siyasi kararlar üzerine odaklandığını ancak bunun tarihin asıl belirleyicilerinin insan iradesini aşan biyolojik ve ekolojik süreçler olduğunu savunmaktadır. "Öyle ki bugün küresel bağlantıları göz ardı ederek ulusal bir tarih yazmak pek mümkün değildir." diyerek ulusal tarihçiliğin çıkmazına işaret etmektedir. McNeill'e göre evren; fiziko-kimyasal, biyolojik ve semiyotik sistemden oluşan bir hiyerarşidir. İnsanlar amaç ettikleri koşulları tam anlamıyla hesaba katmaz, alt katmandaki biyolojik dengeleri bozar. Bu bakış açısıyla bakan yazar tarihin gerçek anlamda emperyal bir disiplin haline geldiğini vurgulamaktadır.

Kitabın Edmondson Konferansları'na dayanan ilk bölümü, McNeill'in "Büyük Sınır Modern Çağda Özgürlük ve Hiyerarşi" başlığı altında şekillenmektedir. Yazar, 1750 öncesi dönemi karakterize eden temel olgunun, yeni keşfedilen topraklardaki kaynak bolluğu ile bu kaynakları işleyecek insan gücünün kıtlığı arasındaki dengesizlik olduğunu vurgular. McNeill, sınır bölgelerinde (Amerika kıtası ve Rusya stepleri) özgürlük ve zorbalığın paradoksal bir ilişki içinde geliştiğini aktarır. Emek kıtlığının yaşandığı bu coğrafyalarda piyasa ücretleri işlevsiz hale gelerek üretimin sürdürülebilirliğini artırmak adına emek, toprağa zorla bağlanmıştır. McNeill, Amerika'daki kölelik kurumu ile Rusya'daki serflik sistemini aynı ekonomik soruna

(emek kıtlığına) verilmiş iki farklı siyasi yanıt olarak analiz eder **(s. 61-62)**. Ancak bu açıklama söz konusu sistemlerin ortaya çıkışını yalnızca yapısal zorunluluklara bağlayıp, bu düzenleri kuran ve sürdüren siyasi idarenin rolünü geri plana atma riski taşımaktadır. Bu tür açıklamalar, tarihsel aktörlerin ahlaki ve siyasi sorumluluğunu ne ölçüde görünmez kılmaktadır? Köleliği yalnızca demografik bir zorunluluğun sonucu olarak okumak onu mümkün kılan ideolojik ve politik tercihleri ihmal etme riskini barındırır. Bu noktada McNeill'in yaklaşımı, güçlü olduğu kadar tartışmaya da açıktır.

McNeill'in bu "Dünya Tarihi" yaklaşımı, Fernand Braudel'in "longue durée" (uzun süre) kavramı ve Wallerstein'ın "Dünya Sistemi" teorisi ile paralellik gösterir. O, meseleyi sadece ekonomik açıdan değil biyolojik denge arayışı olarak okuması ile onlardan ayrılmaktadır. Wallerstein için tarihsel değişimin itici gücü sermaye birikim süreçleri iken, McNeill için mikrop ve demografik dalgalanmadır. Bu bağlamda söz konusu üç yaklaşım dünya tarihini açıklamak için coğrafi, ekonomik ve biyolojik olmak üzere farklı nedensellikler sunar. McNeill'in özgünlüğü bu modeller arasında biyolojik olanı merkeze almasıdır. Bu tercih onun eserini dünya tarihi yazını içinde özgün fakat indirgemecilik tartışmasına açık hale getirmektedir.

"Ders II" başlığını taşıyan bölümde McNeill, 1750 sonrasında dengelerin tersine döndüğünü analiz etmektedir. Artık sorunun emek kıtlığı olmaktan çıkıp, nüfus patlaması ve sanayi devrimi ile tam tersine döndüğünü vurgulamaktadır. Yazar bu değişimi iki temel sebebe bağlamaktadır: ilki, 18. Yüzyılda patates ve mısır gibi Amerikan menşeili ürünlerin yayılması ile gıda arzının artması, ikincisi ise salgın hastalıkların etkisinin azalmasıdır **(s.71-73)**. Bu nüfus artışı tarihin en büyük göç dalgasını tetiklemiş, Avrupa'nın kırsalından kopan milyonlarca insan Amerika ve Avustralya'ya akın etmiştir. Fakat yazar, bu göçün tamamıyla bireysel olmadığını "zincirleme göç" yoluyla akrabalık ağları üzerinden yürümüş okyanus ötesine taşınmış bir organize süreç olduğunu vurgular. Emek fazlalaşınca kölelik cazibesini yitirmiştir yerini "sözleşmeli işçi" yani düşük ücretli göçmen (coolie işçiliği) emeğine bırakmıştır **(s. 94-96)**. Yazar, 19. Yüzyılda köleliğin ve serfliğin kaldırılmasının ahlaki bir ilerleme olarak değil de demografik baskının yaratmış olduğu işgücü arzının ekonomik sonucu olarak analiz eder. Bu tür demografik açıklamalar, göç kararlarının ardındaki siyasi ve ekonomik tercihler ile birlikte düşünülmediğinde eksik kalma riskini beraberinde getirir. Zinciri kıran ya da pekiştiren yalnız demografi değil; irade, korku, umuttur. Köleliğin burada rasyonel bir tercih olarak okunması yapısal zorunlulukların anlamını kolaylaştırır iken, gemiye bindirilenlerin sesi geri planda kalmaktadır. McNeill tam da bu noktada hem cezbedici hem de sorgulanmaya müsaittir: tarihin büyük akışını görmemizi sağlarken o akışın içindekileri görünmez kılar.

Kitabın en kapsamlı bölümü olan ikinci bölümde, eserin en çarpıcı teorisi insan toplumlarının biyolojik birer organizma olarak alan "parazitizim" kuramıdır. Yazar, insan yaşamının iki tür parazitik baskı arasında sıkışıp kaldığını öne sürmektedir:

1. **Mikroparazitizim:** Gözle görülmeyen bir virüs olan bu bakteri diğer organizmalarla birlikte insan bedenini istila ederek hayatta kalmaya çalışır. McNeill, tarım devrimini ve yerleşik hayata geçişi, insanın kendi atıkları ve su kanalları ile mikroparazitlere karşı savunmasız bırakan bir nokta olarak tanımlamaktadır **(s.126)**.
2. **Makroparazitizm:** İnsan toplulukları içinde, üretim yapmadan başkalarının ürettiği kaynaklara el koyan sınıfları (askeri-yönetici elitler) tanımlamaktadır. McNeill, doğada

avcı-av ilişkisini sosyolojik bir yaklaşıma taşıyarak, başarılı bir devletin üreticiyi (köylüyü) öldürmeden sömürebilen yani yağmayı düzenli vergiye dönüştürüp sürdürülebilir kılan "makroparazit" olduğunu iddia etmektedir **(s.127–129)**. Burada makroparazit kavramının yönetici sınıfları aşağılayan bir jargon gibi algılanması riskli olmakla birlikte yazar bunu yönetici sınıfın sunduğu güvenlik hizmeti ile biyolojik bir sömürü arasındaki hassas dengenin analitik bir metaforu olarak kullanmaktadır ancak bu biyolojik benzetme, yönetici sınıfın bilinçli siyasi kararlarını ve toplumsal sözleşme gibi hukuki süreçlerini tamamıyla beslenme stratejisine indirgeme tehlikesi barındırmaktadır.

Bu çerçevede tarih, mikroparazitlerin ve makroparazitlerin insan nüfusu üzerinde kurmuş olduğu dengenin süreç içerisinde bozularak yeniden kurulma sürecini ihtiva eder. Ne var ki makroparazit kavramının analitik sınırları da dikkatle incelenmelidir. McNeill'ın bizzat kabul ettiği üzere bu terim, devlet ile yönetici sınıfı biyolojik sömürüye benzettiğinden Marksist jargonla kolayca karıştırılma riski taşır. Yazarın bu terimi kullanmaktaki çekincesi boşuna değildir; zira yönetici sınıfın sunduğu güvenlik hizmeti karşılığında vergi almasını biyolojik bir sömürüye indirgemek, devletin olağanüstü durumlarda üstlendiği koordinasyon ve koruma işlevlerini görmezden gelme tehlikesini taşımaktadır. McNeill'in kavramları her ne kadar ufuk açıcı olsa da, her şeyi biyolojik bir sürece bağlama eğilimi insan tercihinin ağırlığının hafiflemesi olarak karşımıza çıkar ve bu okuyucunun en çok hissettiği eksikliktir. Yazarın sunduğu teorik çerçeve ile yüzleşmek onu reddetmek değil bilakis hak ettiği ciddiyetle okuyabilmektir.

Yazar, modernizmin kökenini 1500'lerdeki coğrafi keşifler yerine M.S. 1000 yılı civarında Çin'de başlayan ticari dönüşüme dayandırmaktadır. Çin'de nehir taşımacılığı ile parasal vergi sisteminin ayyuka çıktığı o dönemin piyasa odaklı olmasının bürokratik devlet yapısını frenlediğini, Avrupa'daki siyasi yapının tüccarların ve piyasa güçlerinin özerk bir alan kazanmasına olanak tanıdığını aktarmaktadır **(s.150–157)**. Yazar, batının yükselişini devlet ve piyasa arasındaki simbiyotik bağa bağlar. Doğudaki imparatorlukların tüccarı kontrol altında tuttuğunu veya müsadere ettiğini aktarırken; batıdaki devletin tüccarlardan borçlanmış olduğunu bu nedenle de sermaye birikiminin ve askeri gücün birbirini beslediği bir döngüye girdiğini belirtmektedir **(s. 172–173)**.

Kitabın son bölümünde McNeill, modern insanın teknoloji ve bürokrasi yoluyla doğayı ve toplumu kontrol etme çabasının "felaketin korunumu" ilkesiyle eleştirerek uyarıda bulunur: Modern insan; barajlarla selleri, aşılarla salgınları, merkez bankalarıyla ekonomik krizleri engellediğini sanmaktadır. Oysa yapılan şey, felaketi yok etmek değil, ertelemektir. Tıpkı nehir setlerinin yükseltilmesinin nihai taşkını daha yıkıcı kılması gibi, küçük krizlerin engellenmesi de sistemin kırılganlığını artırmakta ve gelecekteki yıkımın (büyük buhranlar, pandemiler) boyutunu büyütmektedir **(s.198–199)**.

William H. McNeill'in *Parazitler, Göçler ve Dünya Tarihi* adlı çalışması, her şeyden önce tarih yazımında alışılagelmiş "kahramanlar ve büyük adamlar" anlatısına karşı girişilen cesur hatta paradigmatik bir itiraz olarak karşımıza çıkar. McNeill bizi iktidar hırslarının gölgesinde kalmış ancak ondan çok daha belirleyici olan mikroplar, demografik basınçlar ve ekolojik döngülerin dünyasına davet eder. Bu yaklaşım, tarihin neden-sonuç ilişkisine biyolojik bir katman eklemesi bakımından kuşkusuz çok kıymetlidir. Mamafih eserin asıl cevheri, modernitenin kırılganlığını sunduğu "felaketin korunumu" ilkesinde yatmaktadır.

Onun bu ilkesi, modern dünyanın krizlerini çözmekten ziyade onları biriktirip ertelediğine dair bir uyarıcı mahiyet kazanmaktadır. Yazarın tarihsel nedensellikte ağırlığını biyolojik süreçlere yer vermesi indirgemeci perspektife yol açsa da, günümüzde deneyimlediğimiz küresel tedarik zinciri krizleri ve bilhassa COVID-19 sonrası dünyada gözlemlenen kırılganlıklarla beraber düşünüldüğünde dikkat çekici bir güncellik sergilemektedir. Pandemi sürecinde farklı devletlerin benimsediği politikaların çeşitliliği biyolojik süreçlerin tek başına belirleyici olmadığını, siyasi kararların da en az onlar kadar etkili olduğunu açıkça göstermektedir. Bu durum, McNeill'in "ertelenen felaket" uyarısını her zamankinden daha somut hale getirmektedir.

Neticede bu kitap, tozlu raflarda bekleyen bir referans kaynağı olmanın çok ötesindedir. McNeill'in kırk yıl önce ortaya koymuş olduğu "felaketin korunumu" ilkesi ile yaptığı uyarı bugün küresel ölçekte ne kadar haklı çıktığını ve modernitenin ne denli pamuk ipliğine bağlı olduğunu tüm çıplaklığı ile gözler önüne serer ve bizlere bugünü anlamak için eleştirel, ekolojik ve hala taze bir perspektif sunar.

Turkish Journal of Diaspora Studies
ISSN: 2717-7408 / e-ISSN: 2757-9247
(September 2026), Volume 6, No 2, 169–174
https://doi.org/10.52241/TJDS.1850569

TJDS | Turkish Journal of Diaspora Studies

BOOK REVIEW

Rolf Sternberg, Maria Elo, Jonathan Levie and José E. Amorós (Eds.), *Research Handbook on Transnational Diaspora Entrepreneurship*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2023, 424 pages, eISBN: 978-1-78811-869-9

Elif Alsu PAŞAOĞLU

Undergraduate Student, Department of Political Science and Public Administration, Middle East Technical University, Ankara, Türkiye

Received: 28 December 2025 / Accepted: 06 May 2026 / Published online: 30 September 2026
© 2026 Author.

To cite: PAŞAOĞLU, E. A. (2026). Rolf Sternberg, Maria Elo, Jonathan Levie and José E. Amorós (Eds.), *Research Handbook on Transnational Diaspora Entrepreneurship*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2023, 424 pages, eISBN: 978-1-78811-869-9. *Turkish Journal of Diaspora Studies, 6*(2), 169–174.
https://doi.org/10.52241/TJDS.1850569

Elif Alsu PAŞAOĞLU elifalsu@gmail.com

This article is licensed under CC BY-NC 4.0.

Turkish Journal of Diaspora Studies
ISSN: 2717-7408 / e-ISSN: 2757-9247
(Eylül 2026), Cilt 6, Sayı 2, 169–174
https://doi.org/10.52241/TJDS.1850569

TJDS | Turkish Journal of Diaspora Studies

KİTAP İNCELEMESİ

Rolf Sternberg, Maria Elo, Jonathan Levie and José E. Amorós (Eds.), *Research Handbook on Transnational Diaspora Entrepreneurship*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2023, 424 pages, eISBN: 978-1-78811-869-9

Elif Alsu PAŞAOĞLU

Lisans Öğrencisi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, Türkiye

Başvuru: 28 Aralık 2025 / Kabul: 06 Mayıs 2026 / Online Yayın: 30 Eylül 2026
© 2026 Yazar.

Atıf: PAŞAOĞLU, E. A. (2026). Rolf Sternberg, Maria Elo, Jonathan Levie and José E. Amorós (Eds.), *Research Handbook on Transnational Diaspora Entrepreneurship*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2023, 424 pages, eISBN: 978-1-78811-869-9. *Turkish Journal of Diaspora Studies, 6*(2), 169–174. https://doi.org/10.52241/TJDS.1850569

Elif Alsu PAŞAOĞLU elifalsu@gmail.com

Bu makale CC BY-NC 4.0 ile lisanslanmıştır.

Transnational Diaspora Entrepreneurship (TDE) has emerged as a strategic sub-discipline within the triangle of migration studies, international business, and development economics. While the *age of migration* has been extensively mapped by macro-sociologists, the solely economic agency of migrants who cultivate cross-border commercial ties has generally been addressed within a theoretical fragmentation in the literature. In the introductory Chapter 1, the editors Rolf Sternberg, Maria Elo, Jonathan Levie, and José E. Amorós explain how The Research Handbook on Transnational Diaspora Entrepreneurship fills this gap by offering a systematic consolidation of the field. Distinct from the general migration literature, this work positions the diaspora entrepreneur not merely as a demographic statistic or a source of remittances, but as a unique economic actor capable of leveraging dual *embeddedness* to bridge institutional voids (p.22). In the book, which consists of 17 chapters organized into four thematic parts: Conceptual Foundations, Country Case Studies, Migration Corridors and Their Effect on the Home and Destination Countries, and Policy Implications, the editors present a comprehensive framework extending from theoretical abstraction to empirical evidence and policy analysis.

The first part of the book, titled Conceptual Overview of TDE is dedicated to determining the theoretical and methodological boundaries of the field. In Chapter 2, which forms the basis of the study, Maria Elo and Léo-Paul Dana address the definitional challenges that have historically occupied this field of study. The authors distinguish between the concepts of transnationalism, diaspora, and entrepreneurship, and argue that TDE differs from general ethnic entrepreneurship in terms of its cross-border orientation and reliance on diasporic social capital. According to Elo and Dana, these entrepreneurs function as institutional *brokers* who use their cultural competencies to overcome informal barriers that frequently hinder traditional multinational corporations (p.10). Complementing this theoretical grounding, Johannes von Bloh addresses the methodological crisis in Chapter 3. Acknowledging that TDE is an *extremely rare event* from a statistical perspective, von Bloh shows how Global Entrepreneurship Monitor (GEM) data can be adapted to cover this elusive demographic group (p.87). His analysis regarding the challenges in random sampling validates the need for specialized data filtering techniques to distinguish true transnational entrepreneurs from the general migrant population, thereby offering a critical roadmap for future quantitative researchers. Nevertheless, von Bloh's admission that TDE remains a rare event highlights a fundamental limitation of the handbook; the heavy reliance on GEM data may overlook the deeper, qualitative informal barriers that quantitative filters simply cannot capture. One might argue that by focusing so intently on statistical rare events, the research risks missing the broader socio-cultural impact of the brokers it seeks to define.

In the second part of the work, by shifting its focus to Country Case Studies, the manifestation of TDE in different forms located within various institutional contexts is examined. In this part, the editors present the examples of Germany, Bulgaria, Puerto Rico, and Israel within a specific systematic framework, thereby concretely revealing the differentiation process of diaspora entrepreneurship according to each country's own economic and social conditions and, consequently, the context-sensitive nature of the phenomenon. In this context, Rolf Sternberg first analyzes the German context using the previously discussed GEM data in Chapter 4. The study empirically proves that although TDE actors are numerically rare (constituting a very small portion of the population), they exhibit remarkably higher

export intensity and innovation rates compared to their domestic counterparts, thus justifying special policy interest directed at this niche area. In the following Chapter 5, Andonova, Gavrilova, Perez, Schmutzler, and Krusteff turn the focus to the case of Bulgaria, a transition economy. Contrary to the established structure in Germany, the Bulgarian context shows that diaspora entrepreneurs act as substitutes for missing institutional support. The authors emphasize that returning migrants import a *growth mindset* and Western business practices that are mostly absent in the local post-transitional economy (p.86). In Chapter 6, which offers a different geographical and situational context, Aponte, Alvarez, and Lobato focus on the role of TDE in post-natural disaster and crisis reconstruction processes by addressing the example of Puerto Rico. Following hurricanes Irma and Maria, it is discussed that the diaspora is a critical source of resilience in the island's economic recovery through knowledge and network transfer, in addition to financial aid. In Chapter 7, located at the end of this part, the analysis of Israel is presented as an example of a high-maturity ecosystem. Here, Schafer and Henn describe the phenomena of *New Argonauts* and *Sunshine Migration* detailing the active role of the circular migration of highly qualified professionals between Silicon Valley and Tel Aviv in Israel's transformation into a *Start-up Nation* (p.129-135). The chapter opens a new space for country examinations by arguing that the primary contribution of the diaspora is not only capital but the transfer of innovation and venture capital networks. While these case studies illustrate context-sensitivity, the lack of a direct comparative framework between such diverse economies as Germany and Bulgaria remains a weakness. The Sunshine Migration in Israel appears as a high-tech outlier compared to the crisis-driven survival in Puerto Rico, raising the question of whether the editors have successfully identified universal TDE patterns or merely collected a series of exceptional, non-replicable narratives.

The third part of the handbook, Migration Corridors and Their Effect on the Home and Destination Countries, adopts a dynamic perspective by analyzing specific bilateral relationships under stress and crisis conditions. By emphasizing bilateral corridors, the editors effectively capture the micro-dynamics of international business that are often lost in broader global surveys. This part begins with the context of forced migration in Chapter 8. Zamantılı Nayir, Eryılmaz, and Ayci turn the lens to Syrian refugee entrepreneurs in Turkey. Using the *bricolage* theoretical approach, the authors show how refugees lacking formal capital creatively recombine scarce resources and social networks to create value, thereby defining refugees as active economic actors instead of passive burdens (p.151). In Chapter 9, Jones, Indianna D, Minto-Coy and Elo shift the focus to the Caribbean diaspora in the United Kingdom. Authors emphasize that diaspora entrepreneurship is not purely an economic activity but is also used as a tool for the preservation of cultural heritage and the strengthening of intra-community solidarity networks. In a similar geographical context, in Chapter 10, Siwale, Ursula F. Ott, and Aluko examine the entrepreneurial activities of the Sub-Saharan African diaspora in the United Kingdom. The study analyzes the dual role these entrepreneurs undertake at the point of providing development support to their countries of origin, as well as holding on in the host country, and the institutional obstacles they encounter. In Chapter 11, focusing on crisis management in the European context, David, Terstriep, and Zbierowski address the United Kingdom-Poland corridor. The authors suggest that Polish entrepreneurs used transnationalism as a resilience strategy while managing the double shock of Brexit and Covid-19, and survived market fluctuations by benefiting from *mixed-embeddedness* (p.227).

In the 12th and 13th chapters of Part 3, the focus shifts to the American continent and Asian connections. In Chapter 12, Méndez and Alvarado examine the business diaspora at the USA-Mexico border from an *intercultural management* perspective, arguing that success depends on the ability to manage cultural asymmetry (p.262). Complementing this, in Chapter 13, García-Hernández and González-Tamayo develop a typology of returning entrepreneur migrants in the Mexico-USA migration corridor, analyzing the processes by which these actors convert their acquired human capital into investment in the country of origin. In Chapter 14, the final link of the third part, Shuquan, Elo, and Breitenbach discuss the impact of the Chinese diaspora on economic development and the entrepreneurship dynamics on the European routes extending from Hungary to Germany within the context of the *Belt and Road* initiative (p.304). The primary strength of this part lies in its capacity to illustrate that migration corridors are dynamic spaces where both social and economic value are generated, moving beyond the conventional focus on financial remittances. Furthermore, the authors effectively document how these actors navigate various institutional barriers and cultural asymmetries, providing a robust, evidence-based counter-narrative that highlights the creative potential of diaspora networks in ensuring cross-border stability during periods of global turmoil.

The fourth and final part of the work, Policy Implication, presents these empirical findings in the form of applicable strategies for governance. In Chapter 15, Morgan presents the Canadian perspective by proposing a *Policy Triad* framework that integrates migration, international trade, and entrepreneurship policies (p.333). The author argues that Canada's success lies in recognizing the diaspora not only as a source of labor force but also as a channel for diversifying international trade. In contrast, in Chapter 16, Elo, Volovelsky, and Wang analyze China's state-led approach in detail. The authors show that the Chinese government evaluates the diaspora primarily in terms of *rencai* (talent) attraction and makes a strategic transition from seeking financial remittances to seeking technological upgrading with policies like the *Thousand Talents Plan* (pp. 345-346). This comparison effectively demonstrates that there is no *one-size-fits-all* policy; nations exporting labor like China focus on the return of talents, while nations importing labor like Canada focus on integration and global connectivity.

In Chapter 17, which forms the finale of the work, editors Sternberg, Elo, Levie, and Amorós come together with migration and development expert Giacomo Solano to ensure a definitive consolidation of a field that has long remained scattered among disciplines. In this chapter, the authors emphasize that the complex nature of TDE cannot be managed with "one-size-fits-all" policies and present a comprehensive future agenda directing academics to longitudinal and multi-level research to fully grasp the dynamism of the process (p. 28). While this proposed agenda is intellectually stimulating, one might argue that the practical implementation of such multi-level research designs remains a daunting task, given the persistent data silos and fragmented institutional frameworks the authors themselves highlight. By structuring the volume in a logical progression from concept to context, to corridor, and finally to policy, the editors have thus drawn a solid roadmap for TDE research. The unique emphasis of the book lies in its rigorous empirical foundation extending from the statistical depth of the analysis of Germany to the qualitative richness of the Syrian refugee case; this foundation confirms the claim that diaspora entrepreneurs are unique institutional

brokers essential for the global economy. Although methodological depth shows some difference between quantitative and qualitative chapters and the leap from specific case studies to broad policy generalizations occasionally highlights the inherent difficulty of unifying such a dispersed field, these tensions do not detract from the book's overall value. On the contrary, the editors' meticulous attention to detail and their ability to weave together such disparate geographic and economic contexts is nothing short of masterful. Every chapter feels carefully curated to contribute to a larger, complex puzzle, reflecting an unparalleled level of intellectual craftsmanship in a domain traditionally defined by theoretical fragmentation. Ultimately, by successfully grounding scattered theories in diverse empirical realities, this handbook provides a necessary and profound foundation for future discourse.